Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

చిన్నయ్యసూరి, పరవస్తు.

బాలవ్యాకరణము

Madras, 1871.

Record no. 89

Cinnayyasūri, Paravastu.

Bālavyākaraṇamu

Madras, 1871.

Record no. 89

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

చిన్నయ్యసూరి, పరవస్తు.
బాలవ్యాకరణము / పరవస్తు చిన్నయ్యసూరి ప్రణీతము. - 4. ముద్రణ. - Madras : The Kalaratnakaram Press, 1871.
(2), 133 p. ;20 cm.
Record no. 89

Cinnayyasūri, Paravastu.
Bālavyākaraṇamu / Paravastu Cinnayyasūri praṇītamu. - 4. mudraṇa. - Madras : The Kalaratnakaram Press, 1871.
(2), 133 p. ;20 cm.
Record no. 89

35 mm microfilm
Image placement: IA (IIA) IB IIB   Date filming began:

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

బాలవ్యాకరణము

MUDIKONDA NAGALINGA SASTRI
Seconderabad

రవస్తు, చిన్నయ్యసూరిప్రణీతము.

ఇది

ప-వేంకటకృష్ణయ్యచేత

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియె.

FOURTH EDITION.

MADRAS:
ED BY W. PUSHPARATHA CHETTY
AT THE KALARATNAKARAM PRESS:
103, *Armenian Street.*
1871.

పీఠిక.

ఆంధ్రభాషకు లక్షణగ్రంథములు ప్రాచీనులు చేసినవి పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి. కొన్నిలక్షణగ్రంథముల పేళ్లుమాత్రమిప్పుడు వినఁబడుచున్నవి. కానఁబడు గ్రంథములందు సంస్కృత సమములకు లక్షణములు బహుతరముగా రచింపఁబడినవిగాని తక్కినభాషకు విశేషాకారముగా రచియింపఁబడినవి కావు. కాఁబట్టి యాలక్షణగ్రంథములు చదువువారికి నిస్సందేహముగా వచనరచన సేయు కౌశలము చిరకాలము బహులక్ష్యములందుఁ బరిశ్రమము చేయక రా నేరదు. భాషాసమష్టికి లక్షణగ్రంథము కుదిరినపక్షమందంత శ్రమపడఁబనిలేదు. తుదకు లక్ష్యపరిజ్ఞానముచాలనిలక్షణపరిజ్ఞానమంత శ్లాఘ్యముకాదుగాని తుదముట్టసర్వలక్షణపరిజ్ఞానము లక్ష్యపరిజ్ఞానముచేతనే సాధించుటమిక్కిలిదుష్కరము - కాఁబట్టి యిట్టికొఱఁతవారింపఁబూని పెక్కులక్ష్యములు పలుమాఱు సావధానముగాఁ బరిశీలించి రచనాప్రణాళికనిర్ణయించుకొని నా నేర్పుకొలఁదిని సంస్కృతభాషతో సూత్రగ్రంథ మొకటికావించితిని. ఆగ్రంథము బాలురకు సుసాధముగాకుండుటవలన దానియందలి సూత్రములుకొన్ని తెనిఁగించిప్రకృత గ్రంథరూపముగా రచించినాఁడ.

కందము.

మానితపునడకఁ పేరిమి
మానసమునకింపుఁబెంపమనునంచలకేఁకా
బోనిడినీరసనీరము
జానుగక్షీరంబుగొనుటసహజముకాదే.

శ్రీహయ గ్రీవాయనమః.

క. శ్రీలతకుంబ్రాఁకయివృష
శైలంబున వెలసితనదుచాయ కెలయుధ
న్యాళిదగమాన్చి కోర్కులు
చాలంగానొసఁగుకల్ప సాలముఁగొలుతున్.

క. అనయములలితోక్తులతో
నొనరుపడంగూర్చిలక్ష్యయోజన మొప్పం
గను బాలవ్యాకరణం
బనఁగాలక్షణ మొనర్తునాంధ్రంబునకున్.

గీ. దిక్ప్రదర్శనముగఁదెలి పెదనిందుల
క్షణముగానఁబూర్వకవులలక్ష్య
ములనులాఁతిలక్ష్యములఁగాంచితక్కుల
క్షణ మెఱింగికొనుఁడు చతురమతులు.

హైదరాబాద్-500 044.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

బాలవ్యాకరణము.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంస్కృతమునకువర్ణములేఁబది. ౧

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః॥ క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ శ ష స హ ళ ॥ ఇందకారాదులచ్చులు-కకారాదులు హల్లులు-అజ్ఝల్విభాగమీలాగుననే మీఁద నెఱుంగునది.

ప్రాకృతమునకువర్ణములునలువది. ౨

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఏ ఓ అం అః॥ క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ స హ ళ ॥ కొందఱిమతంబున హ్రస్వవక్రంబులును ప్రాకృతంబునందుఁ గలవు - కొందఱిమతంబున వక్రతమంబులుం గలవు ॥ ఎ ఏ ఒ ఓ లు వక్రములని - ఐ ఔ లువక్రతమములని ప్రాచీనులువ్యవహరింతురు.

తెనుఁగునకువర్ణములుముప్పదియాఱు. ౩

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ అం అఁ॥ క గ చ ౘ జ ౙ ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల వ స హ ళ.

ఋ ౠ ఌ ౡ విసర్గ ఖ ఛ ఠ థ ఫ
ఘ ఝ ఢ ధ భ ఙ ఞ శ ష లు సం
స్కృత సమంబులను గూడి తెలుఁగు
న వ్యవహరింపంబడు. ౪

ఋతువు - పితౄణము - క్లృప్తము - ౡకారము-దుఃఖము-ఖడ్గము - ఘటము - ఛత్రము - ఝరము - కంఠము - ఢక్కా-రథము-ధరణి - ఫణము - భయము - పఙ్క్తి - ఆజ్ఞ - శరము - షండము.

కచటతపలుపరుషంబులనిగజడద
బలుసరళంబులని చెప్పంబడు.౫

ఇతరములగుహల్లులుస్థిరములు.౬

ఖ ఘ ఙ ఛ ఝ ఞ ఠ ఢ ణ థ ధ న ఫ భ మ య ర ల వ శ ష స హ ళ

దంత్యతాలవ్యంబులయినచజలు
సవర్ణంబులు. ౭

తాలవ్య చకారంబుదంత్య చకారంబునకును దాలవ్యజకారంబు దంత్య జకారంబునకును గ్రాహకములని తాత్పర్యము.

ఇ ఈ ఎ ఏ లంగూడినచజలు
తాలవ్యంబులు. ౮

చిలుక - చీమ - చెలి - చేమ - జిల - జీడి - జెట్టి - జేజే.

అ ఆ ఉ ఊ ఒ ఓ ఔ లంగూడిన
చజలుదంత్యంబులు. ౯

చలి - చాప - చుక్క - చూపు - చొక్కా - చోటు - చౌక - జముఁడు - జాతర - జున్ను - జూలు - జొన్న - జోలి - జౌకు - ఐదంతములయినచజలు సమేతరశబ్దములందు లేవు.

సంస్కృత సమంబులందికా
రాంతములయినశబ్దములయుప
ధాచజలుబహువచనంబుపరం
బగునపుడుదంత్యములగును.౧౦

ఇవిదప్పసంస్కృతసమంబులందు దంత్యచజలు లేవని తాత్పర్యము - ఉపధయనఁగాఁదుదివర్ణమునకుముందువర్ణము- అర్చి- అర్చులు - రోచి - రోచులు - వీచి - వీచులు - రాజి- రాజులు-వాజి - వాజులు - మఱియు రాజుశబ్దం బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు కానంబడియెడి. ఇతరములయిన చజలకుదాహరణములు - చంద్రుఁడు - చామరము - చక్రిక- చూర్ణము-చోరుఁడు-చౌర్యము-జయము-జాతి-జుగుప్స-జూటము-ఇత్యాదులు.

నకారంబుద్రుతంబు-౧౧

ద్రుతాంతములయినపదములుద్రుత
ప్రకృతికములు. ౧౨

ప్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరములయిన విభక్తులు - ఉత్తమపురుషైకవచనంబులు - భూత తద్ధర్మ్యాద్యర్థకప్రథమ పురుషైకవచనంబులు - ఆశీరాద్యర్థంబులయిన యెడుత వర్ణకంబులు - శత్రుతుమానంతర్య చేదాద్యర్థకంబులు - నేను తానుప

దంబులు - వలె ప్రభృతులును - ద్రుత ప్రకృతికంబులు - నన్నున్ - నాచేతన్ - నాతోడన్ - నాకొఱకున్ - నావలనన్ - నాకంటెన్ - నాకున్ - మాలోపలన్ - మాయందున్, వత్తున్ - వచ్చెదన్ - వచ్చెన్ - వచ్చున్ - వచ్చెడున్, ప్రసన్నులయ్యెడున్ - కావుతన్ - కొట్టుచున్ - కొట్టన్ - కొట్టఁగన్ - కొట్టుడున్ - కొట్టినన్, వలెన్, ఎంతయున్ - పోలెన్, అయ్యున్, ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

ద్రుతప్రకృతులుగాని శబ్దంబులు
కళలనంబడు. ౧౩

రాముఁడు - రాములు - హయము - విష్ణువు - గోడ - మేడ - అయ్య - అమ్మ - రామునికయి - జ్ఞానముఁబట్టి - నాయొక్క - వచ్చిరి - వచ్చితివి - వచ్చితిరి - వచ్చితిమి - రాఁడు - రారు - రాదు - రావు - రాము - కొట్టక - తిట్టక - ఎత్తిలి - ఒత్తిలి - ఊరక - మిన్నక - బళి - అక్కట - ఏల - ఇత్యాదులూహించునది.

హ్రస్వముమీఁది ఖండబిందువు
నకుఁ బూర్ణబిందువు వైకల్పికము
గనగును. ౧౪.

అడఁకువ - అడంకువ - అరఁటి - అరంటి - ఎఱుఁగుట ఎఱుంగుట - బలఁగము - బలంగము - మగఁటిమి - మగంటిమి.

దీర్ఘముమీఁదసాధ్యపూర్ణము లేదు. ౧౫

వాఁడు - వీఁడు - రాఁడు - లేఁడు - కాఁబోలు - కాఁబట్టి - గోఁగులు - రేఁగులు.

సంస్కృత సమేతరములయిన
తెలుఁగు శబ్దంబులయందుఁ బరు
షసరళంబులకు ముందే బిందువు
కానంబడుచున్నది. ౧౬

వంకర - కలఁకువ - మంచు - త్రాఁచు - దంట - దాఁటు - కొంత - కోఁత. ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

యకారంబును వువూ వొవోలును దె
లుఁగుమాటలకు మొదట లేవు. ౧౭

ఎవఁడు - ఎక్కడ - ఏమి - ఏల - ఉండ - ఊరు - ఒకఁడు - ఓడ ॥ హరియతఁడు నిద్రవోయెనిట్టిచోట్ల సంధివశంబున వచ్చిన యకారవకారంబులుగాని పూర్వసిద్ధంబులుగావు - వోఢృవోఢవ్యశబ్దములుదప్ప సంస్కృతసమంబులందు సహితము వు వూ వోవర్ణాదులగు శబ్దంబులు లేవని యెఱుంగునది - ఉదకము - ఊర్మిక - ఓదనము ॥

యరలవలు లఘువులని యలఘు
వులని ద్వివిధంబులగు. ౧౮

హరియతఁడు - ఇత్యాదులందాగమయకారము లఘువు - తక్కిన యకారమలఘువు ॥ విఱుగు మెఱుఁగిత్యాదులందు రేఫంబలఘువు - ఇదే శకట రేఫమని చెప్పఁబడును - శకటరేఫము తత్సమతద్భవములందు లేదు - పెరుగు కరుగిత్యాదులందు రేఫంబు లఘువు ॥ ఏళులు పాళులు త్రాళులని బహుత్వమందు రలడలకాదేశమయిన ళకారమలఘువు - తల నెలయిత్యాదులందలి లకా

రములఘువు ॥ అతఁడువలికె నిత్యాదులందున్న పాదేశవకారములఘువు - తక్కినవకారమలఘువు ॥ వర్ణసమామ్నాయమందలి శకారమువర్ణాంతరముగాని యలఘు శకారముగాదని యెఱుంగునది.

సంస్కృతప్రాకృతతుల్యంబగు భాషతత్సమంబు. ౧౯

సంస్కృతము	సంస్కృతసమము
రామః	రాముఁడు
విద్యా	విద్య
హరిః	హరి
ధేనుః	ధేనువు
భూః	భువి
పితా	పిత
గౌః...	గోవు
నౌః	నావ
ద్యౌః	దివి
హృద్	హృది
జగత్	జగత్తు / జగము

ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

సంస్కృతము - ప్రాకృతము - ప్రాకృతసమము.

అగ్నిః... ...	అగ్గీ... ...	అగ్గి
ఆటిః... ...	ఆడీ ...	ఆడి
ఆలిః ... / పఙ్క్తిః...	ఓలీ...	...ఓలి
కటుః ...	కారో ...	కారము
గౌరవమ్	...గారవం	...గారవము
జటా... ...	జడా ...	జడ
మిరా ...	...మేరా	...మేర...
యమః ...	జమో ...	జముఁడు
రాజ్ఞీ ...	...రాణీ	...రాణి
శృఙ్గారః ...	సింగారో	సింగారము
శ్రీః ...	...సిరీ...	...సిరి

ఇత్యాదులెఱుంగునది.

సంస్కృతప్రాకృతభవంబగు భాషతద్భవంబు. ౨౦

సంస్కృతము	సంస్కృతభవము
ఆకాశః	ఆకసము
కుడ్యమ్	గోడ
చన్ద్రః	చందురుఁడు
తమఙ్గః	తమగము
తామరసమ్...	తామర
నారాచః	నారసము

నిభః ... ... { నెపము / నెవము

ముఖమ్ ... ... { మొకము / మొగము

మృగః ... ... { మెకము / మెగము

వక్రః... ... ... వంకర

వేసరః... ... ...వేసడము

సముద్రః ... ... సంద్రము

సూచీ ... ... సూది

స్మరః ... ... మరుఁడు

హారణమ్ ... ... అరణము

హరితాళమ్ ... ...హరిదళము

ఇత్యాదులుగ్రహించునది.

సంస్కృతము. ప్రాకృతము. ప్రాకృత భవము.

అఙ్గారః ... ...ఇంగాలో ... ఇంగలము

అప్సరాః... ... అచ్ఛరా... ...అచ్చర

ఆశ్చర్యమ్ ... ...అచ్ఛేరం ... అచ్చెరువు

పఞ్చాశత్ ... పణ్ణాసా ... ...పనస

పృథివీ... ... ...పుఢవీ... ... పుడమి

ప్రయాణమ్ ... పయాణం... పయనము

ప్రవాళః ... పవాళో ... { పవడము / పగడము

మత్సరః ... ... మచ్ఛరో ... మచ్చరము

యజ్ఞః ... జణ్ణో ... ...జన్నము

లక్ష్మీః ... ... లచ్ఛీ... ... లచ్చి

విష్ణుః... ... విణ్హూ ... ...వెన్నుఁడు

వైద్యః ... ... వేజ్జో... ... వెజ్జు

స్తమ్భః ... ఖంభో ... ...కంబము

స్థూలమ్ ... ... థోరం... ... తోరము

ఇత్యాదులు తెలియునది.

త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధంబగు
భాషదేశ్యంబు. ౧౧

ఊరు - పేరు - ఇల్లు - ముల్లు - కోట - పేట - దూడ - మేడ - కోఁత - లేఁత - తావి - మోవి - ఇత్యాదులరయునది.

లక్షణవిరుద్ధంబగుభాషగ్రామ్యంబు. ౧౨

వస్తాఁడు. తెస్తాఁడు. వచ్చేని - తెచ్చేని - వచ్చేవాఁడు - తెచ్చేవాఁడు - వచ్చేటివాఁడు - తెచ్చేటివాఁడు. ఈభాషప్రయోగంబునకనర్హంబు.

ఆర్యవ్యవహారంబులదృష్టంబుగ్రాహ్యంబు ౧౩

పెద్దలువ్యవహరించినమాట గ్రామ్యంబయినగ్రహిం

పందగునని తాత్పర్యము. కఱకంఠుఁడు ప్రాణగొడ్డము, జీవగఱ్ఱ, కపిలకన్నులు, కపిలగడ్డము, కపిలజడలు.

ఇది సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

ఉత్తునకచ్చుపరంబగునపుడు
సంధియగు. ౧

పూర్వపరస్వరంబులకుం బరస్వరంబేకాదేశంబగుట సంధి యనంబడు.

రాముఁడు	అతఁడు	రాముఁడతఁడు
సోముఁడు	ఇతఁడు	సోముఁడితఁడు
మనము...	ఉంటిమి	మనముంటిమి
అతఁడు...	ఎక్కడ	అతఁడెక్కడ
ఇతఁడు...	ఒకఁడు	ఇతఁడొకఁడు

2. ప్రథమేతర విభక్తి శత్రర్థ చువర్ణం
బులందున్న యుకారమునకు సంధివై
కల్పికముగానగును. ౨

నన్నుఁ	అడిగె	నన్నడిగె / నన్నునడిగె
నాకొఱకుఁ	ఇచ్చె	నాకొఱకిచ్చె / నాకొఱకునిచ్చె

నాకుఁ	ఆదరువు ...	నాకాదరువు / నాకునాదరువు
నాయందుఁ ...	ఆశ	నాయందాశ / నాయందునాశ
ఇందుఁ	ఉన్నాఁడు ...	ఇందున్నాఁడు / ఇందునున్నాఁడు
ఎందుఁ	ఉంటివి ...	ఎందుంటివి / ఎందునుంటివి
వచ్చుచుఁ... ...	ఉండెను	వచ్చుచుండెను / వచ్చుచునుండెను
చూచుచుఁ ...	ఏగెను	చూచుచేగెను / చూచుచునేగెను

సంధి లేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరంబయిన
స్వరంబునకు యడాగమంబగు. ౩

ఆగమంబనఁగా వర్ణాధిక్యంబు

మా	అమ్మ	మాయమ్మ
మీ	ఇల్లు	మీయిల్లు
మా	ఊరు	మాయూరు

అత్తునకు సంధి బహుళముగానగు. ౪

మేన	అల్లుఁడు	మేనల్లుఁడు / మేనయల్లుఁడు
పుట్టిన	ఇల్లు	పుట్టినిల్లు / పుట్టినయిల్లు

చూడక ... ... ఉండెను ... ... { చూడకుండెను / చూడకయుండెను

బహుళగ్రహణముచేత స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతంబులకు సంధి లేదు.

అమ్మ ... ... ఇచ్చెను ... ... అమ్మయిచ్చెను
దూత ... ... ఇతఁడు ... ... దూతయితఁడు
చెలువుఁడ ... ఇందము ... ... చెలువుఁడయిందము

సంస్కృతీయంబునకు సంధియగునని యథర్వణాచార్యులు చెప్పిరిగాని దానికిం బూర్వ కావ్యంబులందుఁ బ్రయోగంబు మృగ్యంబు - ఆధునికకృతులందొకానొకచోట స్త్రీవాచక తత్సమంబులకు సంధి గానంబడియెడు - గంగనుకాసె - నెల్లఁతిచ్చెను- వెలయాల్వాదుల సంధి లేమి బాహుళకముచేత నేయని యూహించునది.

ఏమ్యాదులయిత్తునకు సంధి వైకల్పికముగానగు. ౨

ఏమి. మఱి. కిషష్ఠి. అది. అవి. ఇది. ఇవి. ఏది. ఏవి. ఇదియాకృతిగణంబు,

ఏమి ... ... అంటివి ... ... { ఏమంటివి / ఏమియంటివి
మఱి ... ... ఏమి ... ... { మఱేమి / మఱియేమి
హరికిన్ ... ఇచ్చె ... ... { హరికిచ్చె / హరికినిచ్చె

క్రియాపదంబులందిత్తునకు సంధి వైకల్పికముగానగు. ౩

వచ్చిరి ... ... అప్పుడు ... ... { వచ్చిరప్పుడు / వచ్చిరియప్పుడు
వచ్చితిమి ... ... ఇప్పుడు ... ... { వచ్చితిమిప్పుడు / వచ్చితిమియిప్పుడు

మధ్యమపురుషక్రియలయందిత్తునకు సంధియగును. ౪

పలికితివి ... ... అపుడు ... ... పలికితివపుడు
పలికితి ... ... ఇపుడు ... ... పలికితిపుడు
పలికితిరి ... ... ఇపుడు ... ... పలికితిరిపుడు

క్త్వార్థంబైనయిత్తునకు సంధి లేదు.

వచ్చి ... ... ఇచ్చెను ... ... వచ్చియిచ్చెను

ఇఁకాదులకుఁదప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లేదు. ౫

ప్రథమేతరవిభక్తివిధినిరవకాశంబుగావున దీనిని బాధించెడిని.

వచ్చున్ ... ... ఇపుడు ... ... వచ్చునిపుడు
చూడన్ ... ... అయితి ... ... చూడనయితి
ఉండెడిన్ ... ... అతఁడు ... ... ఉండెడినతఁడు

ఇఁక - ఇఁగ - ఎట్టకేలకు - ఎట్టకేని - ఈయవియిఁకాదులనియెఱుంగునది, వీనికి సంధి వైకల్పికము.

అచ్చునకామ్రేడితంబుపరంబగునపుడు
సంధితఱుచుగనగు. ౯

ద్విరుక్తముయొక్క పరరూపమామ్రేడిత మనంబడు॥ తఱుచుగననుటచేత నొకానొకచోట వైకల్పికసంధియుంగలదని తాత్పర్యము.

ఔర...	...	... ఔర	...	...	ఔరౌర
ఆహా	...	... ఆహా	...	...	ఆహాహా
ఎట్టూ...	...	... ఎట్టూ	...	...	ఎట్టెట్టూ
ఓహో...	...	ఓహో	...		ఓహోహో
ఏమి...	...	... ఏమి	...	...	ఏమేమి ఏమియేమి

ఏగియేగియనుచోక్త్వార్థంబగుటసంధిలేదు.

అంద్వవగాగమంబులందప్పదాదిస్వరంబు
పరంబగునపుడచ్చునకుసంధియగు. ౧౦

మూర	...	... ఎఁడు	...	...	మూరెఁడు
వీసె	...	... ఎఁడు	...	...	వీసెఁడు
అర్థ	...	... ఇంచు	...	...	అర్థించు
నిర్జి	...	... ఇంచు	...	...	నిర్జించు

అంద్వవగాగమంబులు పరంబులగు నపుడు యథాసంభవముగాగ్రహించునది - రాములందు - రాములయందు - హరియందు - ఎనిమిదవది - ఏఁబదియవది.

కుఱుచిఱుకడునడునిడు శబ్దముల
అడలకచ్చు పరంబగునపుడు
ద్విరుక్తటకారంబగు. ౧౧

కుఱు	...	... ఉసురు	...	...	కుట్టుసురు
చిఱు	...	... ఎలుక	...	...	చిట్టెలుక
కడు	...	... ఎదురు	...	...	కట్టెదురు
నడు	...	... ఇల్లు ...	...	...	నట్టిల్లు
నిడు	...	... ఊరుపు	...	...	నిట్టూరుపు

ప్రథమమీఁదిపరుషములకుగసడద
వలుబహుళముగానగు. ౧౨

వాఁడు	...	... కొట్టె	...	...	వాఁడుగొట్టె వాఁడుకొట్టె
అపుడు...	...	...చనియె	...	...	అపుడుసనియె అపుడుచనియె
నీవు...	...	... టక్కరివి	...	...	నీవుడక్కరివి నీవుటక్కరివి
మీరు ...	...	...తలఁడు ...	...		మీరుదలఁడు మీరుతలఁడు
వారు	...	... పోరు ...	...	...	వారువోరు వారుపోరు

అప్పుడిప్పుడెప్పుడను శబ్దములు నిత్యైకవచనాంతములు - వాగనుశాసనులు యదాతదాయని గ్రహించుట ప్రపంచార్థమనియె

ఉంగునది ॥ ఈకార్యముకళలగు క్రియాపదములమీఁద సహిత ముకానంబడియెడి.

రారు ... ... కదా ... ... { రారుగదా / రారుకదా

వత్తురు ... ...పోదురు ...... { వత్తురువోదురు / వత్తురుపోదురు

తెనుఁగులమీఁదిసాంస్కృతికపరుష ములకుగసడదవలురావు. ౧౩

వాఁడు ... ... కంసారి ... ... వాఁడుకంసారి
వీఁడు ... ...చక్రపాణి ... ...వీఁడుచక్రపాణి
ఆయది ... ... టంకృతి ... ... ఆయదిటంకృతి
అది... ... ...తథ్యము... ... ...అదితథ్యము
ఇది ... ...పథ్యము ... ... ఇదిపథ్యము

ద్వంద్వంబునంబదంబుపయిపరుషముల కుగసడదవలగు. ౧౪

కూర ... ...కాయ ... ... కూరగాయలు
కాలు ... ... చేయి ... ...కాలుసేతులు
టక్కు ... ... టెక్కు ... ... టక్కుడెక్కులు
తల్లి ... ... తండ్రి ... ... తల్లిదండ్రులు
ఊరు ... ... పల్లె ... ... ఊరువల్లెలు

ద్రుతప్రకృతికముమీఁదిపరుషము లకుసరళములగు. ౧౫

పూచెను ... కలువలు ... పూచెనుగలువలు
తోఁచెను... ...చుక్కలు ...తోఁచెనుజుక్కలు
చేసెను ... టక్కులు ... చేసెనుడక్కులు
నెగడెను... ...తమములు ...నెగడెనుదమములు
మొగిడెను ... పద్మము ... మొగిడెనుబద్మము

ఆదేశసరళములకుముందున్నద్రుతము నకుబిందుసంశ్లేషములువిభాషనగు. ౧౬

సంశ్లేషంబనఁగామీఁదిహల్లుతోఁగూడికొనుట.

పూచెనుగలువలు ... ... { పూచెంగలువలు / పూచెఁగలువలు / పూచెన్గలువలు

తోఁచెనుజుక్కలు ... ... { తోఁచెంజుక్కలు / తోఁచెఁజుక్కలు / తోఁచెన్జుక్కలు

చేసెనుడక్కులు ... ... { చేసెండక్కులు / చేసెఁడక్కులు / చేసెన్డక్కులు

నెగడెనుదమములు ... ... { నెగడెందమములు / నెగడెఁదమములు / నెగడెన్దమములు

మొగిడెనుబద్మము ... ... { మొగిడెంబద్మము / మొగిడెఁబద్మము / మొగిడెన్బద్మము

పక్షంబునస్వత్వంబగు - స్వత్వంబనఁగా ద్రుతంబున కుఁబ్రకృతిభావము.

ద్రుతంబునకుసరళస్థిరంబులుపరంబులగు
నపుడులోపసంశ్లేషంబులువి
భాషనగు. ౧౭

వచ్చెన్	...	గోవులు ...	... { వచ్చెఁ గోవులు / వచ్చెన్గోవులు / వచ్చెనుగోవులు
మెఱసెను	...ఖడ్గము	...	{ మెఱసెఖడ్గము / మెఱసెన్ఖడ్గము / మెఱసెనుఖడ్గము

వర్గయుక్సరళములు పరములగునపుడొకా
నొకచోద్రుతమునకుఁబూర్ణబిందు
వునుగానంబడియెడి. ౧౮

వచ్చెను	...	ధాత్రీపతి	...	వచ్చెంధాత్రీపతి
పాడెను		...గంధర్వుఁడు		...పాడెంగంధర్వుఁడు
కన్...	...	దోయి	...	కందోయి

అవసానంబునందుద్రుతస్వరంబునకేని
ద్రుతంబునకేనిలోపంబుబహు
ళంబుగానగు. ౧౯

వాఁడువచ్చెన్॥వాఁడువచ్చె॥వాఁడువచ్చెను॥ ఈలోపం

బుపద్యాంత ములయందు గణాను సారంబుగ వ్యవస్థితంబయి యుండు ॥ గుర్వవసాయియగుపద్యంబుతుదను స్వత్వంబులేదు॥ అతిశయముగబుద్ధిమంతుఁడగుబుధసేవన్.

కొన్నియెడలద్రుతంబుమీఁదనకారం
బుగానంబడియెడి. ౨౦

అదియున్గాక॥ దివంబునుంబోలె॥

అఁటయిఁకచుఁడుశబ్దంబులందప్పుడితొలి
హ్రస్వంబుమీఁదఖండబిందువునుద్రుతం
బునకులోపంబును లేవు. ౨౧

ముంగొంగు ॥ క్రొంబసిఁడి॥కన్దోయి ॥

తాను నేనుపదంబులద్రుతంబునకు
సంశ్లేషంబులేదు. ౨౨

తాను	...	...చదివె	...	...	{ తాఁజదివె / తానుజదివె
తాను...	...	వినె	...	...	{ తావినె / తానువినె

దీర్ఘంబుమీఁదిదిగానదీనికి నెఱసున్నలేదు.

సమాసంబునందుద్రుతంబున
కులోపంబగు. ౨౩

ఎల్లయర్థములు - ఎల్లకలుషములు॥సర్వపర్యాయంబయిన యెల్ల

శబ్దంబుద్రుతాంతంబయిన యవ్యయంబు॥ దీనికసమాసంబున విశేష్యంబునకుముందుప్రయోగంబు లేదు.

సమాసంబులనుదంతంబులగుస్త్రీసమంబులకుంబుం
పులకుంబరుష సరళంబులుపరంబులగు
నపుడునుగాగమంబగు. ౨౪

ఇచటంబరుషంబులు పరంబులగునపుడు ద్రుతంబునకు బిందు సంశ్లేషంబులచేమూఁడురూపంబులు ॥ సరళంబులు పరంబులగు నపుడులోప, సంశ్లేషపూర్ణబిందువులచేత మూఁడు రూపములు॥ విధానసామర్థ్యమువలన దీనికిలోపము లేదు ॥ వక్ష్యమాణవిధిచే స్వత్వము లేదు.

చిగురు ... కయిదువు ... { చిగురుంగయిదువు / చిగురుఁగయిదువు / చిగురున్గయిదువు }

తళుకు ... ...గజ్జెలు ... { తళుకుంగజ్జెలు / తళుకున్గజ్జెలు / తళుకుంగజ్జెలు }

సింగపు ... కోదమ... ... { సింగపుంగోదమ / సింగపుఁగోదమ / సింగపున్గోదమ }

ఉన్నతంపు ...గొడుగు ... { ఉన్నతంపుగొడుగు / ఉన్నతంపున్గొడుగు / ఉన్నతంపుంగొడుగు }

నలుగడాదుల నీయాగమంబు లేదండ్రు- ఈయాగమంబో కానొకచోటస్థిరంబు పరంబగుచోఁ గానంబడియెడి - గఱువపు న్మరువు.

సమాసంబులందు ద్రుతంబున
కుస్వత్వంబు లేదు. ౨౫

తలఁబ్రాలు మొదలగుసమాసంబుల
ద్రుతమునకులోపము లేదు. ౨౬

తలఁబ్రాలు - ఒడిఁబ్రాలు - సేసఁబ్రాలు - ఊరఁబంది - ఊరఁబిచ్చిక - తోడఁబుట్టువు - తోఁబుట్టువు- ఒల్లఁబాటు -ఒడఁబాటు-ఇత్యాదులు.

కర్మధారయంబులందుత్తునకచ్చుపరంబ
గునపుడుటుగాగమంబగు. ౨౭

విశేషణంగా విశేష్య పదం గూడిన

కలుకు ... ... అమ్మ ... ... కలుకుటమ్మ
నిగ్గు ... ... అద్దము ... నిగ్గుటద్దము
సరసపు ... ... అలుక ... ... సరసపుటలుక

కర్మధారయంబునందుఁ బేర్వాదిశబ్దముల
కచ్చుపరంబగు నపుడుటుగాగమం
బువిభాషనగు. ౨౮

పేరు ... ... ఉరము ... { పేరుటురము / పేరురము }

చిగురు ... ...ఆకు ... ... { చిగురుటాకు / చిగురాకు }

పొదరు ... ... ఇల్లు ... { పొదరుటిల్లు / పొదరిల్లు }

పేదాదిశబ్దంబులకాలుశబ్దముపరంబగున
పుడుకర్మధారయంబునందురుగా
గమంబగు. ౨౯

పేద ... ... ఆలు ... ... పేదరాలు
బీద... ... ఆలు... ... బీదరాలు

పేద-బీద- ముద్ద - బాలెంత- కొమ- జవ - అయిదువ-మనుమ-గొడ్డు- ఇట్టివి పేదాదులు-ఇందుజవ్వనిశబ్దంబునకు జవాదేశంబని యెఱుంగునది - ఏకాంతమునందునున్న జవరాండ్రనని ప్రయోగము.

కర్మధారయంబునందత్సమంబుల కాలుశబ్దముప
రంబగునపుడత్వంబునకుత్వంబునురు
గాగమంబునగు. ౩౦

ధీర ... ... ఆలు ... ... ధీరురాలు
గుణవంత ... ...ఆలు... ... ...గుణవంతురాలు

ఇచటవృత్తియందాలుశబ్దము(స్త్రీ)మాత్రపరము.

కర్మధారయంబులందుమువర్ణకంబు
నకుంబుంపులగు. ౩౧

సరసము ... మాట ... . { సరసపుమాట / సరసంపుమాట }

విరసము... ... వచనము ... { విరసపువచనము / విరసంపువచనము }

ఉదంతమగుతద్ధర్మార్థవిశేషణమునకచ్చు
పరమగునపుడునుగాగమంబగు. ౩౨

చేయు ... అతఁడు ... చేయునతఁడు
చేసెడు... ...అతఁడు... ...చేసెడునతఁడు

షష్ఠీసమాసమునందుకార ఋకారములకచ్చు
పరమగునపుడునుగాగమంబగు. ౩౩

రాజుయొక్క ... ఆజ్ఞ ... రాజునాజ్ఞ
విధాతృయొక్క ...ఆనతి ...విధాతృనానతి

ఉదంత(స్త్రీ)సమంబులకునుబుంపులకునదంతగుణవా
చకంబులకునుదనంబు పరంబగునపుడు
నుగాగమంబగు. ౩౪

సొగసు ... తనము ... { సొగసుందనము / సొగసుఁదనము / సొగసున్దనము }

సరసపు ... ...తనము... ... { సరసపుందనము / సరసపుఁదనము / సరసపున్దనము }

తెల్ల ... తనము ... ... { తెల్లందనము / తెల్లఁదనము / తెల్లన్దనము }

సమాసంబునం బ్రాఁతాదుల తొలియచ్చుమీఁదివర్ణంబు లకెల్ల లోపంబు బహుళంబుగా నగు. ౩౫

ప్రాఁత ... ఇల్లు ... { ప్రాయిల్లు / ప్రాఁతయిల్లు }

లేఁత ... దూడ ... { లేదూడ / లేఁతదూడ }

పూవు ... రెమ్మ ... { పూరెమ్మ / పూవురెమ్మ }

లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరములగు నపుడును గాగమంబగు. ౩౬

ప్రాఁత ... కెంపు ... ప్రాఁగెంపు
లేఁత ... కొమ్మ ... లేఁగొమ్మ
పూవు ... తోఁట ... పూఁదోఁట
మీఁదు ... కడ ... మీఁగడ
కెంపు ... తామర ... కెందామర
చెన్ను ... తోవ ... చెందోవ

చెన్నుశబ్దము వృత్తిని శోణార్థకంబు ॥ బహుళగ్రహణము చే మీఁదుప్రభృతులందు నిటలోపంబు నిత్యంబు ॥ వ్యవస్థితవిభాష చేసి ద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లేదు.

క్రొత్తశబ్దమునకాద్యక్షర శేషంబునకుం గొన్నియెడ లనుగాగమంబును గొన్నియెడలమీఁదిహల్లు నకు ద్విత్వంబునగు. ౩౭

క్రొత్త ... చాయ ... క్రొంజాయ
క్రొత్త ... చెమట ... క్రొంజెమట
క్రొత్త ... పసిఁడి ... క్రొంబసిఁడి
క్రొత్త ... కారు ... క్రొక్కారు
క్రొత్త ... తావి ... క్రొత్తావి

పరుషేతరంబులు పరంబులగునపుడును గాగమప్రాప్తి లేమిం జేసి వానికి ద్విత్వంబగు.

క్రొత్త ... గండి ... క్రొగ్గండి
క్రొత్త ... నన ... క్రొన్నన
క్రొత్త ... మావి ... క్రొమ్మావి

కెందూళి కెంజడలని ప్రయోగంబులు గానంబడియెడి ॥ బహుళగ్రహణముచేతఁ గ్రొత్తకుండలిత్యాదుల లోపంబు లేదు ॥ క్రీఁగడుపు - క్రీఁగాలు - క్రీఁదొడ - ఇత్యాదులం గ్రిందు శబ్దమునకు లుప్తశేషంబునకు దీర్ఘంబు బహుళగ్రహణముచేతనని యెఱుఁగునది.

అన్యంబులకు సహితమిక్కార్యంబులు కొండొకచోఁ గానంబడియెడి. ౩౮

ఒకానొకశబ్దంబున కొకానొకశబ్దము పరంబగునపుడుతొంటియచ్చులోపనుగాగమంబులును గొండొకశబ్దమున కొకానొకశబ్దము పరంబగునపుడు లోపద్విత్వంబులును బ్రయోగంబులం దుఁజూపట్టెడునని తాత్పర్యము.

పది ... ...తొమ్మిది ... ...పందొమ్మిది
తొమ్మిది... ... పది ... ... తొంబది
వంక ... ...చెఱఁగు ... ...వంజెఱఁగు
సగము ... ... కోరు ... ... సంగోరు
నిండు ... ...వెఱ ... ...నివ్వెఱ
నిండు ... ... వెఱఁగు... ... ... నివ్వెఱఁగు
నెఱ ... ...తఱి ... ...నెత్తఱి
నెఱ ... ... నడుము... ... ... నెన్నడుము
నెఱ ... ...మది ... ...నెమ్మది
నెఱ ... ... వడి ... ... నెవ్వడి

ఇత్యాదులు ప్రయోగంబులవలనం దెలియునది॥

ఆమ్రేడితంబుపరంబగునపుడు కడాదులందొలి
యచ్చుమీఁది వర్ణంబుల కెల్లనదంతంబగు
ద్విరుక్తటకారంబగు. ౩౯

ఈసూత్రంబునకు భృశార్థంబునందు ద్విరుక్తంబు విషయం బనియెఱుంగునది.

కడ ... ... కడ ... ...కట్టకడ
ఎదురు ... ...ఎదురు ... ... ఎట్టయెదురు

కడ - ఎదురు - కొన-చివర - తుద-తెన్ను - తెరువు - నడుము-పగలు - పిడుగు - బయలు - మొదలు - ఇత్యాదులుకడాదులు॥

ఆమ్రేడితంబుపరంబగునపుడు విభక్తిలోపంబు
బహుళంబుగానగు. ౪౦

అప్పటికిన్ ... ...అప్పటికిన్ ... { అప్పటప్పటికిన్ / అప్పటికప్పటికిన్ }
అక్కడన్... ... అక్కడన్ ... ... { అక్కడక్కడన్ / అక్కడనక్కడన్ }
ఇంటన్ ... ...ఇంటన్... ... { ఇంటింటన్ / ఇంటనింటన్ }
ఊరన్ ... ... ఊరన్ ... ... { ఊరూరన్ / ఊరనూరన్ }

ఇంచుకనాఁడిత్యాదులందు బహుళగ్రహణముచేతనంత్యమాత్రలోపంబునగు॥

ఇంచుక ... ... ఇంచుక ... ... { ఇంచించుక / ఇంచుకించుక }
నాఁడు ... ...నాఁడు... ... { నానాఁడు / నాఁడునాఁడు }

అందమకుప్రభృతులుయథాప్రయోగంబుగ
గ్రాహ్యంబులు. ౪౧

అందమకు - ఇచ్చేంకులు -ఇల్లిగ్గులు-చెల్లచెదరు-చెల్లాచెదరు-

తుత్తుమురు - తుత్తునియలు - మిఱుమిట్లు-ఇత్యాదులెఱుంగునది.

✓చేతతోడవలనలకిత్వంబు సమాసంబులందగు. ౪౨

నీచేతన్ ... ... ప్రోపు ... ...నీచేతిప్రోపు

నాతోడన్... ... ... చెలిమి ... ... నాతోడిచెలిమి

నీవలనన్ ... ... భయము ... ...నీవలనిభయము

అంద్వాదులకలిగాగమంబు సమాసంబునందగు ౪౩

నాయందున్ ... ... కరుణ ... ...నాయందలికరుణ

ఇందున్ ... ...జనులు... .... ఇందలిజనులు

ఎందున్ ... ... వారు ... ...ఎందలివారు

ఎందుశబ్దమునకలిగాగమముకొందఱు లేదంద్రు॥

అదియవిశబ్దంబులయ[illegible]ంబు

బహుళంబుగనగు. ౪౪

నా ... ... అది ... ... { నాది / నాయది }

నా ... ...అవి ... . { నావి / నాయవి }

ఉదంతములగు తద్ధర్మవిశేషణంబులకుమీఁద లోపంబు లేదని యునిదంతంబులగు తద్ధర్మవిశేషణంబులమీఁద నిత్యంబనియు బహుళగ్రహణము చేనెఱుంగునది.

వచ్చునది - వచ్చునవి - వచ్చెడిది - వచ్చెడివి ॥

పడ్వాదులుపరంబులగునపుడుమువర్ణకంబునకు లోప పూర్ణబిందులువిభాషనగు. ౪౫

భయము ... ...పడె ... ... { భయపడె / భయంపడె / భయముపడె }

సూత్రము... ... పట్టె... ... { సూత్రపట్టె / సూత్రంపట్టె / సూత్రముపట్టె }

ఈకార్యముకర్తృవాచిమువర్ణకమునకుఁ గలుగదు ॥ గజముపడియె ॥ అశ్వముపడియె.

మధ్యమపురుషమువర్ణకంబునకు హలవసానంబులు పరంబులగునపుడులోపమువిభాషనగు. ౪౬

చూడుము ... ... నన్ను ... ... { చూడునన్ను / చూడుమునన్ను }

ఇటుచూడుము ... ... { ఇటుచూడు / ఇటుచూడుము }

చూడుమనియె - వినుమనియె - ఇచ్చటనచ్చు పరంబయినదికాఁ బట్టిలోపము లేదు.

వ్యతిరేకమధ్యమమువర్ణకంబునకెల్లయెడలలోపంబువిభాషనగు. ౪౭

నమ్మకుము ... ... ఇట ... ... { నమ్మకిట
నమ్మకుమిట }

ఆమ్రేడితంబుపరంబగునపుడుమధ్యమమ్ముఘు
జ్ఞులకులోపంబువిభాషనగు. ౪౮

ఉండుము ... ...ఉండుము ... ... { ఉండుండుము
ఉండుముండుము }

కొట్టుఁడు ... .కొట్టుఁడు... ... { కొట్టుకొట్టుఁడు
కొట్టుఁడుకొట్టుఁడు }

విసర్గంబునకనుకరణంబున లోపంబగు. ౪౯

వర్ధతాంశ్రీః ; అనియె - వర్ధతాంశ్రీయనియె॥

అనుకృతినినమశ్శబ్దముతుదియత్తునకోత్వము
విభాషనగు. ౫౦

తుభ్యంనమః ... ... అనె ... ... { తుభ్యంనమోయనె
తుభ్యంనమయనె }

ఈకార్యములాంటిచో సహితముగనంబడియెడి ॥ గతానుగతి కోలోకోయటంచుర్॥

అనుకరణంబునందుదిహల్లునకు ద్విర్వచనంబగు. ౫౧

కింతత్ ... ... అనియె ... ... కింతత్తనియె

కస్త్వమ్ ... ...అనియె ... ...కస్త్వమ్మనియె

అనుకరణంబునందహమాదుల మకారంబునకు
ద్విరుక్తివిభాషనగు. ౫౨.

దాసోహమ్ ... ...అనె ... { దాసోహమ్మనె
దాసోహమనె }

తత్కర్తవ్యమ్ ... అనె ...... { తత్కర్తవ్యమ్మనె
తత్కర్తవ్యమనె }

ఉదంతనామంబునకనుకరణంబునందు
వుగాగమంబగు. ౫౩

ఇయంధేనుః ... ...అనె ... ...ఇయంధేనువనె ॥

అనుకృతినినిడుదకుంగులు చయగునని యొకండు వలికెనది నిరాకరంబు.॥ దుర్బలస్యబలంరాజాయనవినవే.

వాక్యావసానంబునసంధిలేమి దోషంబుగా
దనియార్యులండ్రు. ౫౪

సత్యముసర్వశ్రేయము - అదిలేనిచోసర్వధర్మములు వ్యర్థములు ॥ ఇట్లుసంధి విరహంబు కావ్యంబులం బాదాంతమందు చూపట్టెడు॥

ఇదిసంధి పరిచ్ఛేదము

తత్సమపరిచ్ఛేదము.

డుమువులు ప్రథమ॥ ౧ ॥నువర్ణంబుద్వితీయ ॥ ౨ ॥ చేతతోడతృతీయ ॥ ౩ ॥ కొఱకుకయిచతుర్థి ॥ ౪ ॥ వలనకంటెపట్టిపంచమి ॥౫॥ కుయొక్కలోపలషష్ఠి ॥౬॥ అందునసప్తమి॥౭॥

తృతీయాదులకును గాగమంబగు. ౮

రామునిచేతను - రామునితోడను - రామునికొఱకును - రామునివలనను - రామునికంటెను - రామునకును - రామునియందును.

కయిపట్టియొక్కలకును గాగమంబులేదు. ౯

గామునికయి - జ్ఞానముఁబట్టి - రామునియొక్క.

చేతతోడలోపలవర్ణకంబుల ప్రథమాక్షరంబులు వైకల్పికంబుగా శేషించు. ౧౦

ప్రత్యయంబు వర్ణకంబని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు
రామునిచే - రామునితో - వనములలో.

డుమువునలేక వచనంబులు. ౧౧

ఏకత్వసంఖ్యనుబోధించుప్రత్యయంబేకవచనంబు. రాముఁడు - సోముఁడు - వనము - ధనము - ధేనువు - భానువు॥

లువర్ణంబుబహువచనంబు. ౧౨

బహుత్వసంఖ్యనుబోధించుప్రత్యయంబుబహువచనంబు॥

రాములు - సోములు - వనములు - ధనములు ధేనువులు - భానువులు.

తక్కినవియుభయంబులు. ౧౩

మిగిలినప్రత్యయములేకత్వ బహుత్వములకు బోధకములనియర్థము॥వనమును - వనములను - వనముచేతను - వనములచేతను - వనముతోడను - వనములతోడను.

ఓయామంత్రణంబునందగు. ౧౪

ఓయనుశబ్దము సంబోధనంబునందగునని యర్థము - ఇదిసంబోధ్యవాచకంబునకు ముందేప్రయోగింపంబడును - ఓశబ్దంబు తొలంగియుసంబోధ్యవాచకంబు ప్రయోగింపవచ్చును - ఓరాముఁడ - ఓరాములార - రాముఁడ - రాములార.

ఓశబ్దంబునకుంబురుషనీచ స్త్రీపురుషామంత్రణంబులందు
యిసిరివర్ణంబులు విభాషనంతాగమంబులగు. ౧౫

ఓయిరాముఁడ - ఓరాముఁడ - ఓసిదుష్టురాల-ఓదుష్టురాల ఓరిదుష్టుఁడ - ఓదుష్టుఁడ.

ఓరియోసిమైత్రియందుంగలవు. ౧౬

ఓరిచిన్నికృష్ణ - ఓసిముద్దుబాల॥ఓయి మొదలయినవానికిస్వతంత్రప్రయోగముంగలదు ॥ సంగతియేమోయి ॥ ఓసిపోవే ॥ ఓరోరియింకెందుఁబోవచ్చు ॥ వీనికిదీర్ఘంబుంగలదు ॥ ఓయీవిప్రకులావతంస ॥ ఓరీదుష్టనిశాటులార ॥ ఓసీననుఁజెనకరాకు.

స్త్రీతిర్యగ్జడభిన్నంబులును వానివిశేషణంబులును మహత్తులనంబడు. ౧౭

తిర్యక్కులనఁగాఁ బశుపక్ష్యాదులు - జడములనఁగా నచేతనములు

క్లీబంబులు మిత్రాదులు మహద్వాచకంబులు విభాషం బుంలింగతుల్యంబులగు. ౧౮

మిత్రశరణప్రధానపాత్రాదులు మిత్రాదులు॥

జిత్తు బిందుపూర్వంబగు. ౧౯

జకారమిత్తుగాఁగలదానికి ముందు బిందువు వచ్చునని యర్థము-కార్యార్థము ప్రత్యయాదులందు నిబద్ధమయి ప్రయోగించునపుడు మానంబడు వర్ణమిత్తనఁబడు - ఉదాహరణము మీఁద స్పష్టంబగు.

డుజ్వర్ణకంబునకుం బ్రకృతియయినది డుమంతంబనంబడు. ౨౦. స్పష్టము.

పుంలింగంబయి మహద్వాచకంబయిన నామంబు తుదియత్వంబునకుత్వంబగు. ౨౧

నామంబనఁగాఁ బ్రాతిపదికము - సిద్ధ-రామ - భార్గవ- రాజపురుష - ఇట్టివి ప్రాతిపదికములు ॥ సిద్ధు - రాము - భార్గవు-రాజపురుషు॥

పుంలింగమగు మహద్వాచకమునకు డుజ్జగు. ౨౨

ఇచ్చట డుజ్జను దానియందు జకారమిత్తుగావున జిత్తు బిందుపూర్వంబగునను సూత్రముచేత డువర్ణమునకు ముందుసున్న వచ్చును బిమ్మట జకారము లోపించును ॥ ఉ ॥ సిద్ధుఁడు-సిద్ధుండు-రాముఁడు - రాముండు - భార్గవుఁడు - భార్గవుండు॥

డుమంతంబునకు ద్వితీయాద్యేకవచనంబు పరంబగునపుడు నిగాగమంబు సర్వత్ర విభాషనగు. ౨౩

రామునిని - రాముని - రామునిచేతను - రాముచేతను- రామునికిని - రామునకును ॥ సర్వత్రయనుట నగాగమ బాధనార్థము॥

అనుదంతమగు తెనుఁగుడుమంతమునకు నిగాగమము నిత్యముగానగును. ౨౪

మగనిని - మగనిచేతను - మగనికిని ॥ అనుదంతంబను పర్యుదాసముచేత - తమ్మునిని - తమ్ముని - తమ్మునిచేతను-తమ్ముచేతను॥ అల్లునిని - అల్లుని - అల్లునిచేతను - అల్లుచేతను ॥ బల్లిదునిని-బల్లిదుని - బల్లిదునిచేతను - బల్లిదుచేతను- ఇత్యాదులందు నిగాగమంబు పాక్షికంబని యెఱుఁగునది॥

డుమంతంబు మీఁదినువర్ణకంబునుత్వంబున కిత్వంబగు. ౨౫

నువర్ణంబు ద్వితీయయను సూత్రముచేత - రామును - అని ప్రాప్తింపఁగా నీసూత్రముచేత నువర్ణకోత్వమున కిత్వంబు సిద్ధించె - రాముని - భార్గవుని॥

ఇకారంబుమీఁదిక్విన్నువు, క్రియావిభక్తులయు
త్వంబున కిత్వంబగు. ౨౬

హరిని - హరికిని - శ్రీని - శ్రీకిని - వారిని - వారికిని॥

ఈధాతుయుష్మదర్థంబుల మీఁదివానియుత్వం
బునకిత్వంబురాదు. ౨౭

ఈరు - ఈవు - ఈను - ఈము - ఈకు - నీకు - మీకు.

కువర్ణకంబుపరంబగునపుడు కారబుారంబులకు
నగాగమంబగు. ౨౮

రామునకును-విష్ణునకును - సవితృనకును - విధాతృనకును.

ఉకారబుకారంబుల కందువర్ణకముపరంబగున
పుడునుగాగమంబగు. ౨౯

రామునందును - విష్ణునందును - విధాతృనందును॥

ఆగమమువువర్ణంబులకందువర్ణకము పరంబగునపుడు
నుగాగమంబు విభాషనగు. ౩౦

వనమునందును - వనమందును - ధేనువునందును-ధేనువందును॥

బహుత్వంబునద్వితీయాదివిభక్తులకు
లడాగమంబగు. ౩౧

రాములను - రాములచేతను విధాతృలను - విధాతృలచేతను॥

సంబోధనంబునందేకార్థంబయిన పదం
బుతుదియుకారంబునకకారంబగు. ౩౨

ఓరాముఁడ - ఓవృతుమ - ఓశంభువ - ఓకొడుక॥

సంబోధనంబునందుఁబదంబుతుదియకారేకారంబుల
కుదీర్ఘంబువిభాషనగు. ౩౩

ఓరాముఁడా - ఓరాముఁడ - ఓచెలియా - ఓచెలియ - ఓహరీ - ఓహరి - ఓతండ్రీ - ఓతండ్రి॥

కృతోత్తరంబగుసంస్కృతనామంబు సంబుద్ధిడుజ్ఞునకు
లోపంబువిభాషనగు. ౩౪

ఓరామ -ఓకృష్ణ - పూర్వసూత్రముచేత దీర్ఘంబు - ఓరామా - ఓకృష్ణా ॥ సంస్కృతనామంబనుటఁజేసి - ఓతమ్ముఁడ- ఓబల్లిదుఁడ - ఇత్యాదులందులోపంబులేదు ॥

ఉదంతసంస్కృతనామంబుమీఁదసంబుద్ధిడుజ్ఞునకు
నూకారంబుప్లుతంబాదేశంబువిభాషనగు. ౩౫

ఓవిష్ణూ ౩ - ఓశంభూ ౩ - పక్షంబునందు - విష్ణుఁడ - శంభుఁడ - ఇత్యాది.

సంబోధనంబునందు బహువచనంబున
కారగాగమంబగు. ౩౬

ఓరాములార - ఓకృష్ణులార - దీనికింబాక్షికంబుగదీర్ఘంబగు - ఓరాములారా - ఓకృష్ణులారా॥

మధ్యమపురుషయోగంబునందారగాగమంబు
విభాషనగు. ౩౭

॥ వినుఁడుబాలకులు - వినుఁడుబాలకులార - వచ్చితిరికాంతలు - వచ్చితిరికాంతలార॥ అన్నలారమిమ్మునడిగెద నెకమాట - ఇచ్చటమధ్యమపురుషయోగంబు లేమింజేసి యారగాగమంబునిత్యంబు॥

అదంతంబయిదీర్ఘపూర్వలోపధంబయినమహత్తుమీఁది
విభక్తిలకారంబునకు రేఫంబగు. ౩౮

॥బాలురు - బాలురను - బాలురచేతను - నృపాలురు - నృపాలురను - నృపాలురచేతను॥ దయాళుశబ్దంబున కిట్లు రేఫంబుగానంబడియెడి ॥ దయాళురు - దయాళురను - దయాళురచేతను॥

అమహన్నపుంసకముల కదంతంబులకుము
వర్ణకంబగు. ౩౯

వృక్షము - ఋక్షము - దైవము- కళత్రము- అపత్యము॥ క్లీబంబులుమిత్రాదులను సూత్రంబునఁ బాక్షికంబుగంబుంలింగత్వంబతిదేశించుటంజేసి మిత్రాదిశబ్దంబులకు ద్వైరూప్యం బెఱుంగునది - ఉ॥ మిత్రుఁడు - మిత్రము - శరణుఁడు- శరణము.

వానికిమువర్ణకేతరంబయినవిభక్తిపరంబగునపుడు
ముగాగమంబగు. ౪౦

వృక్షములు - వృక్షమును - ఋక్షములు - ఋక్షమును॥

మువర్ణకంబునకువిధించుకార్యము
ముగాగమంబునకునగు. ౪౧

మువర్ణకంబునకు విధించులోపాదేశాది కార్యములుముగాగమమునకుసహితమువచ్చుననియర్థము॥

మువర్ణకంబునకు మామ్ముడియేనింబూర్ణబిందు
పూర్వకబువర్ణంబేనివిభాషనగు. ౪౨

వృక్షమ్ము - వృక్షంబు॥ఋక్షమ్ము - ఋక్షంబు-పూర్వసూత్రముచేతముగాగమమున కీకార్యంబగు - వృక్షమ్ములు - వృక్షంబులు - ఋక్షమ్ములు - ఋక్షంబులు॥

ఉలనల్పుపరంబులగునపుడొకానొకచో ముగాగ
మంబునకులోపంబునుదత్పూర్వస్వరంబున
కుదీర్ఘంబునువిభాషనగు. ౪౩

వజ్రాలు - వజ్రాలను - వజ్రాన ॥ పగడాలు - పగడాలను- పగడాన ॥ ఒకానొకచోటననుటచే నీకార్యంబునకుం బ్రయోగవైరళ్యంబు సూచింపంబడియె॥

ఇగ్లౌరాయుగంతంబులప్రథమైకవచ
నంబునకులోపంబగు. ౪౪

ఇకారాంతములకుగ్లౌరైశబ్దములకు మఱియుగాగమాంతంబులకుం బ్రథమైకవచనలోపంబగు ॥ హరి - గిరి - శ్రీ - ధీ

ఇత్తునకుబహువచనంబుపరంబగున
పుడుత్వంబగు. ౪౫

హారులు - గిరులు - కవులు - రవులు-యామినులు - భామినులు ॥ తపరకరణంబుచే దీర్ఘంబునకుత్వంబు లేదు ॥ శ్రీలు స్త్రీలు - లకోరీలు॥

వికృతియందుకారాంతములయుపోత్తమే
త్వంబునకుబహువచనముపరంబగున
పుడుత్వంబగు. ౪౬

ఇచ్చట వికృతిశబ్దముచే సంస్కృతసమేతరంబు గ్రహింప వలయు ॥ కలికి - కలుకులు - ములికి - ములుకులు- చెలిమి-చెలుములు- బలిమి- బలుములు ॥ ఉపోత్తమేత్వంబున కనుటంజేసి జిగి - నిసి - ఇత్యాదులందుత్వంబు లేదు-జిగులు-నిసులు॥

రలడోపధనవార్థాదుల యుపోత్తమేత్వం
బునకుత్వంబుగలుగదు. ౪౭

పందిరి - పందిరులు ॥ పిడికిలి-పిడికిళులు ॥ రాపిడి - రాపిడులు ॥ తొమ్మిది-తొమ్మిదులు.

ఉకారాంతగోశబ్దంబుల కంతటవువర్ణకంబగు. ౪౮

తరువు-ధేనువు-మధువు - గోవు ॥ అంతటననుట స్త్రీలింగ ప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థము॥

వువర్ణకేతరవిభక్తిపరమగుచో ఉకారాంతంబు
లకుబహుళంబుగాగోశబ్దంబునకునిత్యం
బుగావుగాగమంబగు. ౪౯

తరువులు - తరులు - ధేనువులు - ధేనులు ॥ గోవులు ॥

ఉకారాంతంబగుమహత్తునకువువర్ణక
ముబహుళముగానగు. ౫౦

విష్ణువు - విష్ణుఁడు ॥ శంభువు - శంభుఁడు ॥ వసువు - వసుఁడు.

కద్రువనాగమాత. ౫౧

కద్రువ - కద్రువలు - కద్రువను - కద్రువలను॥

ఋకారాంతంబునకత్వంబును
స్త్రీవద్భావంబునగు. ౫౨

భ్రాత - జామాత - కర్త - భర్త - హర్త - గంత - హంత.

విధాతృధాతృదాతృసవితృనేతృశబ్దంబు
లకుమహత్తులకత్వస్త్రీవద్భావం
బులువిభాషనగు. ౫౩

విధాత - విధాతృఁడు - ధాత - ధాతృఁడు - దాత - దాతృఁడు - సవిత - సవితృఁడు - నేత - నేతృఁడు.

నామంబులతుదిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబగు. ౫౪

రమా - రమ - వనితా - వనిత - విద్యా - విద్య-లక్ష్మీ - లక్ష్మి - సేనానీ - సేనాని - ఇట్లు కృతహ్రస్వములకు హ్రస్వాంతములకుం బోలెంగార్యంబగు ॥ లక్ష్ములు - సేనానులు - సిరులు.

ఏకాక్షరంబులకుహ్రస్వంబులేదు. ౫౫

క్ష్మా - మా - భా - శ్రీ - స్త్రీ - హ్రీ - ధీ - భీ - భ్రూవు ॥

వృద్ధాదులడుజ్జునకులోపమువిభాషనగు. ౫౬

వృద్ధ - వృద్ధుఁడు - మూర్ఖ - మూర్ఖుఁడు - నీచ-నీచుఁడు-గృహస్థ-గృహస్థుఁడు-చార్వాక-చార్వాకుఁడు.

స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకులోపంబగు. ౫౭

రమ - క్షమ - వనిత - ఘనత - విద్య - దేవత - మీననేత్ర.

చరిత్రాదులమువర్ణకంబునకులోపంబుబహుళంబుగానగు. ౫౮

చరిత్ర- చరిత్రము - చరిత - చరితము ॥ అలక - అభిలాష- అక్షత - ఘోష - తరంగ - భ్రమ - విజృంభణ - వధ- వేగ - స్ఫురణ - హంస - ఇత్యాదులుచరిత్రాదులు॥ బాహుళకమువలన దర్భాదులకు మ్ములోపంబు నిత్యంబు - దర్భ - పనస - ఇత్యాదులు.

స్వర్గివాచిదేవసురశబ్దంబులేకత్వబహుత్వంబులం బ్రయోగింపంబడు. ౫౯

దేవుఁడు - సకలసురలు ॥ స్వర్గివాచియనుటచే భూదేవులు - భూసురుఁడను ప్రయోగంబులబాధితంబులయ్యె ॥

సురశబ్దంబునిత్యంబుగా నసురశబ్దమువైకల్పికముగా స్త్రీతుల్యంబులగు-సంస్కృతసమాసంబునఁగావు. ౬౦

సురలు - అసుర - అసురుఁడు ॥ నిఖిలసురులు - రావణాసురుఁడు ॥ ఎల్లసురలు - ఎల్లయసురలు - ఎల్లయసురులు ॥

దూతాదులకుస్త్రీత్వంబుబహుళంబుగనగు. ౬౧

దూత - దూతుఁడు - యోధ - యోధుఁడు - శుంఠ - శుంఠుఁడు ॥ బహుళగ్రహణముచే నమహత్త్వంబునందు స్త్రీత్వంబు నిత్యంబు ॥ సింగంబుదూతయగుజంబుకంబు ॥

పృథ్వీవాచిభూశబ్దంబునకుభువియగు. ౬౨

భువి - భువులు - భువిని - భువులను ॥

నౌశబ్దంబునకు నావయగు. ౬౩

నావ - నావలు - మహానావ - కొండఱునావియనియునాదేశంబగునందురు ॥

రైగ్లౌశబ్దంబులకోత్వంబు విభాషనగు. ౬౪

ఇగ్లౌసూత్రముచేతం బ్రథమైకవచనమునకులోపంబు ॥ రో రై - గ్లో - గ్లౌ ॥

ఐకారంబీతుల్యంబు. ౬౫

రైని - రైకి - కైని - కైకి - పైని - పైకి ॥

కంధరామలుక్లీబతుల్యంబులు బహుళంబుగానగు. ౬౬

కంధరము - కంధర ॥ విధాశబ్దమునకుఁగ్లీబతుల్యత్వంబునిత్యంబు - విధము ॥ కంధరా నాసికా భిక్షా దంష్ట్రా గ్రీవా పాదుకోలాప్రభృతులు కంధరాదులు ॥

ఇంక హలంతప్రకరణము.

హలంతంబుప్రథమైకవచనాంతతుల్యంబిందునామంబగు. ౬౭

రుక్ - రాట్ - మరుత్ - వీరుత్ - కర్మ - వర్మ ॥ శ్వశబ్దంబుదప్ప నకారాంతంబులెల్లం బ్రథమైకవచన తుల్యంబులెయగుననియెఱుంగునది ॥

ఉగాగమంబునుద్విత్వంబునుదుదిహల్లునకగు. ౬౮

ఉగాగమాంతంబుల కిగ్లౌసూత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపంబగు ॥ రుక్కు - రాట్టు - మరుత్తు - వీరుత్తు ॥ ఉగాగమంబులేమింజేసి యిచటనాంతంబుల కస్త్రీలింగంబులకుం బ్రథమైకవచనలోపంబులేదు ॥ కర్మము - వర్మము - చర్మము - సుధన్వుఁడు - సుత్రాముఁడు ॥

దీర్ఘంబుమీఁదిహల్లునకుద్విత్వంబు బహుళంబుగానగు. ౬౯

వాక్కు - వాకు ॥ స్వరాట్టు - స్వరాటు ॥

మతుబాదికంబుద్వితీయైకవచనాంత తుల్యంబు నామంబగు. ౭౦

శ్రీమంతమ్ - గుణవంతమ్ - విద్వాంసమ్ - అనడ్వాహమ్ - శ్వానమ్ - ఉపానహమ్ - అప్సరసమ్ ॥ ఇత్యాదులు ॥

దానియంతిమమకారంబునకు లోపంబగు. ౭౧

శ్రీమంత - గుణవంత - విద్వాంస ॥ అనడ్వాహ - ఇత్యాది ॥ వీనికజంతములకుంబోలె డుజాదులు యథాయోగ్యంబుగనగు ॥ అతఁడు - శ్రీమంతుఁడు - ఇతఁడుగుణవంతుఁడు - వానివంశముశ్రీమంతము - వీనివంశముగుణవంతము ॥ విద్వాంసుఁడు - విద్వాంసము ॥ అనడ్వాహము - శ్వానము - అప్సరస ॥ వక్ష్యమాణలక్షణంబుచే స్త్రీత్వంబున మతుబాదులుఙ్యంతంబులెయిందుఁగ్రహింపంబడు - శ్రీమతి - గుణవతి - విదుషి - శుని ॥ మహతివాచ్యంబగునపుడు శ్రీమంతురాలు - గుణవంతురాలు విద్వాంసురాలనియుఁబ్రయోగింపఁదగు ॥

ముదాద్యులకుఁబ్రథమైకవచన
లోపంబులేదు. ౭౨

ముదము - ఉపానహము - స్రజము॥

ఋత్విగాద్యులుద్వితీయైకవచనాంత
తుల్యంబులువిభాషనగు. ౭౩

ఋత్విజుఁడు - ఋత్విక్కు - నీవృతము - నీవృత్తు॥ ఋత్విగా
దికంబాకృతిగణంబు॥

ఒకానొకచోమహత్త్వంబునందుమతుప్తకా
రంబునకానాదేశంబువిభాషనగు. ౭౪

హనుమానుఁడు - హనుమంతుఁడు - భగవానుఁడు-భగవం
తుఁడు - ఇత్యాది॥

విశ్వకర్మాదులకు స్త్రీత్వంబగు. ౭౫

స్త్రీలింగత్వాతి దేశంబుచేతనుత్వాదుజ్జులులేవని యెఱుంగు
నది ॥ విశ్వకర్మ - కృష్ణవర్త్మ - అశ్వత్థామ - యువ - యజ్వ-
ఇత్యాదులు॥

మహద్వాచకమయిపుంలింగంబగుబ్రహ్మ
శబ్దమునకు స్త్రీత్వంబగు. ౭౬

బ్రహ్మ - ఈశబ్దముచతుర్ముఖ ఋత్విగ్విప్రులకువాచకంబు ॥
తత్త్వతపోవేదయోగ వాచకంబగునేని బ్రహ్మమునాఁబడు॥

ఆత్మమనిజంతంబులకునాంతములగుమనుజసంజ్ఞ
లకు స్త్రీత్వంబుబహుళంబుగానగు. ౭౭

ఆత్మ - ఆత్మము - ఆత్ముఁడు - మహిమ - మహిమము - అణి
మ - అణిమము - గరిమ - గరిమము - లఘిమ - లఘిమము - దే
వశర్మ - దేవశర్ముఁడు ॥

మహత్త్వంబునస్వార్థపరంబగురాజ
శబ్దము రాజునాఁబడు. ౭౮

రాజు-ఖగరాజు ॥ అమహత్త్వంబునందు - రాజము-వృక్షరా
జము ॥ ఉపసర్జనత్వంబునందు - హతరాజుఁడుపరశురాముఁడు ॥

జగదింద్రజిత్తులతకారంబునకులో
పంబువిభాషనగు. ౭౯

జగము - జగత్తు - ఇంద్రజి - ఇంద్రజిత్తు - ఋత్విగాదియగు
టంజేసియింద్రజితుండనియువాడంబడు ॥

సాంతంబులతుదిసకారంబునకులోపంబు
బహుళంబుగానగు. ౮౦

ఉరము - ఉరస్సు - వక్షము - వక్షస్సు - అర్చి - అర్చిస్సు - ధ
నువు - ధనుస్సు - ఆయువు - ఆయుస్సు ॥ బహుళగ్రహణంబునం
జేసి పయఃప్రభృతుల సకారంబునకు లోపంబులేదు ॥ పయస్సు
వయస్సు - సరస్సు.

మహద్వాచకంబులగు సాంతంబులకం
తలోపంబేనిద్వితీయైకవచనాంత
తుల్యత్వంబేనగు. ౮౧

అంగిరుఁడు - అంగిరసుఁడు - ఉగ్రశ్రవుఁడు - ఉగ్రశ్రవసుఁడు - ప్రచేతుఁడు - ప్రచేతసుఁడు - ఊర్ధ్వరేతుఁడు - ఊర్ధ్వరేతసుఁడు ॥

వేధపురోధపురోధసుఁడు. ౮౨

వేధశ్శబ్దమునకు నిత్యంబుగాఁ బురోధశ్శబ్దమునకు వైకల్పికముగా సలోప స్త్రీవద్భావంబులు దీనిచేనిపతింపంబడియె ॥

మనఃప్రభృతులసకారంబునకు
ద్విత్వంబువిభాషనగు. ౮౩

మనసు - మనస్సు - శిరము - శిరస్సు - సదసు - సదస్సు - సలోపంబయ్యేనేని - మనము - శిరము - సదము.

ద్యుహృచ్ఛబ్దంబులకుదివిహృదియగు. ౮౪.

దివి - దివులు - హృది - హృదులు ॥

స్త్రీలింగంబులెల్ల స్వస్వనియతంబులగు స్త్రీప్రత్య
యంబులంగూడి యిందుఁబ్రవర్తిల్లు. ౮౫

నామము...	...స్త్రీప్రత్యయాంతము...		...తత్సమము.
కర్తృ ...	...కర్త్రీ...	...	...కర్త్రి
జనయితృ...	...జనయిత్రీ	...	...జనయిత్రి
భాగ్యశాలిన్	...భాగ్యశాలినీ...		...భాగ్యశాలిని
బుద్ధిశాలిన్	...బుద్ధిశాలినీ	...	...బుద్ధిశాలిని
మతిమత్ ...	...మతిమతీ	...	...మతిమతి
గుణవత్ ...	...గుణవతీ	...	...గుణవతి
విద్వత్ ...	...విదుషీ	...	...విదుషి
వనజముఖ ...	వనజముఖీ	...	...వనజముఖి
	వనజముఖా	...	...వనజముఖ
మీననేత్ర...	...మీననేత్రా...		...మీననేత్ర

అంగాదులకుఁదప్ప సంయోగోపధంబులకు జీప్రత్యయంబు లేమింజేసి - మీననేత్రి - పద్మనేత్రి - ఇత్యాదులసాధువులు ॥

మహాతీతరంబులగు స్త్రీలింగంబులవిశేషణం
బులకుఁగ్లీబత్వంబువిభాషనగు. ౮౬

పద్మలతమనోహారి - పద్మలతమనోహారిణీ - హృద్యంబగు విద్య - హృద్యయగువిద్య ॥ మొదవులలోఁగపిల వరిష్ఠంబు - కపిలవరిష్ఠ ॥

భవచ్ఛత్రాదులకిందుఁబ్రయోగంబులేదు. ౮౭

భవదాదులగు హలంతసర్వనామంబులకును శతృరేఫాంతాదులకును దెనుఁగుభాషయందువ్యవహారంబు లేదనియర్థము - సమాసంబులం దొలుతంగదిసి యిందుం బ్రయుక్తంబులగు ॥ భవద్గుణంబులు - త్వదాశ్రయము - మత్పుణ్యము - ఛసద్రూపము - భవిష్యత్కాలము - ధూర్వహము - ఇత్యాదు లెఱుంగునది ॥

ఇదితత్సమ పరిచ్ఛేదము.

(ఆచ్ఛికపరిచ్ఛేదము.)

సంస్కృతసమేతరంబయిన యీభాష
యచ్ఛయనంబడు ॥౧॥ స్పష్టము.

ఆచ్ఛికశబ్దంబులెల్లందఱుచుగ స్త్రీసమంబు.
లుంగ్లీబసమంబులయియుండు. ౨

స్త్రీసమత్వాదిదేశంబుచేఁ బ్రథమైకవచన లోపాదికంబు నుగ్లీబ సమత్వాతిదేశంబుచే మువర్ణకంబునగునని యెఱుంగునది॥ అన్న - మిన్న - అద్ద - గద్ద - జాణ - గాణ-ఓడ-గోడ- ఇత్యాదులు స్త్రీసమంబులు ॥ బియ్యము - నెయ్యము - అల్లము - మొల్లము - సున్నము - సన్నము - ఇత్యాదులు క్లీబసమంబులు ॥ తఱుచుగననుటచేఁబుంలింగతుల్యంబులుం గొండొకకలవని తాత్పర్యము ॥ కొమరుఁడు - చందురుఁడు - జముఁడు - కందుఁడు - ఇత్యాదులు ॥

బల్లిదాదులు సంస్కృతతుల్యంబులు. ౨

మహత్త్వంబున వీనికుత్వడు జాదులు నమహత్వంబున మువర్ణకాదులును స్త్రీత్వంబునందాలు శబ్దముతోడ సమాసంబునుంగలుగునని యెఱుంగునది ॥ బల్లిదుఁడు - బల్లిదము - బల్లిదురాలు ॥ బల్లిద - అకట - జ - కావల - బెట్టిద - బెడిద - మిసిమింత- మొకరాల - ఇత్యాదులు బల్లిదాదులు ॥

మహత్తులగుమగాదులకుంగయిరాదు
లకునుడుజ్ఞగునుత్వంబుగాదు. ౩

మగఁడు - మనుమఁడు ॥ కయిరఁడు - కత్తళఁడు॥ మగ - మనుమ - రాయ - పాప - ప్రే - తే - ఈకాప్రత్యయాంతంబులు - ఇత్యాదులుమగాదులు ॥ కయిర- కత్తళ - జన్న - నీల - ఇత్యాదులు కయిరాదులు.

పగతాదులబహువచనలకారం
బునకు రేఫంబగు. ౪

పగతురు - అల్లురు - నెయ్యురు - బలియురు - మార్తురు ॥

కొన్నిడుమంతంబుల బహువచనలకారంబు
నకు రేఫంబును దానికిముందుపూర్ణబిం
దుపూర్వకడకారంబునగు. ౫

గండండ్రు - మిండండ్రు - ఇత్యాదులు ॥

కాప్రత్యయంబుమీఁదిబహువచనలకారంబునకుల
ఘ్వలఘు రేఫంబులునులఘు రేఫంబునకుముం
దుబిందుపూర్వకడకారంబునగు. ౬

విలుకాండ్రు - విలుకాఱు- వేఁటకాండ్రు-వేఁటకాఱు-వేడుకకాండ్రు-వేడుకకాఱు॥

తేప్రభృతుల బహువచనమున
కుముందుడుజ్ఞగు. ౭

తేఁడులు - తేండ్లు॥

కూఁతుశబ్దముప్రథమైకవచనంబు
నకురువర్ణంబగు. ౮

కూఁతురు - కూఁతులు॥కూఁతురులు-కూఁతుళ్లు-కూఁతురిని త్యాదిరూపంబులుగ్రామ్యంబులనియెఱుంగునది॥

చేయువుబహువచనలకారంబునకు
లఘురేఫంబువిభాషనగు. ౯

చెయువుఱు - చెయువులు - చెయువుఱను - చెయువులను॥

ఆల్వాదులబహువచన లకారంబునకు రేఫం
బునుముందఱిలువర్ణంబునకుబిందు
పూర్వకడకారంబునగు. ౧౦

ఆండ్రు - ఆండ్రను ॥ ఆలు - చెలియలు - చెల్లెలు- కోడలు- మఱఁదలు-ఇవియాల్వాదులు॥

బహువచనముపరంబగునపుడు డలటరలయుత్వం
బునకులోపంబుబహుళంబుగానగు. ౧౧

గుండ్లు-గుండులు-గిండ్లు - గిండులు ॥ కాళ్లు - కాలులు- మొసళ్లు - మొసలులు ॥ గొంట్లు-గొంటులు-తుంట్లు-తుంటులు॥ గోర్లు - గోరులు - సీవిరులు- సీవిర్లు ॥ బహుళగ్రహణముచే విల్లులు పిల్లులు పులు లిత్యాదులందు లోపంబులేదు ॥ తత్సమంబులంగోటి పిప్పలిశబ్దంబులకీకార్యంబుచూపఁబడెడు ॥ కోట్లు- కోటులు-పిప్పళ్లు-పిప్పలులు॥

బహువచనముపరంబగునపుడ సంయుక్తంబు
లయి యదంతంబులయినడలరలకలఘుల
కారంబుబహుళంబుగానగు. ౧౨

త్రాళులు - త్రాడులు - గుమ్మళులు - గుమ్మడులు॥ మొగిళులు - మొగిలులు - పిడికిళులు - పిడికిలులు ॥ ఊళులు-ఊరులు- పందిళులు-పందిరులు॥

బహువచనశ్లిష్టంబులయియద్విరుక్తంబు
లయినడకారలకారంబులకలఘులకా
రంబునిత్యంబుగనగు. ౧౩

త్రాళ్లు - గుమ్మళ్లు - మొగిళ్లు - మొసళ్లు - విళ్లు-సిళ్లు॥

సమానపదంబునందుసంయోగంబుప
రంబగునపుడెల్లచోఁఖండబిందు
నకుంబూర్ణంబగు. ౧౪

అనఁటులు - అనంట్లు - పనఁటులు - పనంట్లు - గోఁటులు - గోంట్లు - తేఁటులు - తేంట్లు॥పఁడులు-పండ్లు-కాఁడులు - కాండ్లు ॥ పండ్లుకాండ్లిత్యాదులందు డాకుళాదేశంబు కొందఱు వక్కాణించిరి - తెనుఁగునబిందు పూర్వకస్థిరంబు లేమింజేసియది గ్రాహ్యంబుగాదు॥

ఔపవిభక్తికంబులలివర్ణసలలువర్ణంబులకుబహువ
చనంబుపరంబగునపుడుపూర్ణబిందుపూర్వ
కడువర్ణంబు బహుళంబుగానగు. ౧౫

కోడవలి-కోడవండ్లు - ఉల్లోపంబు - కోడవండ్లు - పక్షంబునందలఘులకారంబు - కోడవళులు - కోడవళ్లు- కోడవలులు॥ రోఁకలిప్రభృతులకిట్టిరూపంబులేఱుంగునది ॥ ఇల్లు - ఇండ్లు - ఇండ్లు - ఇల్లులు ॥ ఇట్లు - కల్లు పల్లు ముల్లు విల్లు శబ్దంబులకు రూపంబులు తెలియునది - మద్యనిమ్నార్థకంబులయిన కల్లు పల్లుశబ్దంబులును ఔల్లుప్రభృతి శబ్దంబులునవోప విభక్తికంబులగుటం జేసి వానికీకార్యంబు లేదు॥

ఒకానొకచో నామంబు సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యంబయి బహువచనంబు నేనయు. ౧౬

కోడవండ్లులు - కోడవండ్లులను - కోడవళ్లులు - కోడవళ్లలను - ఇట్లు ప్రయోగదృష్టంబులు గ్రహించునది॥

కలన్వాదులను వర్ణంబుకుఙ్గు - బహువచనము పరంబగునపుడు నిత్యముగానగు. ౧౭

కలఁకు - కలను - కలఁకులు ॥ కలను - కెలను-కొఱను-కొలను-గవను - నెఱను - ప్రమాను - వరను - వలను- ఇవి కలన్వాదులు॥

అట్లు రేను గోను శబ్దంబులను వర్ణంబుగుఙ్గు. ౧౮.

రేఁగు - రేను - రేఁగులు ॥ గోఁగు - గోను - గోఁగులు ॥

బహువచనంబు పరంబగునపుడు చేను పేను మీనుశబ్దంబులను వర్ణంబులోపించు. ౧౯

చేను - చేలు ॥ పేను - పేలు ॥ మీను - మీలు ॥

బహువచనంబు పరంబగునపుడు రేయి ప్రభృతులతుదియక్షరంబులోపించు. ౨౦

రేయి - రేలు ॥ తాయి - తాలు - వేయి - వేలు॥ వ్రాయి - వ్రాలు ॥ ఇత్యాదులు ॥ ఈలోపంబు సమాసంబులందుం జూపట్టెడు ॥ రేరాజు - మగతాపతకము - వేవెలుఁగు ॥

బహువచనంబు పరంబగునపుడావుప్రభృతులతుదియక్షరంబునకులోపంబు విభాషనగు. ౨౧

ఆవు - ఆలు - ఆవులు ॥ జాము - జాలు - జాములు॥ చుట్టము - చుట్టలు - చుట్టములు ॥ మీసము - మీసలు- మీసములు॥

ఇయకుమారుగా నామాంతయిన కేత్వంబు బహుళంబుగానగు. ౨౨

కన్నియ - కన్నె ॥ జన్నియ-జన్నె॥ వన్నియ - వన్నె॥ కొంచియము - కొంచెము ॥ కొండియము ॥ కొండెము ॥ బహుళగ్రహణము చేసందియము కాటియ మొదలగుశబ్దంబులం దెత్వము లేదు ॥ ఇయశబ్దంబునందికారలోపంబు కొందఱు వకారాగ్రణించిరి - అయ్యదిప్రయోగంబులందు మృగ్యంబు ॥ ముత్తియశబ్దంబునందుమాత్రమిత్వలోపంబుగానంబడియెడి - ముత్తియము - ముత్తెము - ముత్యము॥

సర్వనామ ప్రకరణము.

అన్నిప్రభృతులుసర్వనామంబులు. ౭౩

అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని - పెక్కు - పలు-ఆ-ఈ-ఏ-నీ - నా - మన - తా - సంఖ్యావాచకంబులు- అన్నిప్రభృతులు॥ వీనికిం బ్రథమాంతరూపంబు లుదాహరించెద - వీనిలోఁడుమంతంబులకెల్ల న్వాగమంబు పూర్వోక్తంబుస్మరించునది ॥ బహువచనలకారంబునకు రాదేశంబును బూర్వాగమంబును బ్రథమాబహువచనంబునకుంబోలె నెఱుంగునది ॥ విశేషాకారంబులుగలిగెనేనిఁ గొండొకచోద్వితీయవలకును గొండొకచోఁ దృతీయయందొక్క-రూపంబువలకును రూపభేదంబులు వక్కాణించెద - శేషంబూహించునది ॥ అన్ని మొదలగుశబ్దంబులాఱు నుద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకంబులును మహదర్థంబులు బహువచనాంతంబులగు - అమహదర్థంబు లేక వచనాంతంబులగు ॥ ఇందునీ మొదలగు నాలుగుశబ్దంబులు సర్వార్థంబులం దుల్యరూపంబులయియుండు ॥

మ - అనునది మహదర్థమనుటకు - అ- అనునదియమహదర్థమనుటకు - ప్ర - మొదలయినవి ప్రథమాదివిభక్తులకునుసంకేతములుగానిందు గ్రహించునది ॥

మ. అ.

సర్వతావదర్థకము.

ప్ర { అందఱు / అందొఱు } ... అన్ని.

ఇయదర్థకము.

ప్ర॥ ఇందఱు......ఇన్ని.

కియద్యావదర్థకము.

ప్ర॥ ఎందఱు......ఎన్ని

కతిపయార్థకము.

ప్ర॥ కొందఱు......కొన్ని॥

బహ్వర్థకము.

ప్ర { పెక్కండ్రు / పెక్కురు } పెక్కు దీనికిబహువచనముంగలదు॥ పెక్కులు॥

ఈశబ్దంబులౌపవిభక్తికంబులగుటంజేసి- అన్నిటి - అన్నింటి- ఇన్నిటి-ఇన్నింటి - ఎన్నిటి - ఎన్నింటి - కొన్నిటి - కొన్నింటి- పెక్కిటి - పెక్కింటి-యనురూపంబులుద్వితీయాద్యేకవచనంబులు పరంబులగునపుడ మహత్త్వంబునందగునని తెలియునది

బహ్వర్థకము.

ప్ర { పలుగురు / పలుగుండ్రు } అమహత్త్వంబున దీనికివ్యస్తప్రయోగంబు లేదు.

మ.

తదర్థకము.

ప్ర॥ వాఁడు... { వారు / వారలు / వాండ్రు }

ద్వి॥ వానిని ... { వారిని / వారలను / వాండ్రను }

అ.

ప్ర { అది ......అవి
అద్ది......అవ్వి
ఆయది ...ఆయవి
అయ్యది...అయ్యవి }

ద్వి {దానిని, ఆదానిని, అద్దానిని} ... వానిని॥

మ.

ఇదమర్థకము.

ప్ర॥ వీఁడు. {వీరు, వీరలు, వీండ్రు}

ద్వి॥ వీనిని... {వీరిని, వీరలను, వీండ్రను}

అ.

ప్ర {
ఇది... ఇవి
ఇద్ది... ఇవ్వి
ఈయది ఈయవి
ఇయ్యది ఇయ్యవి
}

ద్వి {దీనిని ..., ఈదానిని, ఇద్దానిని} వీనిని

మ.

యత్కిమర్థకము.

ప్ర {
ఏఁడు.........ఏరు
ఏవాఁడు {ఏవారు, ఏవారలు, ఏవాండ్రు}
ఎవ్వాఁడు {ఎవ్వారు, ఎవ్వారలు, ఎవ్వాండ్రు}
ఎవ్వఁడు {ఎవ్వరు, ఎవ్వండ్రు}
ఎవఁడు {ఎవరు, ఎవండ్రు}
}

ద్వి {
ఏనిని.........ఏరిని
ఏవానిని {ఏవారిని, ఏవారలను, ఏవాండ్రను}
ఎవ్వానిని {ఎవ్వారిని, ఎవ్వారలను, ఎవ్వాండ్రన}
ఎవ్వనిని {ఎవ్వరిని, ఎవ్వండ్రను}
ఎవనిని {ఎవరిని, ఎవండ్రను}
}

అ.

ప్ర. {
ఎది... ...ఎవి
ఏది ... ఏవి
ఎద్ది... ...ఎవ్వి
ఏయది ... ఏయవి
ఎయ్యది ...ఎయ్యవి
}

ద్వి {
దేనిని...... వేనిని
ఏదానిని ...ఏవానిని
ఎద్దానిని ...ఎవ్వానిని
}

మహతీవాచ్యంబగు నేనేకత్వంబున యత్కిమర్థకశబ్దంబు ఎవ్వరిత - ఎవ్వర్త - ఎవ్వత - ఎవరిత- ఎవర్త-ఎవత-ఎవ్వరితి- ఎవ్వర్తి - ఎవ్వతి - ఎవరితి - ఎవర్తి-ఎవతి - ఎవ్వరితె-ఎవ్వర్తె- ఎవ్వతె-ఎవరితె - ఎవర్తె - ఎవతె - ఎవ్వర్తుక-ఎవ్వతుక - ఎవర్తుక-ఎవతుక - అనియిరువదిరెండురూపంబులు వడయు ॥

తదాదులుమూఁడు మహద్వాచకంబులేకత్వంబునం బూజవివక్షించునపుడు - అతఁడు - ఆతఁడు- ఇతఁడు-ఈతఁడు - ఎతఁడు - ఏతఁడు- అనురూపంబులువడయు ॥ మహతీవాచకంబులు- ఆమె - ఆపె - ఆకె - ఈమె - ఈపె- ఈకె-ఏమె-ఏపె-ఏకె- అనురూపంబులు వడయు॥

యుష్మదర్థకము.

ప్ర {నీవు, ఈవు} {మీరు, మీరలు, ఈరు, ఈరలు}

ద్వి॥ నిన్నును ... మిమ్మును

తృ॥ నీచేతను ... మీచేతను

అస్మదర్థకము.

ప్ర {నేను, ఏను} ... {మేము, నేము, ఏము}

ద్వి॥ నన్నును ... మమ్మును

తృ॥ నాచేతను... మాచేతను

ఉభయార్థకము.

నిత్యబహువచనాంతము.

ప్ర॥ మనము॥ ద్వి॥ మనలను॥
తృ॥మనచేతను - మనలచేతను॥

ఆత్మార్థకము.

ప్ర॥తాను... { తాము / తారు / తమరు }

ద్వి॥తన్నును...తమ్మును
తృ॥తనచేతను...తమచేతను

ఇంక సంఖ్యావాచకంబులు.

వక్కాణించెద.

మ.

ఏకార్థకశబ్దము.

ప్ర.

ఒకఁడు... { ఒకరు / ఒకండ్రు }

ఒకొఁడు ... { ఒకొరు / ఒకొండ్రు }

ఒక్కఁడు ... { ఒక్కరు / ఒక్కండ్రు }

ఒక్కొఁడు ... { ఒక్కొరు / ఒక్కొండ్రు }

ఒకరుఁడు ... { ఒకరులు / ఒకళులు / ఒకళ్లు }

ఒకొరుఁడు ... { ఒకొరులు / ఒకొళులు / ఒకొళ్లు }

ఒక్కరుఁడు... { ఒక్కరులు / ఒక్కళులు / ఒక్కళ్లు }

ఒక్కొరుఁడు.. { ఒక్కొరులు / ఒక్కొళులు / ఒక్కొళ్లు }

ఒకరువుఁడు ...ఒకరువులు
ఒకొరువుఁడు ...ఒకొరువులు
ఒక్కరువుఁడు...ఒక్కరువులు

ఒక్కొరువుఁడు.ఒక్కొరువులు
ఒరుఁడు......ఒరులు
ఒరువుఁడు ...ఒరువులు

ఒండు ... { ఒండులు / ఒండ్లు }

ఒడ్డు ... { ఒడ్డులు / ఒడ్లు }

ద్వితీయాది విభక్తిరూపంబులూహించుకొనునది.

అ.

ప్రథమైకవచనాంతములు.

ఒకటి-ఒకొటి- ఒక్కటి- ఒక్కొటి- ఎక్కటి- ఒకఁడు- ఒకొఁడు- ఒక్కఁడు - ఒక్కొఁడు-ఒండు- ఈశబ్దంబునకు సంఖ్యావాచకంబునకు బహువచనంబు లేదు॥

దీనికి మహతివాచ్యంబగునపుడేకత్వంబున వక్ష్యమాణ రూపంబు లెఱుంగునది.

మహత్యర్థకము.

ఒకరిత- ఒకర్త- ఒకర్తు- ఒకర్తుక - ఒకత-ఒకతుక - ఒకొరిత- ఒకొర్త- ఒకొర్తు - ఒకొర్తుక- ఒకొత - ఒకొతుక - ఒక్కరిత-ఒక్కర్త-ఒక్కర్తు- ఒక్కర్తుక-ఒక్కత - ఒక్కతుక- ఒక్కొరిత-ఒక్కొర్త- ఒక్కొర్తు- ఒక్కొర్తుక-ఒక్కొత- ఒక్కొతుక-ఒకరితి - ఒకర్తి - ఒకతి- ఒకొరితి-ఒకొర్తి - ఒకొతి- ఒక్కరితి - ఒక్కర్తి - ఒక్కతి- ఒక్కొరితి-ఒక్కొర్తి - ఒక్కొతి-ఒకరితె - ఒకర్తె - ఒకతె- ఒకొరితె - ఒకొర్తె - ఒకొతె- ఒక్కరితె - ఒక్కర్తె - ఒక్కతె - ఒక్కొరితె - ఒక్కొర్తె- ఒక్కొతె- ఓర్త - ఓర్తి - ఓర్తు-ఓర్తుక.

ఇంక ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకంబులు ప్రథమాంత రూపంబులువక్కాణించెద.

మ. అ.

ప్ర.

ఇద్దఱు ... ...రెండు
ఇరువురు ...
మూవురు ... ...మూఁడు
ముగ్గురు ...
ముగురు ...
నలుగురు ... నాలుగు
అయిదుగురు ... ...అయిదు
ఏగురు ... ఏను
ఆఱుగురు ... ...ఆఱు
ఏడుగురు ... ఏడు
ఎనమండ్రు ... ...ఎనిమిది
తొమ్మండ్రు ... తొమ్మిది
పదుగురు ......పది
పదురు
పదుగుండ్రు
పదుండ్రు
పదునొకరు ... పదునొకటి

ఇచ్చట నేకశబ్దార్థకరూపంబు లెల్లనర్థానురూపంబుగంగూర్చుకొనునది.

పదునెకోరు... ...పదునెకోటి

ఇత్యాదులు.

పన్నిద్దఱు ... పండ్రెండు
పన్నిరుగురు ...
పదుమూగురు పదుమూఁడు
పదుముగ్గురు
దుముగురు
పదునలుగురు ...పదునాలుగు
పదునయిదుగురు.పదునయిదు
పదునేగురు ...పదునేను
పదునాఱుగురు..పదునాఱు
పదునేడుగురు ...పదునేడు
పదునెనమండ్రు.పదునెనిమిది
పందొమ్మండ్రు...పందొమ్మిది
ఇరువండ్రు... ...ఇరువది
ఇరువదియొకరు. ఇరువదియొక (టి.

ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

ముప్పండ్రు ... ముప్పది
నలువండ్రు ...నలువది
ఏఁబండ్రు ... ఏఁబది
అఱువండ్రు ...అఱువది

డెబ్బండ్రు... ...డెబ్బది
ఎనుబండ్రు ... ఎనుబది
తొంబండ్రు ...తొంబది
నూఱుగురు... నూఱు
వేగురు ... ...వేయి
పదివేగురు ... పదివేలు

రెండు మొదలగు నవియాపవిభక్తికశబ్దంబు లగుటంజేసి ద్వితీయాదివిభక్తులు పరంబులగునపుడుటింటులగునని యెఱుంగునది ॥ రెండిటిని - రెండింటిని - రెంటిని ॥ మూఁడిటిని- మూఁడింటిని - మూఁటిని ఇత్యాదులు ॥ ఏకశబ్దమునకు - ఒంటి - ఒకానొకఁడు - ఒకానొకటి - ఒకానొకరిత - ఒరిమ - ఒండొకరు-ఓరట్టి-అనురూపంబులును - ద్విశబ్దార్థంబునకు- ఇనుమడి - ఈరాలు - అనురూపంబులునర్థవిశేషంబులంజూపట్టెడు.

సంఖ్యకుంబూరణార్థంబునందవగాగమంబగు. ౨౪

రెండవవాఁడు - రెండవది - మూఁడవవాఁడు - మూఁడవది.

సర్వనామక్రియాపదంబుల బహువచనంబుము హూత్తునకుంబోలె మహాతికగు. ౨౫

వారిద్దఱురుక్మిణీ సత్యభామలు - వీరుముగ్గురు శ్రీభూనీళలు.

అపదాద్యంబయియసంయుక్తంబయినగకారంబునకువకారంబువిభాషనగు. ౨౬

పలుగురు - పలువురు - ఇరుగురు - ఇరువురు- వేగురు-వేవురు - తొగ - తొవ - పగలు - పవలు ॥

ఔపవిభక్తికప్రకరణము.

ఇటితివర్ణంబులు వక్ష్యమాణంబు
లౌపవిభక్తికంబులు. ౨౭

విభక్తినిమిత్తకంబులయి యాదేశాగమాత్మకంబులయిన ఇ॥టి॥తి-అనువర్ణంబులౌపవిభక్తికంబులనంబడు॥

ఇవిద్వితీయాద్యేకవచనంబులుపరంబులగునప్పు
డునామంబులకుంగొన్నింటికింబ్రా
యికంబుగనగు. ౨౮

కాలు-కాలిని-కాలిచే ॥ నాఁగలి - నాఁగటిని - నాఁగటిచే॥ నేయి - నేతిని-నేతిచే ॥ ద్వితీయైకవచనంబుపరంబగు నపుడౌపవిభక్తికంబులురావనికొందఱు వక్కాణించిరి - అయ్యదిలక్ష్యలక్షణవిరుద్ధంబగుటంజేసియనాదరణీయంబు॥

ఊరుమొదలగువానికిత్వంబగు. ౨౯

ఊరు - ఊరిని - కాలు - కాలిని- మ్రాను-మ్రానిని-నోరు-నోరిని-చోటు - చోటిని ॥

టివర్ణంబుగొన్నింటియంత్యాక్షరంబునకాదేశంబును
గొన్నింటికంత్యాగమంబునుగొన్నింటికింబర్యా
యంబునరెండును బ్రాయికంబుగనగు. ౩౦

ఆదేశము - త్రాడు-త్రాటిని ॥ కాడు - కాటిని ॥ నోరు

నోటిని॥ఏఱు-ఏటిని॥ఆగమము-అన్ని - అన్నిటిని ॥ ఎనిమిది - ఎనిమిదిటిని॥ వేయి-వేయిటిని ॥ ఉభయము - ఏమి - ఏటిని - ఏమిటిని॥పగలు-పగటిని - పగలిటిని ॥ మొదలు - మొదటిని - మొదలిటిని ॥ రెండు - రెంటిని - రెండిటిని ॥ మూఁడు - మూఁటిని-మూఁడిటిని॥నూఱు-నూటిని-నూఱిటిని॥

హ్రస్వముమీఁదిటివర్ణంబునకుముందుపూర్ణ
బిందువుబహుళముగానగు. ౩౧

అన్నింటిని - ఎనిమిదింటిని - పగంటిని - పగలింటిని- రెండింటిని - మూఁడింటిని ॥

పదాద్యంబగుహ్రస్వంబుమీఁదిటివర్ణంబు
నకుముందుపూర్ణబిందువగు. ౩౨

కన్ను - కంటిని ॥ మిన్ను - మింటిని ॥ ఇల్లు- ఇంటిని-పల్లు-పంటిని॥

అట్లు మొదలగుశబ్దములకంత్యాగమంబు తివర్ణంబును
రేఫంబునకొక్కొటికిలోపంబునగు. ౩౩

అట్లు - అట్తిని ॥ అట్లు - కట్లు - కొట్లు - గొట్లు-మిట్లు-వట్లు - ఇవియట్లు మొదలయినవి ॥

విభక్తిపరంబగునపుడుగోయిప్రభృతుల
తుదియక్షరంబుతివర్ణంబగు. ౩౪

గోయి - గోతులు - గోతిని - గోతులను ॥ గోయి- చేయి-

దాయి-నూయి - నేయి - వాయి-రోయి- ఇత్యాదులు॥

టితివర్ణంబులు పరంబులగునపుడు
త్వంబునకిత్వంబగు. ౩౫

రెండిటికి - మూఁడిటికి - నాలుగిటికి- పగలిటికి - మొదలిటికి-పెక్కిటికి - కొండొకచోనుత్వంబునకిత్వంబుచూపట్టెడు॥ నెత్తుటికి.

టివర్ణంబుపరంబగునపుడు క్రిందుమీఁదుముందుపువర్ణంబులకత్వంబగు. ౩౬

క్రిందు - క్రిందటిని - మీఁదు - మీఁదటిని - ముందు- ముందటిని-మాపు-మాపటిని-అప్పుడు-అప్పటిని ॥

ఔపవిభక్తికముల తృతీయాసప్తములకత్వంబాదేశంబుబహుళంబుగానగు. ౩౭

గోరనుగీటెను ॥ ఊరనున్నాఁడు ॥ గొడ్డటనఱికెను ॥ ఇంటలేఁడు ॥ వఱుతఁగలిసె ॥ కఱుతదూఁటె ॥ పక్షంబునందుగోరిచేతనూరియందిత్యాదులు ॥

ఇది యాచ్ఛికపరిచ్ఛేదము.

బాలవ్యాకరణము.

కారకపరిచ్ఛేదము.

ప్రాతిపదిక సంబోధనోక్తార్థంబులం బ్రథమయగు. ౧

ప్రాతిపదికార్థమునందు - రాముఁడు - రావణుఁడు ॥ నియతోపస్థితికము ప్రాతిపదికార్థము ॥ సంబోధనమునందు - ఓరాముఁడ - ఓరావణుఁడ॥ఉక్తార్థమందు -రాముఁడు రావణునిసంహరించెను - ఉక్తమనఁగాఁజెప్పఁబడినది- ఈవాక్యమందు నాఖ్యాతము కర్తను జెప్పినదిగావునఁ దద్వాచకమగు రామశబ్దమునకుఁబ్రథమయయ్యె ॥ రామునిచే రావణుఁడు సంహరింపఁబడియె - ఈవాక్యమందాఖ్యాతముకర్మమును జెప్పినదిగావునఁ దద్వాచకంబగు రావణశబ్దంబునకుం బ్రథమయయ్యెనని యెఱుంగునది ॥

కర్మంబునద్వితీయయగు. ౨

ధాత్వర్థఫలాశ్రయంబుకర్మము నాఁబడు ॥ దేవదత్తుఁడువంటకమునువండెను ॥ ఇటవండెననుమాటకువంటచేసెననియర్థము - వంటఫలము - చేయుటవ్యాపారము - వంటయనఁగాఁబాకము- పాకమున కాశ్రయముకావుటంజేసి వంటకము కర్మంబయ్యెనని యెఱుంగునది॥

చేతవర్ణకంబుకర్తకగు. ౩

ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయంబు కర్తనాఁబడు ॥ దేవదత్తునిచే

తవంటకమువండఁబడియె - వండఁబడియెననఁగా వంటచేయఁ బడియెననియర్థము - చేయుటకాశ్రయుండగుటంజేసి దేవదత్తుం డుకర్తయయ్యె॥

చేతవర్ణకంబు హేతుకరణంబులకు గ్రహ్యాదియో
గజంబగుపంచమికిని బహుళంబుగానగు. ౪

ఫలసాధనయోగ్యంబగుపదార్థంబు హేతువు॥ క్రియాసిద్ధిం బ్రకృష్టోపకారకంబుకరణంబు॥ హేతువునకు - ధనముచేత సౌఖ్యంబుగలుగు - విద్యచేతయశంబుగలుగు - పక్షంబునవలన వర్ణకంబగు॥కరణంబునకు - ఖడ్గంబుచేతఖండించె - కోలచేతఁగూలనేసె - పక్షంబునందోడవర్ణకంబగు॥ గ్రహ్యాదియోగంబునందు- జరాసంధుఁడు రాజులచేతఁగప్పంబుగొనియె - మైత్రుండు చైత్రునిచేత ఋణంబుఁగొనియె - ఈయర్థంబునునీచేత నెఱింగితి - ఈవృత్తాంతంబు వానిచేతవింటి - పక్షంబునవలనవర్ణకంబగు॥ఇత్యాదికంబు లెఱుంగునది॥

కరణసహార్థతుల్యార్థయోగంబులందృ
తీయకుందోడవర్ణకంబగు. ౫

కరణంబునందు - కోలతోడఁగూలనేసె॥ సహార్థంబునందు- రాజుసేనలతోడవచ్చె - సేనాసహితుండయివచ్చెననియర్థము॥ తుల్యార్థయోగంబునందు - చైత్రునితోడ మైత్రుండుతుల్యుండు - తృతీయకనుటంజేసిచైత్రునకు మైత్రుండు తుల్యుండని తుల్యార్థయోగంబున షష్ఠియునగు॥

వచ్యర్థాముఖ్యకర్మంబునకుఁదోడకువర్ణకం
బులుప్రాయికంబుగానగు. ౬

మైత్రుండు చైత్రునితోడనిట్లనియె - మైత్రుండు చైత్రునకిట్లనియె-ప్రాయికంబనుటచేనెకానెకచోద్వితీయయునగు॥

ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం
దోడవర్ణకంబగు. ౭

నియమపూర్వక విద్యాస్వీకారంబు పయోగంబనంబడు॥ రామకృష్ణులు సాందీపునితోడవేదంబులం జదివిరి - సాందీపునివలననవియర్థము॥

సంప్రదానంబునకుంజతుర్థియగు. ౮

త్యాగోద్దేశ్యంబు సంప్రదానంబనాఁబడు॥ జనకుండురామునికొఱకుఁగన్యనిచ్చెను॥ కొన్నియెడలనుద్దేశ్య మాత్రంబునకగు-పురుషార్థంబుకొఱకు యత్నింపవలయు॥ చతుర్థికిమాఱుగాషష్ఠియెతఱుచుగాఁ బ్రయోగంబులంగానం బడియెడి - జనకుండురామునకుం గన్యనిచ్చెను॥ పురుషార్థంబునకు యత్నింపవలయు॥

అపాయభయజుగుప్సాపరాజయప్రమాదగ్రహణ
భవనత్రాణవిరామాంతర్ధివారణంబులెద్దా
ననగుదానికివలనవర్ణకంబగు. ౯

అపాయము - విశ్లేషము॥ భయము - వెఱపు॥జుగుప్స-ఏవ॥

పరాజయము - డయ్యుట ॥ ప్రమాదము - పరాకు॥ గ్రహణము-కొనుట-ఎఱుంగుట-వినుట - ఇత్యాది॥భవనము - పుట్టుట ॥ త్రాణము-కాచుట॥విరామము- విరమించుట ॥ అంతర్ధి - మఱుగుట॥ వారణము - వారించుట ॥ అపాయంబునకు - మైత్రుండురాజ్యంబువలనభ్రష్టుండయ్యె ॥ భయంబునకు - చోరునివలనభయపడియె ॥ జుగుప్సకు - పాపంబువలననేవగించె ॥ పరాజయమునకు-అధ్యయనమువలనడస్సె ॥ ప్రమాదంబునకు - పాడివలనంబరాకువడియె ॥ గ్రహణంబునకు - మైత్రునివలనధనంబు గొనియె ॥ భవనంబునకు - మనువువలనంబ్రజలుపుట్టిరి ॥ త్రాణంబునకు-చోరునివలనంగాచె ॥ విరామంబునకు - భోగంబులవలనవిరమించె ॥ అంతర్ధికి - కృష్ణుండుతల్లివలనదాఁగె ॥ వారణంబునకు - శోకంబువలనవారించె ॥ ఈపంచమికి షష్ఠియుంగొండొకయెడలనగు - చోరునకువెఱచె - పాపంబునకేవగించె - అధ్యయనంబునకుడస్సె - పాడికింబరాకువడియె - మనువునకు నిక్ష్వాకుండుపుట్టె-ఇత్యాదులూహించునది॥

ఉండిపదంబొకానొకచోవలనవర్ణకం
బునకనుప్రయుక్తంబగు. ౧౦

హిమగిరివలననుండిగంగవొడమె - నాకంబువలననుండినారదుండువచ్చె॥

ఉండిశబ్దముపరంబగునపుడువలనకుద్వితీయా
సప్తమ్యులుప్రాయికంబుగనగు. ౧౧

వనమునుండివచ్చె - వనమందుండివచ్చె - ఊరినుండివచ్చె

ఊరనుండివచ్చె ॥ వనమునుంచి ధనమునుంచియనియుంచి శబ్దానుప్రయోగంబుతోఁ గొందఱు వ్యవహరించెదరుగానియది సాధుకవిప్రయోగారూఢంబుగాదనియెఱుంగునది॥

కంటెవర్ణకంబన్యార్థాదియోగజం
బగుపంచమికగు. ౧౨

రామునికంటెనన్యుండుధానుష్కుండులేఁడు - లోభంబుకంటె నితరంబుదోషంబులేదు - ఇచటషష్ఠియునగు - రామునకన్యుండు ధానుష్కుండులేఁడు - అన్యము - ఇతరము - పూర్వము-పరము-ఉత్తరము-ఇత్యాదులన్యాదులు॥

కంటెవర్ణకంబునిర్ధారణపంచమికగు. ౧౩

ఎచ్చటనిర్ధార్యమాణంబు జాత్యాదులచే భేదంబెకలిగియుండునచటంబంచమియగు - ఆపంచమికింగంటె వర్ణకంబగుననియర్థము - జానపదులకంటె నాగరులువివేకులు ॥ మానహానికంటెమరణముమేలు ॥

షష్ఠివర్ణకంబుహేతువులగుగుణక్రియలకగు. ౧౪

జ్ఞానముఁబట్టిముక్తుఁడగు-నీవువచ్చుటంబట్టిధన్యుఁడ నయితి॥ఇచటవలనవర్ణకంబునగు - జ్ఞానమువలనముక్తుండగు ॥

శేషషష్ఠికియొక్కయునగు. ౧౫

ఇచట శేషంబనఁగాసంబంధంబు - రామునియొక్కగుణములు -

నాయొక్కమిత్రుఁడు - వానియొక్కతమ్ముఁడు ॥ కువర్ణకంబునుగొన్నియెడలసంబంధంబునందగు - నాకుందమ్ముఁడు - మీకునెచ్చెలి॥

నిర్ధారణషష్ఠికిలోపలవర్ణకంబగు. ౧౬

జాతిగుణక్రియాసంజ్ఞలచేత సముదాయంబునుండి యేకదేశంబునకుంబృథక్కరణంబు నిర్ధారణంబనంబడు - ఎద్దానివలన నిర్ధారణంబగునచ్చటి షష్ఠికిలోపల వర్ణకంబగుననియర్థము ॥ మనుష్యులలోపలక్షత్రియుండు శూరుండు - గోవులలోపలఁగపిల బహుక్షీర - అధ్వగులలోపలంబాఱువాఁడు శీఘ్రగామి - ఛాత్రులలోపల మైత్రుండు సమర్థుండు ॥ ఇటసప్తమియుంగలదు - మనుష్యులయందు క్షత్రియుండు శూరుండు - ఇత్యాదులెఱుంగునది॥

అధికరణంబునకు సప్తమియగు. ౧౭

అధికరణంబునానాధారంబు ॥ ఔపశ్లేషికంబువైషయికంబభివ్యాపకంబని యాధారంబుత్రివిధంబు ॥ ఘటమందుజలమున్నది - మోక్షమందిచ్ఛగలదు - అన్నింటియందీశ్వరుండుగలండు॥

ఉకారాంతజడంబునకునవర్ణకంబగు. ౧౮

ఘటంబునజలంబున్నది- దేవదత్తునకు మోక్షముననిచ్ఛగలదు॥

విశేష్యంబునకుంబోలెవిశేషణంబునకు
లింగవిభక్తివచనంబులగు. ౧౯

నందతనయుండు కృష్ణుండునాకుదిక్కు - దేవకీపుత్రుహరిని

నుతింతునెపుడు - శుభవిధాయులరామకృష్ణులభజింతు - భువనవంద్యునురుక్మిణిఁబొగడుచుందు ॥

స్త్రీసమంబులగువిశేషణంబులయుమువర్ణకాంత
విశేషణంబులయుబహువచనంబునకేకవ
చనంబుబహుళంబుగానగు. ౨౦

మాటలుపెక్కేల - మాటలుపెక్కులేల - కులిశధారలుకుంఠితంబయ్యె - కులిశధారలుకుంఠితంబులయ్యె - ఇష్టమగుపదార్థములు- ఇష్టములగు పదార్థములు॥

ఒకానొకచోనొకవిభక్తికిమఱియొ
కవిభక్తియునగు. ౨౧

మైత్రుండుగృహమును వెడలెను - గృహమునుండియని యర్థము ॥ వాఁడువాహనమునుదిగెను - వాహనమునుండియనియర్థము॥ వారుసుఖమున్నారు - సుఖముతోననియర్థము - ఇత్యాదులెఱుంగునది॥

జడంబుతృతీయాసప్తములకుద్వితీయ
బహుళంబుగానగు. ౨౨

రాముఁడు వాలినొక్కకోలంగూలనేసె - కోలతోననియర్థము॥లంకంగలకలంబువుట్టె - లంకయందనియర్థము ॥ బాహుళకంబుచేనికార్యంబుదంతంబునకుబహుత్వమందెయగు - అర్జునుండుశత్రుసేనలను బాణంబులనురూపుమాపె - బాణములచేననియర్థము ॥ మీనంబుజలంబులనుండు-జలంబులందనియర్థము ॥

ఉదంతజడంబుతృతీయకునవర్ణకంబగు. ౨౩

రాముఁడొక్క-బాణంబున వాలిం గూలనేసె - బాణముచేనని యర్థము॥

జడంబుద్వితీయకుంబ్రథమబహుళంబుగానగు. ౨౪

వాఁడుపూవులుదెచ్చె-వాఁడుపూవులనుదెచ్చె॥ ఆకెసొమ్ములుదాల్చె-ఆకెసొమ్ములనుదాల్చె॥ వాఁడిల్లువెడలె - వాఁడింటిని వెడలె॥ బాహుళకముచేఁ దృతీయాసప్తములకు విధించిన ద్వితీయకుం బ్రథమరాదు.

కాలాధ్వములకుంబ్రాయికంబు
గాఁబ్రథమయగు. ౨౫

వాఁడునిన్నవచ్చె-వీఁడు నేఁడువోయె- మాపునిలువుము-తేపుపొమ్ము-వారుక్రోశమునడచిరి-వీరామడవోయిరి॥

సర్వనామసంఖ్యాభిధానతద్విశేష్యంబులయందెయ్య
దిముందుప్రయోగింపఁబడుఁగాని ద్వితీయాదు
లకుంబ్రథమబహుళంబుగానగు. ౨౬

అన్నిగుఱ్ఱములకు- అన్నింటికిగుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములన్నింటికి- గుఱ్ఱములకన్నింటికి - సాహిణులుమువ్వురు॥ రెండుగుఱ్ఱములకు - రెండింటికిగుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములురెండింటికి - గుఱ్ఱములకురెండింటికి - సాహిణులునలుగురు॥ లక్షగుఱ్ఱములకు - లక్షకుగుఱ్ఱములకు- గుఱ్ఱములులక్షకు - గుఱ్ఱములకులక్షకు - రవుతులులక్ష॥ఇత్యాదులెఱుంగునది॥

ఒకానొకచోవిశేషణంబులషష్ఠికిం
బ్రథమవిభాషనగు. ౨౭

సుగుణాభిరాముఁడు రామునకు జోహారువైనర్చెద - సుగుణాభిరామునకు రామునకు జోహారువొనర్చెద॥

భవత్యర్థవ్యవహితంబులగువిశేషణం
బులకుంబ్రథమయగు. ౨౮

అగు మొదలగునవి భవత్యర్థములు॥ విద్యాశాలియగుపురుషునిసకలజనులుసన్మానింతురు॥ భూతదయాళురగు మహాత్ములకు శ్రేయంబుగలుగును॥ అతిమానుష మత్యద్భుత మతిమనోహరమయిన కేశవాఙ్మనకృతి॥

భవత్యర్థకంబుసన్నిహితవిశేషణంబునకునుదాని
ముందువిశేషణంబులకయుపదంబునుబహు
ళంబుగాననుప్రయుక్తంబగు. ౨౯

అతులుఁడయియప్రమేయుఁడౌ హరినిగొలుతు॥

అయిపదానుప్రయోగంబులేనిచోఁ దుదివిశేషణంబున
కేనివిశేషణంబులన్నింటికేనిమీఁదసముచ్చయా
ర్థంబువిభాషంబ్రయోగింపఁబడు. ౩౦

ఆద్యుఁడప్రమేయుఁడునగు హరినిగొలుతు॥ ఆద్యుఁడు నమేయగుణుఁడునౌ హరినిగొలుతు॥ ఆద్యుఁడప్రమేయుఁడగు హరినిగొలుతు॥

ధాతుజవిశేషణవ్యవధానంబునవిశేషణంబులన్నిం
టికయుపదంబనుప్రయుక్తంబగు. ౩౧

ఆద్యుఁడయి యప్రమేయుఁడై యఖిలసేవ్యుఁడై యొసంగెడు దేవునినభినుతింతు ॥ ఇచట మఱియుం బ్రయోగవైచిత్ర్యంబుగల దది ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది ॥

భావార్థకాదియోగంబునం గర్తకుం
బ్రథమయగు. ౩౨

రాముఁడువచ్చుట - రాముఁడురాఁగా లక్ష్మణుఁడుగాంచె- రాముఁడువిల్లందినం ద్రిలోకంబులాకులంబులగు - రాముఁడు పట్టినప్రతిన వారింపందరంబుగాదు ॥

ప్రథమాంతంబులగు యుష్మదస్మద్విశేషణంబు
లకేకత్వంబునవునులునుబహుత్వంబున
రుములునంతాగమంబులుప్రా
యికంబుగనగు. ౩౩

ఈయాగమంబులు పరంబులగునపుడు
త్వంబునకత్వంబగు. ౩౪

నీవుధన్యుఁడవు - నేనుధన్యుఁడను - మీరుధన్యులరు- మేము ధన్యులము ॥ ఇకారంబుమీఁది కునువు క్రియావిభక్తుల యుత్వంబున కిత్వంబగునను సూత్రముచేత వునులకిత్వంబగు - నీవుసుకృతివి - నేనుసుకృతిని - ఆర్తిహరుఁడవౌ నినుఁగొల్తునంబుజాక్ష ॥

గర్వగరిష్ఠుండగునన్ను - మీరలుపెద్దలు - ఇత్యాదులు ప్రాయికగ్రహణముచే రక్షితంబులయ్యె ॥

అదిశబ్దంబునకువునులుపరంబులగునపుడును సంబోధ
నంబునందునుదానయను నాదేశంబగు. ౩౫

నీవుచిన్నదానవు - నేనుజిన్నదానను - ఓచిన్నదాన ॥

అన్యయుష్మదస్మత్కార్యంబులం దుత్త
రోత్తరంబు బలీయంబు. ౩౬

వారునుమీరునుధన్యులరు ॥ మీరునుమేమునుధన్యులము ॥

ఏకవాక్యంబునం దొకానొకచోఁదక్కస
ర్వపదంబులుక్రమనిరపేక్షంబుగం
బ్రయోగింపంజను. ౩౭

పూర్వమిది పరమిదియను నియమమపేక్షింపక వాక్యమందెల్లపదంబులు వలచినట్లు ప్రయోగింపందగును - ఏనిప్రభృతిశబ్దములుకొన్నినియమసాపేక్షంబులయియుండు - గాలిచల్లగావీచెను- వీచెనుజల్లగాగాలి - చల్లగాగాలివీచెను - వీచెనుగాలిచల్లగా - గాలివీచెనుజల్లగా-చల్లగావీచెనుగాలి ॥

ఇది కారకపరిచ్ఛేదము.

సమాసపరిచ్ఛేదము.

సమర్థంబులగు పదంబు లేకపదంబ
గుట సమాసంబు. ౧

పృథగ్భూతంబులగు నర్థంబుల కేకార్థీభావంబు సామర్థ్యంబు - పృథక్ప్రసిద్ధార్థంబులగు పదంబుల కేకార్థంబునందు వృత్తి సామర్థ్యము ॥

సాంస్కృతికాచ్ఛికమిశ్రభేదంబుచే
సమాసంబు త్రివిధంబు. ౨

సాంస్కృతికంబని యాచ్ఛికంబని మిశ్రంబని సమాసంబు త్రివిధంబు అందు సాంస్కృతికంబు సిద్ధంబని సాధ్యంబని ద్వివిధంబు - కేవలసంస్కృతశబ్దంబుల సమాసంబు సిద్ధంబు నాఁబడు- రాజాజ్ఞ - తటాకోదకము - లక్ష్మీవల్లభుఁడు ॥ సంస్కృతసమంబుల సమాసంబు సాధ్యంబు నాఁబడు - రాజునాజ్ఞ - తటాకంబునుదకము - లక్ష్మివల్లభుఁడు ॥ తక్కిన తెనుఁగుల సమాసంబాచ్ఛికంబనంబడు ॥ తేనియానతి - చెలువునీరు - సిరిచెలువుఁడు ॥ ఉభయంబులుగూడినది మిశ్రంబనంబడు - రాజుముదల - చెలువునుదకము - సిరివల్లభుఁడు ॥

తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబు
గ సంస్కృతోక్తంబయగు. ౩

తత్పురుష బహువ్రీహి ద్వంద్వంబులని సమాసంబు లెల్లం ద్రివిధంబులయియుండు - అవిప్రాయికంబుగాను త్తరాన్యోభయ

పదార్థ ప్రధానంబులయియుండు - అందుఁదత్పురుషంబు వ్యధికరణంబని సమానాధికరణంబని ద్వివిధంబు-ద్వితీయాదులకు మీఁది పదంబుతోడ సమాసంబు వ్యధికరణంబు నాఁబడు - నెలతాల్పు - నెలతకుఱ్ఱవాఁడు - దేవరమేలు - దొంగభయము- రాముని బాణము - మాట నేర్పరి॥ విశేషణంబునకు విశేష్యంబుతోడ సమాసంబు సమానాధికరణంబు నాఁబడు - ఇదియె కర్మధారయంబు నాఁబడు - సరసపువచనము - తెల్లగుఱ్ఱము - మంచిరాజు - ఇది సంఖ్యాపూర్వంబు ద్విగువు నాఁబడు - ముజ్జగములు- ముల్లోకములు॥ బహువ్రీహి - ముక్కంటి - చలివెలుఁగు ॥ ద్వంద్వము - తల్లిదండ్రులు - అన్నదమ్ములు ॥ ప్రాయికంబుగాననుటచే సంస్కృతలక్షణంబుఁదొడరని సమాసంబుంగలదని సూచింపంబడియె- దానంజేసి చిగురుఁగేలు జుంటిమోవి యిత్యాదులయినయుపమాన పూర్వపదకర్మధారయంబులు గ్రాహ్యంబులు ॥ ముఖపద్మము-చరణకమలములు - ఇట్టియుపమానోత్తరపదంబులుగలవుగాని విపరీతంబులు సిద్ధంబులు లేవనియెఱుంగునది ॥ సిద్ధంబు సర్వంబు గ్రాహ్యంబు - రాజపురుషుఁడు - నీలోత్పలము- పీతాంబరుఁడు - రామలక్ష్మణులు ॥ కేవలసంస్కృతశబ్దము వికృతిశబ్దముతోడ సమసింపదు - దానంజేసి యనేకమాఱు లల్పదండిత్యాదులు దుష్టములని తెలియునది ॥

ఆ ఈ ఏ యను సర్వనామంబులు
త్రికంబు నాఁబడు. ౪

కర్మధారయంబు త్రిక స్త్రీ సమముగంత ధాతుజ
విశేషణపూర్వపదంబయియుండు. ౫

ఆచందము - ఈచందము - ఏచందము - వాఁడిమాట - పోఁడిపాట - బెడిదపుటడిదము - మడిసెడుదడములు॥ ఈనియమముచే - బల్లిదుఁడుమల్లుఁడు - కావలుఁడురావణుఁడు - ఇత్యాదులసమాసంబు లేదు॥

స్త్రీసమఘటితంబ యొకానొకండు
బహువ్రీహిచూపట్టెడు. ౬

ముక్కంటి - వేగంటి - చలివెలుఁగు - వేవెలుఁగు - మోటబరి - ఇత్యాదులు వ్యవహారసిద్ధంబులుగ్రాహ్యంబులు॥

ఆచ్ఛికశబ్దంబుతోడ స్త్రీసమంబుప్రా
యికంబుగాద్వంద్వంబగు. ౭

అన్నదమ్ములు - తల్లిదండ్రులు - ఊరువల్లెలు - ఆలుమగలు॥ మగఁడునుబిడ్డలును - పల్లమునుగల్లెమును - ఇత్యాదులు సమసింపవనియీనియమంబున నెఱుంగునది॥

సర్వశబ్దంబులుసంబంధంబునందుఁద
చ్ఛబ్దంబుతోడసమసించు. ౮

నావాఁడు - నాయది - ఇంటివాఁడు - ఇంటిది - రామునివాఁడు - రామునిది॥

ధాతుజవిశేషణంబులకువిభక్తివివక్షించునపు
డుతచ్ఛబ్దంబనుప్రయుక్తంబగు. ౯

వచ్చినవాఁడు - వచ్చినది - రానివాఁడు - రానియది॥

ఎల్లయెడలధాతుజవిశేషణంబులకట్టియనుపదం
బువిభాషనుప్రయుక్తంబగు. ౧౦

వచ్చినట్టిరాముఁడు - వచ్చినరాముఁడు - వచ్చునట్టివాఁడు - వచ్చువాఁడు॥

యుష్మదస్మదాత్మార్థకంబులకుత్తరపదంబుపరంబగు
నపుడుముగాగమంబువిభాషనగు. ౧౧

నీముకరుణ - నీకరుణ॥ నామునేరిమి - నానేరిమి॥ తనముఱూపు - తనరూపు॥

గుణవచనంబులగునల్లాదులకుంగర్మధారయంబునం
దునిగాగమంబు బహుళంబుగానగు. ౧౨

నల్లనిగుఱ్ఱము - నల్లగుఱ్ఱము॥ నల్ల - తెల్ల - పచ్చ - ఎఱ్ఱ - చామ - తియ్య - కమ్మ - పుల్ల - విన్న - తిన్న - అల్ల - ఇత్యాదులునల్లాదులు॥

ద్విరుక్తంబగుహల్లుపరంబగునపుడాచ్ఛికం
బగుదీర్ఘంబునకుహ్రస్వంబగు. ౧౩

త్రికంబుమీఁదియసంయుక్తహల్లునకుద్వి
త్వంబుబహుళంబుగానగు. ౧౪

అక్కన్య - ఆకన్య॥ ఇక్కాలము - ఈకాలము॥ ఎల్లోకము - ఏలోకము - అయ్యశ్వము - ఆయశ్వము॥ బాహుళకముచే నూష్మరేఫంబులకు ద్విత్వంబుగలుగదు - ఆరూపము - ఈశబ్దము - ఏషండము - ఆసుకృతి - ఆహాయము॥

కృతహ్రస్వంబగు త్రికంబుమీఁదిచోటుశబ్దంబునోత్వం
బునకత్వహ్రస్వంబులువిభాషనగు. ౧౫

అచ్చోటు - అచ్చటు - అచ్చొటు ॥ ఇచ్చోటు - ఇచ్చటు - ఇచ్చొటు ॥ ఎచ్చోటు - ఎచ్చటు - ఎచ్చొటు ॥ వీనిద్విత్వంబునకువక్ష్యమాణవిధిచేఁ బాక్షికంబుగలోపంబగు - అచటు - అచొటు - ఇచటు - ఇచొటు - ఎచటు - ఎచొటు ॥ ముచ్చోటులు - ముచ్చటులు - ముచ్చొటులు - అనురూపంబులు ప్రయోగంబులం గానంబడియెడి ॥

ఉత్తరపదంబగుచోటశబ్దముటాక్షరము
నకులోపంబువిభాషనగు. ౧౬

చోటుశబ్దం బౌపవిభక్తికంబుగావునదానియంతిమాక్షరంబు సప్తమ్యాదేశమయిన యకారంబుతోడం బాక్షికంబుగలోపించుననియర్థము ॥ అచ్చోనున్నాఁడు - అచ్చోటనున్నాఁడు - ఒకచోనుండె - ఒకచోటనుండె ॥

సమానాధికరణంబగునుత్తరపదంబుపరంబగునపుడు
మూఁడుశబ్దముడుజ్వర్ణంబునకు లోపంబును
మీఁదిహల్లునకుద్విత్వంబునగు. ౧౭

మూఁడుజగములు ముజ్జగములు - మూఁడులోకములు ముల్లోకములు ॥

ద్విగువునకేకవచనంబుప్రాయికంబుగా
నగుమిశ్రంబునకుఁగాదు. ౧౮

ముచ్చిచ్చు - ముక్కారు - ముప్పాతిక - ముత్త్రోవ - ముల్విధములు ॥

కొండొకచోసమాసంబులందునామ్వాదికనుమ్వా
దులమువర్ణంబులుపఙ్వవర్ణంబులగు. ౧౯

నాఁపచేను - పాఁపతేఁడు ॥ కనుపపులు - జనుపనార ॥ నాము - పాము - ప్రేము - వేము - అమ్ము - ఎమ్ము - ఇవినామ్వాదులు ॥ కనుము - ఇనుము - ఉడుము - ఎనుము - జనుము - మినుము - ఇత్యాదులుకనుమ్వాదులు॥

నిక్కలాదులుయథాప్రయోగంబుగ
గ్రాహ్యంబులు. ౨౦

నిక్కల - కవ్వడి - పువ్విలుకాఁడు ॥ ఇత్యాదులు.

ఆకారంబునకామ్రేడితంబునకుందదర్థకంబునకయి
యాయియనుశబ్దంబులువిభాషనగు. ౨౧

వక్ష్యమాణ విధిచేతనయి యనుదానికైకారాదేశంబునగు ॥ ఆయయికాలము - ఆయాయికాలము - అయ్యయికాలము - అయ్యాయికాలము - ఆయైకాలము - అయ్యైకాలము - ఆయాకాలము - ఆయకాలము - అయ్యాకాలము - అయ్యకాలము॥

బహువ్రీహిసమాసాంతకార్యంబు
లుంగానంబడియెడి. ౨౨

ముక్కంటి - కడలిరాచూలి - నలువ - గట్టువిలుతుఁడు ॥

బహువ్రీహిని స్త్రీవాచ్యంబగుచో నుపమానం
బుమీఁది మేనునకు బోఁడియగు. ౪౩

అలరుబోఁడి - ననబోఁడి - పూఁబోఁడి - విరిబోఁడి ॥

ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు
రవర్ణంబు విభాషనగు. ౪౪

మాత్రపితలు - మాతాపితలు - ఇత్యాదులు ॥

సమాసవిభక్తికి లోపంబగు లట్టునకుఁగాదు. ౪౫

రామునిబాణములు ॥ సరసపువచనములు ॥ వేవెలుఁగు ॥ గుణములప్రోక ॥

కర్మాదులకుఁ బ్రాధాన్యవివక్షయందు ధాతు
జవిశేషణంబులు కర్తతోడం బోలె వాని
తోడ సమసించు. ౪౬

రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడు - రాముఁడు వాలి నేసిన బాణము - రాముఁడు గోవు నిచ్చిన విప్రుఁడు - రాముఁడు వెడలిన వనంబు - రాముఁడు వసించిన పర్ణగృహము - రాముఁడు వసించినచోటు ॥

ఇది సమాసపరిచ్ఛేదము.

తద్ధితపరిచ్ఛేదము.

తనవర్ణకంబు త్వార్థంబునందగు. ౧

త్వార్థంబనఁగా భావంబు - ప్రకృతిజన్యబోధంబునందుఁ బ్రకారంబు భావంబు ॥ రామునితనము - రాముతనము - మనుమనితనము - సీతతనము - గొప్పతనము - కోఁతితనము - నల్లఁదనము - పుల్లఁదనము ॥

ఇటవిశేషంబుత్సర్గంబునకు విభాషను
బాధకంబగు ॥ ౨ ॥ స్పష్టము.

చిన్నాదులకు టికవర్ణకంబగు. ౩

చిన్నటికము-కన్నెటికము॥ చిన్న - కన్నె - చుట్టము - దొంగ - పేద - మిండ - లంజె - ఇత్యాదులు చిన్నాదులు ॥

ఉత్వంబునకత్వంబు టికము
పరంబగునపుడగు. ౪

తొత్తటికము - వెడ్డటికము - వెజ్జటికము ॥

పేర్వాదులకిమివర్ణకంబగు. ౫

పేరిమి - కడిమి ॥ పేరు - కడు - క్రుచ్చు - మేలు - చెలి - పోఁడి - వాఁడి - వేఁడి - ఇత్యాదులు పేర్వాదులు ॥

నవర్ణకంబుగుణవచనంబులగు
నల్లాదులకగు. ౬

నల్లన - తెల్లన ॥ నల్ల - తెల్ల - పచ్చ - ఎఱ్ఱ - చామ - తియ్య - కమ్మ - పుల్ల - చప్ప - విన్న - తిన్న - అల్ల - ఒయ్య - తిమ్మ - చకఁ - వ్రేఁక - ఇత్యాదులునల్లాదులు॥

ఇకవర్ణకంబగ్గలాదులకగు. ౭

అగ్గలిక - ఒమ్మిక ॥ అగ్గలము - ఒమ్ము ॥

మగఁటిమ్యాదులు యథాప్రయోగం
బుగగ్రాహ్యంబులు. ౮

మగఁటిమి - మగతనము - పేదఱిమి - ఒజ్జనము - కోటరము - కోడంట్రము - కోడంట్రికము - కోడఱికము - కోమలికము - చెలికారము - తెలుపు - ఎఱుపు - పసుపు - నలుపు ॥ ఱికాదులు రానిపక్షమందుఁ దనప్రత్యయంబన్నింటికగు - చిన్నతనము - మ్రుచ్చుఁదనము నల్లఁదనము - అగ్గలంపుఁదనము - ఒజ్జతనము॥

అరమరాదులకుస్వార్థంబునందికవర్ణకంబగు. ౯

అరమరిక - ఆమిక - అరమర - ఆము - అల్లిబిల్లి - గండి - నడవడి - నాడు - నివ్వాళి - పొత్తి - మాన - మెలి - వాలు - ఇత్యాదులరమరాదులు॥

ఉకవర్ణకంబుచిఱుతాదులకుస్వా
ర్థంబునందగు. ౧౦

చిఱుతుక - నాతుక ॥ చిఱుత - నాతి - నెలఁత - మెలఁత - పడఁతి - మడఁతి - పొలఁతి - వెలఁది - నిప్పు - ఎమ్ము - ఇత్యాదులు - చిఱుతాదులు॥

కాకత్తియవర్ణకంబులుపుంస్త్వస్త్రీత్వంబుల
మతుబర్థంబునందాటాదులకగు. ౧౧

కాప్రత్యయాంతంబునకు మగాదిగణగణనంబునం జేసి డుజ్జగు - ఆటకాఁడు - ఆటకత్తియ ॥ ఆట - అడపము - ఎమ్మె - ఓయారము - కటారి - కొల్ల - చెలిమి - చేరువ - చొరవ - జట్టి - జాజర - జూదము - తిండి - తేర - దొడ్డ - నీటు - నేస్తము - బేరము - వగవిలు - వెచ్చము - సొగసు - ఇత్యాదులాటాదులు॥

కాకత్తియలకకారంబునకుగకారంబు
కొండొకచోఁగానంబడియెడి. ౧౨

అందగాఁడు - అందగత్తియ - కొండెగాఁడు - కొండెగత్తియ॥ బేరగాఁడు - బేరగత్తియ॥ ఇత్యాదులు॥

కాకత్తియలు కొండొకవానికిస్వా
ర్థంబునంజూపట్టెడు. ౧౩

చెలికాఁడు - చెలికత్తియ - హెగ్గడికాఁడు - హెగ్గడికత్తియ॥

కావర్ణకంబుతిర్యక్కులకుంగానంబడియెడి. ౧౪

ఇబ్బందిగాఁడు - ఒంటిగాఁడు - కొమ్ముకాఁడు - పరికాఁడు - ఇత్యాదులుమృగవిశేషవాచకంబులు॥

అటమటాదులకుమతుబర్థంబునందీవర్ణ
కంబుపుంస్త్వంబునందగు. ౧౫

ఈప్రత్యయాంతంబుమగాదిగణంబు ॥ అటమటీఁడు - కమ్మతీఁడు ॥ అటమటము - కమ్మతము - కన్నడము - కొండెము-బానసము - బూటకము - మందడి - మన్నెము - సుంకము-ఉక్కివంబునకు వలోపంబునగు ॥ ఉక్కీఁడు - ఇత్యాదులు ॥

ఈప్రత్యయంబుకొన్నింటికి
స్వార్థంబునందగు. ౧౬

మొక్కలీఁడు - కల్లరీఁడు ॥

అరివర్ణకంబుమతుబర్థంబునజాలాదులకగు. ౧౭

జాలరి - ఒఱపరి ॥ జాల - ఒఱపు-కల్ల- చదువు-జూదము-టక్కు - తగవు - తీరుపు - తెంపు - తెరువు-నేరుపు-మతకము-వెరవు-వేఁట-సిగ్గు-సుంకము-ఇత్యాదులు॥

ఇవర్ణకంబోయారాదులకుమతుబర్థంబునందగు. ౧౮

ఓయారి - అక్కసి ॥ ఓయారము-అక్కసము-కడలు-చాగము - జోగము - తమకము - తుటారము - బండారము- బిత్తరము- బిటారము- బేహారము - మచ్చరము - మిటారము - విన్నాణము- వెక్కసము- ఇత్యాదులు॥

తవర్ణకంబుకులవాచకంబునకుస్త్రీవాచ్యంబగు
నపుడుమతుబర్థంబునందగు. ౧౯

కొఱవత - చాకిత ॥ కొఱవ - చాకి - బోయ- వానె-వ్రే-సాలె-ఇత్యాదులుకులవాచకంబులు॥

తవర్ణకంబుపరంబగుచోనెకానెకచో
నెత్వంబుచూపట్టెడు. ౨౦

చెంచెత-మాలెత॥

యువతివిటీరజస్వలలుగుబ్బెతమిండతముట్టుత
లునాఁబడుదురు॥౨౧॥ స్పష్టము.

వగాదులకుబహువచనాంతంబులకుస్త్రీవాచ్యంబగు
నపుడుమత్వర్థంబునందాఁడివర్ణకంబగు. ౨౨

వగలాఁడి ॥ వగ - చిన్నె - కులుకు - వన్నె- దొమ్మి-ఎమ్మె-ఇత్యాదులువగాదులు॥

వగాదులకుబహువచనాంతంబులకుఁబుంస్త్వం
బునమతుబర్థంబాఁకారంబగు. ౨౩

[illegible]త్యయాంతంబుమగాదిగణంబు ॥ వగలాఁడు- చిన్నెలాఁడు॥

ముక్కులోనగువానికిందదభావద్యోతకంబయి
మతుబర్థంబునందిఁడివర్ణకంబగు. ౨౪

ముక్కిఁడి - ముక్కులేనివాఁడనియర్థము॥ముక్కు - వాలు - వెరవు-సిగ్గు-ఇత్యాదులుప్రయోగంబులనెఱుంగునది॥

మానార్థంబునకేకత్వంబునం దెం
డువర్ణకంబగు. ౨౫

తూమెడు - ముంతెడు - ఎత్తెడు - వీసెడు - జేనెడు మూరెడు - కుండెడు - గంపెడు ॥

డువర్ణకంబుపరంబగునపుడు
లివర్ణంబులోపించు. ౨౬

కమికెడు - కొడిదెడు - దోసెడు - పిడికెడు - పుడిసెడు - సందెడు ॥

దఘ్నార్థంబునబంటికోలఁదులగు. ౨౭

మోఁకాలిబంటి - మోఁకాలికోలఁది ॥ ఱొమ్ముబంటి ఱొమ్ముకోలఁది ॥

అర్థవిశేషంబులవర్ణకాంతరంబులునుమహ
త్ప్రయోగంబులనెఱుంగునది. ౨౮

మంటమారి - తిండిపోతు - తాచ్ఛీల్యంబున మారిపో[illegible] కంబులు ॥ అడప - తాంబూలకరండవాహి - మతుబర్థంబునందప్రత్యయంబు ॥ పెండ్లము - ఊఢ - పెండ్లిశబ్దంబునకు మతుబర్థంబునందముప్రత్యయంబు ॥ ఇత్యాదులూహ్యంబులు ॥

ఇదితద్ధితపరిచ్ఛేదము.

క్రియాపరిచ్ఛేదము.

ధాతువునకు. ౧

ఇది యధికారసూత్రంబు - ఇంక నెయ్యది యుపక్రమింపంబడు నయ్యదిధాతువునకగుననియెఱుంగునది.

వర్తమానంబునలట్టగు. ౨

వర్తమాన క్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లడ్వర్ణకంబగు ॥ వర్తమానంబు నాఁ బ్రారబ్ధాపరిసమాప్తంబు - అప్పటికి ముగియకుండునది ॥

భూతంబునలిట్టగు. ౩

భూతక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లిడ్వర్ణకంబగు ॥ భూతంబునా విద్యమానధ్వంస ప్రతియోగి - ముందుండి యప్పటికి లేకుండునది ॥

భావినిలృట్టగు. ౪

భావిక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లృడ్వర్ణకంబగు ॥ భావినా విద్యమానప్రాగ భావప్రతియోగి - అప్పటికిఁ బుట్టకుండునది ॥

తద్ధర్మ్యాదులందులాట్టగు. ౫

తద్ధర్మ్యాదిక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లాడ్వర్ణకంబగు ॥ తచ్ఛీలసంభావనా సంప్రశ్న సాతత్యవర్తమాన భావ్యాశీరాదులాదిపదగ్రాహ్యంబులు ॥

ఆశీశ్శాపసంప్రార్థనవిధుల్యందులూట్టగు. ౬

ఆశీరాదులందుధాతువునకులూడ్వర్ణకంబగు ॥

వ్యతిరేకంబునలజియగు. ౭

వ్యతిరేక విశిష్టక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లజివర్ణకంబగు ॥

లకారంబునకుడుజ్ఞువురునుముణ్ణగు. ౮

లడాదిలకారంబులం దొక్కొక్కటికి డుజాదులాదేశంబులగు ॥ ఇందుఞకారంబుప్రత్యాహారార్థంబు ॥

అందువరుసను రెండేసిప్రథమమధ్య
మోత్తమంబులనంబడు. ౯

డుజ్ - రు-ప్రథమము॥ వు - రు - మధ్యమము ॥ ను - ము ఉత్తమము ॥

వానిలోరుములుబహువచనంబులు
పెఱలేకవచనంబులు. ౧౦

నామయుష్మదస్మదర్థములందుం బ్రథమ
మధ్యమోత్తమంబులగు. ౧౧

అనుహాదర్థంబునందు డుజ్ఞులకుచువులగునున్నా
నుబంధంబుమీఁదదివియగు. ౧౨

ఉదంతంబునకులట్టుపరంబగునపుడు
న్నానుబంధంబగు. ౧౩

ఉదంతంబయినధాతువునకులట్టుపరంబగునపుడు - ఉన్న- అనుశబ్దంబనుప్రయుక్తంబగు ॥

ఉన్నశబ్దంబుపరంబగునపుడు
చువర్ణకంబగు. ౧౪

దివీతరంబగుడుజ్ఞుపరంబగునపు డున్నాను
బంధంబునకుదీర్ఘంబగు. ౧౫

ప్రథమము - వాఁడువండుచున్నాఁడు - వారువండుచున్నారు- అదివండుచున్నది - అవివండుచున్నవి ॥ మధ్యమము - నీవువండుచున్నావు-మీరువండుచున్నారు ॥ ఉత్తమము - నేనువండుచున్నాను-మేమువండుచున్నాము॥

లిడ్లాట్టులడుజ్ఞున కెనునువర్ణంబులగు. ౧౬

లిడాదేశంబగుడుజ్ఞునకు - ఎను - అనునదియు॥లాడాదేశంబగుడుజ్ఞునకు - ను - అనునదియునాదేశంబులగు ॥

భూతంబునందిగాగమంబగు. ౧౭

భూతార్థవృత్తియగుధాతువునకిగాగమంబగు॥

లిట్టువుణ్ణుపరంబగునపుడుతివర్ణకంబగు. ౧౮

ఇకారంబుమీఁదికునువు క్రియావిభక్తులయను సూత్రముచే

రుఙ్ఙునకిత్వంబు ॥ ప్ర- వండెను-వండిరి ॥ మ - వండితివి- వండితిరి ॥ ఉ-వండితిని-వండితిమి ॥

కలజ్యనుబంధంబు లృట్టుపరంబగునపుడగు. ౧౯

లృట్టుపరంబగునపుడు ధాతువునకు - కలజి - అనునదియనుప్రయుక్తంబగు ॥

జీత్తుపరంబగునపుడుత్వంబునకత్వంబగు. ౨౦

జీత్తుపరంబగునపుడుధాతువునుత్వంబునకత్వంబగు ॥

కలజిపడుజులుపరంబులగునపుడు
నుగాగమంబగు. ౨౧

ద్రుతకార్యంబు ॥ ప్ర-వండఁగలఁడు - వండఁగలరు - వండఁగలదు-వండఁగలవు ॥ మ- వండఁగలవు - వండఁగలరు ॥ ఉ-వండఁగలను-వండఁగలము ॥

లాట్టురుఙ్ఙుపరంబగునపుడుదుగాగమంబగు. ౨౨

ప్ర - వండును - వండుదురు ॥ మ - వండుదువు - వండుదురు ॥ ఉ- వండుదును - వండుదుము ॥ లాడర్థంబులయందొల్లి నుదాహరణంబులువక్కాణించెద ॥ తద్ధర్మంబు- కులాలుఁడుకుండలువానును ॥ తచ్ఛీలంబు- జ్వలనజ్వాలంబులుప్పరంబెగయును ॥ సంభావన - ఇప్పుడువాఁడింటనుండును ॥ సంప్రశ్నము - ఉందునాపోదునా ॥ సాతత్యము - సర్వంబునందీశ్వరుఁడుండును

సర్వంబీశ్వరునియందుండును ॥ వర్తమానంబు - మేననిప్పుడుంబులకలు వొడమెడును - వక్ష్యమాణవిధిచేఁ బ్రాయికంబుగ వర్తమానంబునందెడుగాద్యాగమంబులగు ॥ భావి- వాఁడుఱేపువచ్చును - ఆశీస్సు - శుభంబగును ॥ వచ్యర్థంబులకొకానొకచో భూతంబునలాట్టుగానంబడియెడును ॥

లాట్టురుఙ్ఙుపరంబగునపుడెదగాగమంబును బ్రథమ
నువర్ణకంబుపరంబగునపుడెడుగెడిగాగమం
బులునుబహుళంబుగానగు. ౨౩

ప్ర - వండెడును - వండెడిని - వండెదరు ॥ మ - వండెదవు - వండెదరు ॥ ఉ - వండెదను - వండెదము ॥

లిఙ్లాట్టులవకారంబునకులోపంబు
విభాషనగు. ౨౪

వండితి- వండితివి ॥ వండుదు- వండుదువు ॥ వండెదవు - వండెదు ॥

తిర్యగ్జడంబులువాచ్యంబులగునపుడు లిఙ్లాట్టులప్రథ
మబహువచనంబునకేకవచనంబగు. ౨౫

చిలుకలువలికెను ॥ చిలుకలువలుకును ॥ చిలుకలుపలికెడును ॥ మేఘములుగర్జిల్లెను ॥ మేఘములుగర్జిల్లును ॥ మేఘములుగర్జిల్లెడును ॥

లూట్టుడుఙ్ఙునకెడుతవర్ణంబులు
ద్రుతాంతంబులగు. ౨౬

ఆశీస్సు - మీకుమేలుగలిగెడును - మీకుమేలుగలుగుతను ॥

శాపంబు - నీకురాక్షసత్వంబుగలిగెడును - నీకురాక్షసత్వంబుగలుగుతను ॥ సంప్రార్థనంబు - హరిననుఁగృపఁగాంచెడును - హరిననుఁగృపఁగాంచుతను ॥

విధియందులోట్టునకుమాఱుగానదియనుతచ్ఛ
బ్దంబునుముందునుగాగమంబునగు. ౨౭

మైత్రుండు నానిర్దిష్ట కార్యంబుచేయునది - వానికి నీవు బాసటయయియుండునది ॥

ఎడుతలద్రుతంబునకచ్చుపరంబగు
నపుడు మకారంబగు. ౨౮

నీకుమేలుగలిగెడుమనియెను - నీకుమేలుగలుగుతమనియెను ॥

లోణ్మధ్యమపురులకుముడుఙ్జులగు. ౨౯

ఆశీస్సు - దీర్ఘాయువగుము - దీర్ఘాయులరగుఁడు ॥ శాపంబు - రాక్షసుండవగుము - రాక్షసులరగుఁడు ॥ సంప్రార్థనంబు - నన్నురక్షింపుము - నన్నురక్షింపుఁడు ॥ విధి- నాచెప్పినపనిచేయుము - నాచెప్పినపనిచేయుఁడు ॥

ఉభయప్రార్థనంబునదుగాగమంబునకత్వంబగు. ౩౦

మనమువండుదము ॥

జీత్తుపరంబగునపు డుత్వంబున కత్వంబగు నను సూత్రము చేలజిపరంబగునపుడత్వంబు ॥ ప్ర - వండఁడు - వండరు - వండదు- వండవు ॥ మ - వండవు - వండరు ॥ ఉ - వండను - వండము॥

మధ్యమముడుఙ్జులుముఙ్జునాఁబడు. ౩౧

వ్యతిరేకంబునముఙ్జుపరంబగున
ప్పుడుకుజియగు. ౩౨

నీవువండకుము - మీరువండకుఁడు ॥

సంప్రార్థనంబులముఙ్జునకడాదులు విభా
షనుప్రయుక్తంబులగు. ౩౩

వండుమ - వండుమా - వండుమి - వండుమీ- వండుఁడ-వండుఁడా - వండుఁడి - వండుఁడీ ॥ అ- ఆ- ఇ- ఈ- ఎ- ఏ- ఒ- ఓ-అమ్మ - అయ్య - ఇత్యాదులదాదులు ॥

ఎదాదులనుప్రయుక్తంబులగునపుడు
ముఙ్జునకువుజిరుజియగు. ౩౪

వినవె - వినవే - వినరె - వినరే - వినకువె - వినకువే - వినకురె - వినకురే ॥

టవర్ణకంబుభావంబునందగు. ౩౫

భావంబనఁగాధాత్వర్థంబు - వండుట - పండుట- వినుట-కనుట ॥

కజివర్ణకంబుపురార్థయోగంబునవిభాషను
భావంబునందగు. ౩౬

వండకమునుపు - వండుటకుమునుపు - చేయకమునుపు - చేయుటకుమునుపు - మునుపు - ముందు - మున్ను - తొల్లి ॥

వ్యతిరేకభావంబునమిజియగు. ౩౭

వ్యతిరేకవిశిష్టక్రియాభిధాయి ధాతువునకు మిజియగు - వండమి - పండమి ॥

సమానాశ్రయంబులంబూర్వకాలంబునందివర్ణకంబగు. ౩౮.

ఏకాశ్రయంబులగు క్రియలలోపల నెయ్యది పూర్వకాలికం బగుం దద్వాచియగుధాతువున కివర్ణకంబగు - ఇదియె క్త్వార్థంబునాఁబడు ॥ వండి - పండి - విని - కని ॥ సమానకర్తృకంబులనక సమానాశ్రయంబు లనుటంజేసి చైత్రునిచేత మైత్రుండు కొట్టంబడిమఁడిసె నిత్యాదిసిద్ధంబయ్యె ॥

కజివ్యతిరేకక్త్వార్థంబునందగు. ౩౯

వండక - పండక - కొట్టక - తిట్టక ॥

తుమర్థభావలక్షణంబులందునుజియగు. ౪౦

భావలక్షణంబునా నన్యక్రియకు లక్షణభూతంబగు క్రియ - తుమర్థంబందును భావలక్షణంబునందును ధాతువునకు నుజివర్ణకంబగు ॥ తుమర్థంబు - చైత్రుండు వండనుబోయెను ॥ పాకక్రియార్థము పోయెనని యర్థము ॥ భావలక్షణము - చైత్రుండు

వండనతిథివచ్చెను ॥ ఇచటవంటలక్షణమువచ్చుటలక్ష్యము ॥

చేదర్థంబునందువృత్తంబగు భావలక్షణంబునం దునవర్ణకంబుద్రుతాంతంబగు. ౪౧

వానలుగురిసినంబంటలువండును ॥ వాఁడురమ్మనినంబోయితిని ॥

ఆనంతర్యంబునడువర్ణకంబుద్రుతాంతంబగు. ౪౨

జాబిలితోతెంచుడుంగువలయంబులువికసిల్లె ॥

చువర్ణకంబుద్రుతాంతంబుక్రియాన్వయంబునశత్రర్థంబునందగు. ౪౩

చూచుచుంబోవుచున్నాఁడు - చూచుచుంబోయెను - చూచుచుంబోవఁగలఁడు ॥

తృవర్ణకార్థంబునం దెడియెడువన్నియలగు. ౪౪

ప్రహరించెడివాఁడు - ప్రహరించెడువాఁడు - ప్రహర్తయనియర్థము ॥

వానికిలోపంబుబహుళంబుగానగు. ౪౫

ప్రహరించువాఁడు - ప్రహర్తయనియర్థము ॥

ఉన్నకలజినవర్ణకంబులు భవద్భావిశతృక్తవదర్థంబులందగు. ౪౬

ఉన్నవర్ణకంబువర్తమానార్థకశత్రర్థంబునందగు - కలజీవర్ణకంబు భవిష్యదర్థకశత్రర్థంబునందగు - నవర్ణకంబు క్తవదర్థంబునందగు - ఇవిసత్త్వాభిధానంబునందగునని యెఱుంగునది - సుబంతవాచ్యంబు సత్త్వంబునాఁబడు - వండుచున్నవాఁడు - వండఁగలవాఁడు - వండినవాఁడు ॥

వ్యతిరేకత్వవర్ణకార్థంబుననిజీయగు. ౪౭

వండనివాఁడు - ఎడిప్రభృతివర్ణకాంతంబులేఁడును ధాతుజవిశేషణంబులని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు ॥

లకారాదులుసకర్మకంబునకుం గర్తృకర్మంబులందునులాఁతికిం గర్తయందునగు. ౪౮

సకర్మకంబునాఁగర్మాకాంక్షోజ్ఞాపకంబు - అకర్మకంబునాఁగర్మాకాంక్షానుజ్ఞాపకంబు ॥

పడుజ్యనుబంధంబుకర్మంబునందగు. ౪౯

కొట్టఁబడుచున్నాఁడు - కొట్టఁబడుచున్నది ॥ కొట్టఁబడుట - కొట్టఁబడనివాఁడు ॥

గురువిరహితంబులయియయాంతంబులయిన యేకస్వరద్విస్వరంబులయించుగ్వక్రంబులకియుడాగమంబువిభాషనగు. ౫౦

ఏకస్వరధాతుద్విస్వరధాతువులమీఁదియించుగ్వక్రంబులకియుడాగమంబు విభాషనగు - గురుమంతంబగు ధాతువునను యాంతంబగుధాతువునకును మీఁది యించుగ్వక్రంబులకియుడాగమంబురాదు॥ భుజ్ - ఇయ్ - ఇంచు - భుజియించు - పక్షంబున - భుజించు ॥ గుణ - ఇయ్ - ఇంచు - గుణియించు - గుణించు - ఇంచుగ్వ్యవధానంబునం జేసి సంస్కృతధాతువులు వక్రపరకంబులు లేవని యెఱుంగునది ॥ యాచ్ - అర్థ - ఇత్యాదులుగురుమంతంబులు ॥ వ్యయ - ఇదియాంతము - యాచించు - అర్థించు - వ్యయించు ॥ జి - ఇంచు - అనుచోనిత్యంబగుటంజేసియయుడాగమంబురాఁగా యాంతంబగుటంజేసియియుడాగమంబు లేదని యెఱుంగునది ॥ కృతాకృతప్రసంగినిత్యంబునాఁబడు ॥ నగు - ఇయ్ - ఇంచు - నగియించు - నగించు ॥ నగు - ఇయ్ - ఎను - నగియెను - నగెను ॥ పడు - ఇయ్ - ఎను - పడియెను - పడెను - ఇత్యాదు లెఱుంగునది ॥

పడ్వాదులనవర్ణకంబునకిత్వంబును గడహల్లునకుడ్వత్వంబును విభాషనగు. ౫౧

పడ్డ - పడిన - పడ్డను - పడినను ॥ పడు - ఇడు - చెడు - తగు - అను - కను - కొను - తిను - మను - విను - చను - ఇవిపడ్వాదులు ॥

క్రియాఫలంబుకర్తృగామియగుచోఁగొను ధాతువనుప్రయుక్తంబగు. ౫౨

ఇదియె యాత్మనేపదార్థంబనివ్యవహరింతురు - వండుకొనుచున్నాఁడు ॥

కొనుధాతువుపరంబగునపుడిగాగమంబు బహుళంబుగానగు. ౫౩

వండికొనియె - వండుకొనియె ॥ బహుళంబనుటచే యాంతంబునకునిత్యంబు - చేసికొనియె ॥

ఇకారవక్రంబులు క్తంబులందలివి పరంబు
లగుచోయాకుసకారంబగు. ౫౪

చేయు - చేసిరి - చేసి- చేసికొను-చేసెను-చేసెడిని- ఇత్యాదులెఱుంగునది ॥

[redacted]మువర్ణకంబుపరంబగునపుడ న్వాదులకుత్వలోపం
బేనినుస్థానంబునబిందు వేనివిభాషనగు. ౫౫

అన్చున్నాఁడు- అంచున్నాఁడు- అనుచున్నాఁడు - అన్చును- అంచును - అనుచును - అను - కను - కొను - తిను-మను-విను- ఇవియన్వాదులు ॥

ఉన్నశబ్దంబుపరంబగునపుడుండు
ధాతువునకులోపంబగు. ౫౬

ప్ర - ఉన్నాఁడు - ఉన్నారు - ఉన్నది - ఉన్నవి ॥ మ-ఉన్నావు - ఉన్నారు ॥ ఉ - ఉన్నాను-ఉన్నాము॥ఉన్నవాఁడు॥

చేదాద్యర్థనాంతంబయినయుండునకు
న్నాదేశంబువిభాషనగు. ౫౭

ఉన్నను - ఉండినను ॥

తిదుటలుపరంబులగునపుడన్వాదులనుస్థానంబునను,
న్నయునుండుడులోపంబునువిభాషనగు. ౫౮

అందురు - అంట - ఉందురు - ఉంట-పక్షంబున-అనుదురు- అనుట-ఉండుదురు-ఉండుట-ఇత్యాది ॥

'ఇటబిందువుమీఁదితదలకునిత్యవైక
ల్పికంబులయిటడలగు. ౫౯

అంటివి - అనితివి - అండురు - అందురు॥ఉంటివి-ఉండితివి- ఉండురు-ఉందురు ॥

ముఙ్మపరంబగునపుడుకోశబ్దంబుకొను
నకుబహుళంబుగానగు. ౬౦

బహుళంబనుటచే దీనికినెుకానొకచోనతిచారంబని యెఱుంగునది ॥

ముఙ్మపరంబగునపుడుదీర్ఘంబునకుహ్రస్వంబును
ముపర్ణకంబునకుమాముడియునగు. ౬౧

కొమ్ము - కొనుము - కొండు - కొనుఁడు ॥

రువర్ణకంబుపరంబగునపుడు సున్నమీఁదితదడల
యుత్వంబునకులోపంబువిభాషనగు. ౬౨

పోషింత్రు - పోషింతురు - కొంద్రు - కొందురు - కొంద్రు- కొండురు ॥

సంస్కృతంబునకంగలాదుల కించుక్కగు. ౬౩

సంస్కృతధాతువులకంగలాదులకించుగాగమంబగు ॥ పచించు - వచించు - త్యజించు - భజించు ॥ అంగలించు॥ అంగల-అడక-ఆరగ - ఆవుల - ఉంక-ఉగ్గడ - ఓసర - కార - గాల-జాడ - తిలక - తులక - పంక - పరిక - పలవ- అప్ప-ఒప్ప-ఆల-ఇత్యాదులంగలాదులు ॥

ఇఉఋులకించుక్కుపరంబగునపుడ
యుగవుగరుక్కులగు. ౬౪

జి - జయించు ॥ నీ - నయించు ॥ ద్రు-ద్రవించు ॥ లూ-లవించు ॥ ధృ - ధరించు - తౄ - తరించు ॥

నిర్జినామంబులకయుగాగమంబుగలుగదు. ౬౫

నిర్జికి - నామధాతువులకయుగాగమంబుగలుగదు॥ నిర్జించు-నుతించు - స్తుతించు॥ ఈజ్ఞాపకంబుచేతనే నామంబులకుధాతుత్వవివక్షయందించుగాగమంబగునని యెఱుంగునది ॥ శయనించు - పయనించు ॥

సంస్కృతంబునకులఘూపధంబునకించుక్కు
పరంబగునపుడుగుణంబగు. ౬౬

అ-ఏ-ఓ- ఈమూఁడునుగుణంబులునాఁబడు- ఋస్థానికంబగుగుణంబురపరంబయియుండు॥ సంస్కృతధాతూపధలకు - ఇ-

ఉ - ఋ - అనువాన్నికిసొరిదిని- ఏ - ఓ - అర్ - అనునవియించుక్కుపరంబగునపుడగునని యెఱుంగునది ॥ ఛిద్ - ఛేదించు - భిద్ - భేదించు - ఘుష్ - ఘోషించు - పుష్ - పోషించు - వృష్ - వర్షించు - హృష్ - హర్షించు ॥

స్పృశికిగుణంబు విభాషనగు. ౬౭

స్పర్శించు - స్పృశించు ॥

లిఖభుజరుచకృశంబులకుగుణంబులేదు. ౬౮

లిఖించు - భుజించు - రుచించు - కృశించు - కుచధాతువునకు గుణంబులేదని యొకండు వక్కాణించెనది గ్రాహ్యంబుగాదు ॥

సృజికినిర్మితినిగుణంబులేదు. ౬౯

చతుర్ముఖుండు ప్రజలను సృజించె ॥ అతండు విషయంబుల విసర్జించె ॥

సర్వంబునకుంబ్రేరణంబునం
దించుక్కగు. ౭౦

పచింపించు - వచింపించు - ఆవులింపించు ॥ వండించు-పండించు ॥

రంజాదులయించుక్చకారంబునకుసబిందుకంబున
క్ప్రేరణంబునద్విరుక్తలకారంబగు. ౭౧

రంజిల్లు - భాసిల్లు - వర్ధిల్లు - విలసిల్లు - రాజిల్లు ॥ ఈయా

దేశయోగంబునభిదాదులకర్మకంబులగు - భేదిల్లు - కంపిల్లు - సంధిల్లు ॥

ఇంచుక్కుపరంబగునపుడురంజాదుల
యించుక్కునకులోపంబగు. ౭౨

లాదేశంబునకపవాదంబు ॥ రంజించు - భదించు - సంధించు ॥

చుగాగమంబాచ్ఛికంబునకసంయుక్తనలడరాంతంబు
నకుంబ్రేరణంబునబహుళంబుగానగు. ౭౩

పూను - పూనుచు - పూనించు - తేలు-తేలుచు- తేలించు- మగుడు - మగుడుచు - మగిడించు ॥ కుదురు - కుదురుచు - కుదిరించు ॥ విను - వినుచు - వక్ష్యమాణంబుపుగాగమంబు - వినిపించు ॥ బాహుళకంబుచేఁగొన్నింటికిఁజుగాగమంబులేదు - అను- అనిపించు - తిను - తినిపించు ॥ కను - కనిపించు - దీనియత్వంబునకుదీర్ఘంబునగు- కానిపించు ॥

అట్లుపుగాగమంబునుమాన్వాదులకగు. ౭౪

మాను - మానుపు - మానుచు ॥ మను - మనుపు - మనుచు బాహుళకంబునదీనికించుక్కులేదు ॥

చుక్పువర్ణంబులుపరంబులగునపుడిత్వం
బునకుత్వంబగు. ౭౫

అట్లుచుక్పుగాగమంబులడంగ్వాదిమాయ్యాదుల
కగునగుచోవానికడవ్రాలులోపించు. ౭౬

అడఁగు - అడఁచు - అడఁగించు ॥ మాయు - మాపు - మాయించు ॥ అడఁగు - కరఁగు - కలఁగు - నలఁగు- ఇత్యాదులడంగ్వాదులు ॥ మాయు - ఉడుగు - కడచు - కుడుచు- బిగియు-ఇత్యాదులుమాయ్యాదులు ॥ ఆఁగుప్రభృతులు భయగణంబులు - బాహుళకంబునంజేసి కొన్నింటి కించుక్చుక్పుగాగమంబులు మూఁడును గొన్నింటికందు యథాసంభవముగా రెండును గొన్నింటికొక్కటియునగుననియెఱుంగునది ॥ ఆఁగు - ఆఁచు - ఆఁపు - ఆఁగించు ॥ రేఁగు - రేఁచు - రేఁపు - రేఁగించు॥పాయు- పాచు - పాపు ॥ విఱుగు - విఱుచు ॥ చూచు-చూపు॥నేరుచు- నేరుపు॥మేయు- మేపు - లేచు - లేపు ॥ కలియు - కలుపు ॥ తడియు - తడుపు ॥ తెలియు - తెలుపు ॥ ఇత్యాదులెఱుంగునది॥

ఇంచుక్చుక్పుగాగమంబులుపరంబులగునపు
డాగమాదేశలోపంబులుపెక్కుదెఱం
గులంగానంబడియెడి. ౭౭

అగు - కావించు ॥ వచ్చు - రావించు- రప్పించు॥విన్నపము- విన్నవించు ॥ మోఁకాలు-మోఁకరించు ॥ కేక - కేకరించు ॥ పలవ-పలవరించు - పలవించు ॥ ఆల-ఆలకించు-ఆలించు ॥ వ్రక్క-వ్రక్కలించు ॥ నొచ్చు-నొంచు-నొప్పించు ॥ ఉండు - ఉనుచు- ఉంచు ॥ డిగు - డించు - డిగించు ॥ పెరుగు-పెనుచు-పెంచు ॥ తునుగు-త్రుంచు ॥ మునుఁగు- ముంచు - మునుచు ॥ మొగుడు-మొగుడుచు-మొగుచు-మోడుచు - మొగిడించు ॥ చొచ్చు-చొనుపు - చొప్పించు ॥ చినుఁగు - చించు - చింపు ॥ త్రెగు - త్రెంచు - త్రెంపు ॥ తిరుగు - త్రిప్పు ॥ చచ్చు - ఛంపు ॥ నిలుచు - నిలు

వరించు-నిలుపు ॥ కొను-కొలుపు ॥ పోవు - పుచ్చు - పనుచు-పంచు - పనుపు - పంపు - అనుచు - అంచు-అనుపు-అంపు-అనుప్రయుక్తంబగుపోవునకుంబుచ్చుమాత్రంబగు- మోసపోవు - మోసపుచ్చు ॥ ఇత్యాదులెఱుంగునది ॥

అన్వాదులకించుకున్ - పరంబగునపుడుపుగాగ
మంబగుమానునకువిభాషనగు. ౭౮

అనిపించు ॥ అను - కను-తిను-విను ॥ మానిపించు-మానించు ॥

అడ్డాదులకించుకున్-పరంబగునపుడుగుగాగ
మంబగునప్పాదులకువిభాషనగు. ౭౯

అడ్డము - అడ్డగించు ॥ అడ్డము-ఓర-చిత్తము - పంతము-పెల్ల - బోర - మట్టము - మేళము-ఇత్యాదులడ్డాదులు॥ అప్ప-అప్పగించు- అప్పించు ॥ అప్ప-ఒప్ప-పల్లము - కోపము ॥ ఇవియప్పాదులు ॥

ఆడోడుకూడులడగారంబునకుంజుకున్-
పరంబగునపుడు రేఫంబగు. ౮౦

ఆడు - ఆరుచు - ఆడించు ॥ ఓడు - ఓరుచు-ఓడించు॥ కూడు-కూరుచు-కూడించు ॥

చెడునకుంజుకున్ప్రాగమంబులునుడా
కలఘురేఫంబునగు. ౮౧

చెఱుచు - చెఱుపు ॥

పడునకుంజుకున్-నుడాకలఘురేఫంబునగు. ౮౨

పఱుచు ॥

శబ్దపల్లవంబగుపడునకించుకున్-విభాషనగునగు
చోడాకులఘు రేఫంబగు. ౮౩

వెలువడు- వెలుపరించు- వెలువఱుచు ॥ చొప్పడు - చొప్పరించు-చొప్పఱుచు ॥

ప్రేరణంబునం దించుకున్-మీఁద
నించుకున్-లేదు. ౮౪

ఇటనుటంజేసి ప్రేరణార్థంబయిన యితరాగమంబు మీఁదం బ్రేరణార్థేంచు గాగమంబగునని యెఱుంగునది ॥ నెచ్చు- నెంచు - నెంపించు॥ చచ్చు - చంపు - చంపించు ॥

ఇత్వంబుగానియెత్వంబుగానికాడుచోనాద్యం
బయినయుత్వంబునకిత్వంబగు. ౮౫

నిగుడు - నిగిడి - నిగిడె ॥ ముగుడు - ముగిడి-ముగిడె॥ఉడుగు-ఉడిగి - ఉడిగె - మునుఁగు - మునిఁగి - మునిఁగె ॥

ముజ్జేత్తులుముత్తునాఁబడు. ౮౬

ప్రేరణేంచుకున్-పరంబగునపుడుపకారంబుచకారంబునకగు. ౮౭

పచించు-పచింపించు ॥ వచించు-వచింపించు ॥ పిలుచు - పిలి

పించు - వలచు - వలపించు॥ పత్వంబు హెచ్చునకుం గలుగదు మెచ్చునకు విభాషనగు ॥ హెచ్చించు - మెప్పించు - మెచ్చించు ॥

ఆగమాన్యచకారంబుల కద్విరుక్తంబులకు
ముత్తు పరంబగునపుడు పవలగు. ౮౮

ఆగమంబు - పచింపఁడు - పచింపుము॥ అడఁపఁడు - అడఁపుము॥ అన్యము - పిలువఁడు - పిలువుము॥

ఖండబిందువుమీఁదిసిద్ధచకారంబునకు ముత్తు
పరంబగునపుడు పకారంబు ప్రాయి
కంబుగనగు. ౮౯

తలఁపక - త్రేఁపక - తోఁపక॥ పఁచునకు వైభాషికంబు - పఁపక - పఁచక॥ నోఁచునకుం గలుగదు - నోఁచక ॥

ఆగమచకారంబునకు నెఱసున్నమీఁది దానికి దుక్కు
పరంబగునపుడు పకారంబు విభాషనగు. ౯౦

ఆకర్ణింపుదురు - దంపుదురు - చింపుదురు ॥ పత్వంబు రానిపక్షంబున వక్ష్యమాణ తాదేశంబు ॥ ఆకర్ణింతురు ॥ దంతురు ॥ చింతురు ॥

అగు వచ్చు చొచ్చు చూచులకు ముత్తు పరంబగు
నపుడు కారా చొరు చూడులగు. ౯౧

అగు - కాఁడు॥ వచ్చు - రాఁడు - రమ్ము॥ చొచ్చు - చొరఁడు - చొరుము ॥ చూచు - చూడఁడు - చూడుము ॥

ఇచ్చునకు సర్వంబునకీయగు. ౯౨

ఇచ్చు - ఈఁడు - ఇమ్ము ॥ ఈయ యను నాదేశంబు నొకానొక చోఁ గానంబడియెడి - బలిమినీయని భూమివలయపతుల ॥

తే తేరులు తెచ్చునకగు. ౯౩

తెచ్చు - తేఁడు - తేరఁడు - తెమ్ము - తేరుము ॥

చావు నోవులు చచ్చు నొచ్చులకగు. ౯౪

చచ్చు - చావఁడు - చావుము ॥ నొచ్చు - నోవఁడు - నోవుము॥ వక్ష్యమాణంబు ద్విత్వంబు - నొవ్వఁడు ॥

జీత్తు పరంబగునపుడు వానివువర్ణంబు
విభాషను లోపించు. ౯౫

చాక - చావక - చాకుము - చావకుము ॥ నోక - నోవక - నోకుము - నోవకుము ॥

అగు నకను కనులకు ముజ్జీత్తులు పరంబులగు
నపుడు కానా కానలు విభాషనగు. ౯౬

అపదాద్యసూత్రముచే గాకువకారంబు - వక్ష్యమాణం బౌత్వంబు - కమ్ము - అగుము - అవుము - ఔము ॥ కండు - అగుఁడు - అవుఁడు - ఔఁడు ॥ నాఁడు - అనఁడు ॥ కానఁడు - కనఁడు ॥

నేరుచునకు లిఙ్లొట్టులు ముత్తుం బరంబులగునపుడు
రుచులకు లోపంబు బహుళంబుగానగు. ౯౭

నేచెను-నేరిచెను - నేచును - నేరుచును॥ నేరఁడు- నేరువఁడు॥

పోవునకుదుజ్ముత్తులుముజ్ఞుంబరంబులగునపుడువు
లోపంబుంబొందపదలునువిభాషనగు. ౯౮

పోదురు - పోవుదురు - పోఁడు- పోవఁడు-పోవుము॥పొదము-
పదము - పొమ్ము ॥

అగుపోవులకడ్వ్రాలకిద్వ్యక్రంబులు పరంబు
లగునపుడుయకారంబగు. ౯౯

వక్ష్యమాణంబైత్వంబు - అయి- ఐ -అయిరి- ఐరి॥పోయి-పో
యిరి - పోయెను - పోయెడు ॥

అగునకువక్రంబుగూడుచోదీర్ఘంబగు. ౧౦౦

వక్ష్యమాణంబుద్విత్వంబు - ఆయెను- అయ్యెను- ఆయెడు -
అయ్యెడు ॥

పిలుచు మొదలగు వానికిముత్తుపరంబగునపుడుకడ
వ్రాయిబహుళంబుగలోపించు. ౧౦౧

పిలఁడు-పిలువఁడు - పిలుము - పిలువుము- లేచునకుముజ్ఞుప
రంబగునపుడుచులోపంబగు - లెమ్ము-లెండు ॥ పిలుచు- నిలుచు-
తలఁగు - ఇత్యాదులు ॥

లాఁతిచోసహితముకాదేశాదులు
కానంబడియెడి. ౧౦౨

కావుతను - కాతను ॥ అగుట - కావుట ॥ అగుడును- కావు

డును ॥ కానను - కావునను ॥ అనుడును - అనవుడును - నావు
డును-ఇత్యాదులెఱుంగునది ॥

ఆచ్ఛికంబులందయియవులకు వక్రతమం
బులుబహుళంబుగానగు. ౧౦౩

అయిదు-ఐదు ॥ అయిరేని-ఐరేని ॥ అవుడు - ఔడు ॥ గవు
సెన - గౌసెన ॥

కలుగునకస్త్యర్థంబునందులట్టుపరం
బగునపుడుకలయగు. ౧౦౪

ప్ర - కలఁడు - కలరు - కలదు-కలవు ॥ మ - కలవు-కలరు-
ఉ-కలను-కలము ॥

త్రర్థంబునంగలాదేశంబువిభాషనగు. ౧౦౫

ఎడియెడులకులోపంబిటనిత్యంబు-కలవాఁడు-కలుగువాఁడు॥

అస్త్యర్థంబునకులజేమికనివడివర్ణకంబులు
పరంబులగునపుడులేయగు. ౧౦౬

ప్ర - లేఁడు - లేరు - లేదు - లేవు ॥ మ - లేవు-లేరు॥ ఉ-లే
ను - లేము ॥ లేమి- లేక-లేని-లేవడి ॥

వ్యతిరేకంబునందువలచునకొల్ల
విభాషనగు. ౧౦౭

ప్ర-ఒల్లఁడు-ఒల్లరు - ఒల్లదు - ఒల్లవు॥మ-ఒల్లవు - ఒల్లరు॥

ఉ - ఒల్లను - ఒల్లము ॥ ఒల్లమి - ఒల్లక-ఒల్లని॥పక్షంబునవల
వఁడిత్యాది ॥ ఒల్లమికొల్లఁబాటని ప్రయోగంబులం గానంబ
డియెడి ॥

✓ చువర్ణంబుతోడదుగ్ధకారంబుతకారంబగు. ౧౦౮

నిలుతురు- పిలుతురు- అడఁతురు- కడతురు - చింతురు- పెం
తురు- పచింతురు- వచింతురు॥ చేతురు-కోతురిత్యాదులసాధు
వులనియెఱుఁగునది ॥

పడుజికొనులొకానొకచోస్వార్థంబు
నందనుప్రయుక్తంబులగు. ౧౦౯

చొచ్చు - చొరఁబడు॥ నిలుచు- నిలువఁబడు ॥ కూడు- కూ
డఁబడు॥పండు-పండుకొను ॥

తెంచుధాతువగ్వాదులకనుప్రయుక్తంబగునగుచోను
త్వంబుపయునిదానితకారంబుదకారంబగు. ౧౧౦

అగుదెంచు- నెగయుదెంచు- పోవుదెంచు - అగు - నెగయు-
పోవు- చొచ్చు - పుచ్చు - తోఁచు- నడచు- పఱచు-మొలచు-
వీచు-ఇత్యాదులు ॥

అభ్యాగతినరుగ్వాదులకయ్యాదియనుప్రయుక్తంబగు
నగుచోగువర్ణంబువిభాషనులోపించు. ౧౧౧

అరుదెంచు- అరుగుదెంచు ॥ ఏతెంచు - ఏగుదెంచు- చనుదెంచు॥

అయ్యాదిపరంబగునప్పుడుచువర్ణంబులోపించు. ౧౧౨

చొచ్చు - చొత్తెంచు॥పుచ్చు- పుత్తెంచు ॥ తోఁచు-తోఁతెంచు ॥

అద్దానికిముత్తుపరంబగునపుడు తే తేరులగు. ౧౧౩

అగుదేఁడు - అగుదేరఁడు - అగుదెమ్ము - అగుదేరుము ॥

భూతంబునలజికిలిడంతంబగునగుధా
తువనుప్రయుక్తంబగు. ౧౧౪

వాఁడురాఁడయ్యెను - వారురారయిరి - అదిరాదయ్యెను -
అవిరావయ్యెను - నీవురావయితివి - మీరురారయితిరి ॥ నేను
రానయితిని- మేమురామయితిమి ॥

నుజ్యంతంబగునగుధాతువు క్రియావిశేషణంబులక
నుప్రయుక్తంబగునుజికివిభాషనగు. ౧౧౫

కాను - అనునదినుజ్యంతంబగునగు ధాతువురూపంబు ॥

దానికిహ్రస్వంబువిభాషనగు. ౧౧౬

లెస్సగాను - లెస్సగను - న్యాయ్యముగాను-న్యాయ్యముగ
ను- ఇటసరళంబునిత్యంబు ॥ చూడఁగాను - చూడఁగను - చూ
డను-ఇటస్వత్వంబులేదు ॥

ఉన్నకలనవర్ణకంబులమీఁదితచ్ఛబ్దవకారం
బునకులోపంబువిభాషనగు. ౧౧౭

బాహుళకంబుచే నిటసంధినిత్యంబు ॥ వండుచున్నవాఁడు - వండుచున్నాఁడు - వండుచున్నవారు - వండుచున్నారు - వండుచున్నవాఁడవు - వండుచున్నాఁడవు - వండుచున్నవారరు - వండుచున్నారరు - వండుచున్నవాఁడను - వండుచున్నాఁడను - వండుచున్నవారము - వండుచున్నారము - ఇట్లువండఁగలవాఁడు - వండఁగలాఁడు - వండినవాఁడు - వండినాఁడిత్యాదులెఱుంగునది ॥

ధాత్వాదులకు ధాతువులను ప్రయుక్తంబులయి విలక్షణార్థాభిధాయకంబులగు నీయవిశబ్ద పల్లవంబులునాఁబడు. ౧౧౮

కూరుచుండు - నిలుచుండు - పరుండు - పన్నుండు - ఆఁకొను - ఈకొను - ఈయకొను - ఇయ్యకొను - రక్కొను - త్రెక్కొను - మేకొను - మయికొను - మేలుకొను - మేలుకను - మేలుకాంచు - అలవడు - ఏరుపడు - చొప్పడు - వెలువడు - తలపోయు - వాసపోయు - ఆపోవు - కొంపోవు - కొనిపోవు - విజయంచేయు - కయివ్రాలు - తూపొడుచు - ఇత్యాదులు - శబ్దపల్లవంబులు ॥

చేదర్థయోగంబునల్పుట్టునకులిట్టగు. ౧౧౯

ఆబుషీశ్వరుండువచ్చెనాఫలించుఁగార్యముల్ ॥ వాఁడుతేపువచ్చెనేనినీవు కార్యంబుదొరఁకొనుము ॥

ఆత్మార్థంబభిహితంబగుచోఁదల్లింగసంఖ్యాభిధాయి వచనంబుధాతువిశేషణంబులకగు. ౧౨౦

రాముఁడు రావణుంబరిమార్చి సీతయుందానుసౌమిత్రిసహితంబుగంబుష్పకారూఢుండయి సాకేతంబున కేతెంచె ॥

అగతికంబులగుభ్వాదులకింకుయోగంబులేదు. ౧౨౧

భూ - స్పృ - కృ - రేకృ - లోకృ - లోచ - పచి - లప - ఇత్యాదులకుగతివిరహితంబులగు ధాతువులకీభాషం బ్రయోగంబులేదు ॥ ప్ర - పరా - అప - సమ్ - అను - అవ - నిస్ - నిర్ - దుస్ - దుర్ - వి - ఆజ్ - ని - అధి - అపి - అతి - సు - ఉద్ - అభి - ప్రతి - పరి - ఉప - ఊరీప్రభృతులును సాక్షాత్ప్రభృతులును గతిసంజ్ఞాకంబులు - ప్రాదులిరువదిరెండు నుపసర్గంబులునాఁబడు ॥ ప్రభవించు - ఆవిర్భవించు - ప్రసరించు - సంస్కరించు - భస్మీకరించు - సాక్షాత్కరించు - అతిరేకించు - ఆలోకించు - ఆలోచించు - ప్రపంచించు - ప్రలపించు - ఇత్యాదులార్యప్రయోగంబులనెఱుంగునది ॥

వలయ్యాదిక్రియలకుంగర్తయగుభావంబునందునుజేయగు. ౧౨౨

వలయ్యాది క్రియలకుంగర్తృభూత క్రియావృత్తియగు ధాతువునకునుజేవర్ణకంబగు ॥ వాఁడుచూడవలయు - వారలుచూడఁగావలయు - నీవుచూడవలయు - మీరుచూడవలయు - నేనుజూడవలయు - మేముచూడవలయు ॥ మనముచూడవలయు ॥ వలయును - వలదు - కూడును - కూడదు - చెల్లును - చెల్లదు - తగును - తగదు - ఇత్యాదులువలయ్యాదులు ॥

సకర్మకంబునకు స్వరూపప్రేరణార్థంబులు రెండునుగొనుప

ద్యను బంధంబులం దొక్కొ-క్క-టితోడ రెంటితోడంగూడుచోన గునవియాఱుంగూడ రూపంబు లెనిమిదయ్యె - వానిసొరిదినుదాహరించెద ॥

కర్త్రర్థకము.

మైత్రుఁడు - వంటకమును - వండెను

ఆత్మనేపదకర్త్రర్థకము.

మైత్రుఁడు - వంటకమును - వండుకొనియెను

కర్మార్థకము.

మైత్రునిచేత - వంటకము - వండఁబడియెను

ఆత్మనేపదకర్మార్థకము.

మైత్రునిచేత - వంటకము - వండుకొనఁబడియెను

ప్రేరణకర్త్రర్థకము.

చైత్రుఁడు - మైత్రునిచేత - వంటకమును - వండించెను

ప్రేరణాత్మనేపదకర్త్రర్థకము.

చైత్రుఁడు - మైత్రునిచేత - వంటకమును - వండించుకొనియెను

ప్రేరణకర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రునిచేత - వంటకము - వండింపఁబడియెను

ప్రేరణాత్మనేపదకర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత-మైత్రునిచేత - వంటకము- వండించుకొనఁబడియెను

గతిబుద్ధిప్రత్యవసానార్థశబ్దకర్మాకర్మకంబులక ప్రేరణంబునం గర్తయగునది ప్రేరణంబునం గర్మంబగు. ౧౨౩

పొందు మొదలయినవి గత్యర్థకంబులు ॥ తెలియు మొదలయిన విబుధ్యర్థకంబులు ॥ తిను మొదలయినవి ప్రత్యవసానార్థకంబులు ॥ విను - చెప్పు - చదువు- మొదలయినవి శబ్దకర్మంబులు॥ అకర్మకంబులు ప్రసిద్ధంబులు ॥ మైత్రుండు గ్రామంబుం బొందెను - చైత్రుండు మైత్రుని గ్రామంబుం బొందించెను ॥ లాంతిచోసహిత మి కార్యంబు గానంబడియెడి ॥ మైత్రుండు పుడమి నేలెను - చైత్రుఁడు మైత్రునిం బుడమి నేలించెచు ॥

అనభిహితకర్తకుం గానొకచో షష్ఠి బహుళంబుగానగు. ౧౨౪

రాముఁడు మిథిలం గనియె ॥ రామునకు మిథిల గనంబడియె- రామునిచే మిథిల గనంబడియెను ॥ మైత్రుండు తత్త్వంబుం దెలిసెను ॥ చైత్రుండు మైత్రునకుం దత్త్వంబు దెలిపెను ॥ కన్యాదియోగంబునం బ్రయోజ్యకర్తకు షష్ఠి నిత్యంబుగానగు - విశ్వామిత్రుండు రామునకు మిథిలం గానిపించెను - కృష్ణుండర్జునునకు విశ్వరూపంబుం జూపెను ॥

అకర్మకంబున కప్రేరణంబునం దాత్మనేపద కర్మానుబంధంబులు లేమిం జేసి రూపభేదంబులయిదని యెఱుంగునది ॥

కర్త్రర్థకము.

మైత్రుండు - వనియెను

ప్రేరణకర్త్రర్థకము.

చైత్రుండు - మైత్రుని - వనిచెను

ప్రేరణాత్మనేపదకర్త్రర్థకము.

చైత్రుండు - మైత్రుని - వనుచుకొనియె

ప్రేరణకర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రుండు - వనుపఁబడియె

ప్రేరణాత్మనేపదకర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత - మైత్రుండు - వనుచుకొనఁబడియె

వెండియుంబ్రేరణంబునందించు గాగమంబుగలిగినచో సకర్మకంబునకుంబండ్రెండు నకర్మకంబునకుందొమ్మిదియు భేదంబులనియూహించునది ॥

ఇదిక్రియాపరిచ్ఛేదము.

కృదంతపరిచ్ఛేదము·

కృత్తులకర్థంబులుయథావ్యవహారంబుగ

గ్రాహ్యంబులు· ౧

ధాతువునకు విహితంబగుచున్నట్టి ప్రత్యయంబుకృత్తనాఁబడు ॥ కృత్తులకువక్ష్యమాణంబులకు భావకర్తృకర్మాద్యర్థంబులు మహాజనవ్యవహారానుసారిగా నెఱుంగునది ॥ ఆఁక - బంధనము ॥ మొలక ॥ నవోద్భిదము ॥ పలికి - పాలకుఁడు ॥ కోరిక - వాంఛయు వాంఛితంబును ॥ మూఁక - సంఘము ॥ ఆడిక - నింద ॥ ఓడిక - స్రోతస్సు ॥

ఇటంగృత్తు - గతపవేములుపరంబులగున
పుడుకగచయవలకులోపంబగు· ౨

కృత్సంబంధులగుకాదులుపరంబులగునపుడు ధాతువునంతంబులగుకగచయవలకులోపంబగు ॥ మీఁదిలక్ష్యంబులంజూడంబడు ॥

ఒ కవర్ణకంబులుగ్వాదులకగు· 3

అలుగు - అలుక ॥ ఆఁగు - ఆఁక ॥ ఎఱుఁగు - ఎఱుక - ఇటబిందులోపంబు ఇట్లుగొన్నింట గ్రహించునది ॥ కడఁగు - కడఁక ॥ కలఁగు - కలఁక ॥ కాఁగు - కాఁక ॥ తునుగు - తునుక ॥ నడచు - నడక ॥ నలఁగు - నలఁక ॥ పోవు - పోక ॥ మడఁగు - మడఁక ॥ మలఁగు - మలక ॥ మునుఁగు - మునుక ॥ మూఁగు ॥ మూఁక ॥ మొలచు - మొలక ॥ వచ్చునకురా - రాక ॥ వంగు - వంక ॥ వీఁగు - వీఁక ॥ ఇకకపులుపరంబులగునపుడుకనునకుదీర్ఘంబగు - కానుక -

కినియుముదియులకత్వంబునగు - కినియు - కినుక ॥ ముదియు ముదుక ॥ ఇత్యాదులలుగ్వాదులు ॥

ఇమివర్ణకంబుకలుగ్వాదులకగు. ౪

కలుగు - కలిమి ॥ ఓరుచు - ఓరిమి ॥ కూరుచు - కూరిమి ॥ నేరుచు - నేరిమి ॥ ప్రేలుచు - ప్రేలిమి ॥ బడియు - బడిమి ॥ బ్రదుకు - బ్రదిమి ॥ ఒడ్డు - ఒడ్డిమి ॥ తాలు - తాలిమి ॥

తఙ్వర్ణకంబుచేయ్యాదులకగు. ౫

చేయు - చేఁత ॥ అలయు - అలఁత ॥ కూయు - కూఁత ॥ కోయు - కోఁత ॥ గీయు - గీఁత ॥ నేయు - నేఁత ॥ ఫ్రూయు - ఫ్రూఁత ॥ పోయు - పోఁత - మూయు - మూఁత ॥ మేయు - మేఁత ॥ మ్రోయు - మ్రోఁత ॥ రోయు - రోఁత ॥ లాయు ॥ లాఁత ॥ వ్రాయు - వ్రాఁత ॥ వ్రేయు వ్రేఁత ॥

కువవర్ణకంబడంగ్వాదులకగు. ౬

అడఁగు - అడఁకువ ॥ ఎఱుఁగు - ఎఱుకువ ॥ కలఁగు - కలఁకువ ॥ నలఁగు - నలఁకువ ॥ పెనఁగు - పెనఁకువ ॥ పొలయు - పొలకువ ॥ మఱచు - మఱకువ ॥ మెలఁగు - మెలఁకువ ॥ లోఁగు - లోఁకువ ॥ వేగు - వేకువ ॥

టవర్ణకంబాడ్వాదులకగునగుచో నంత్యలోపంబగు. ౭

ఆడు - ఆట ॥ ఊరు - ఊట ॥ ఊఱడు - ఊఱట ॥ ఏఁకరు - ఏఁకట ॥ ఓము - ఓట ॥ తివురు - తివుట ॥ తేరు - తేట ॥ త్రిమ్మరు - త్రిమ్మట ॥ పండు - పంట ॥ పాడు - పాట ॥ మండు-మంట ॥ వండు - వంట ॥ వేసఱు - వేసట ॥ అనుప్రయుక్తంబయినయాటశబ్దంబు ప్రాయికంబుగాఁగ్లీబసమంబగు ॥ కోలాటము - పోరాటము - మంద్రాటము ॥ ఇత్యాదులు ॥

టువర్ణకంబుపడ్వాదులకగునగుచో నవియాద్యక్షరశేషంబులయిదీర్ఘంబునొందు. ౮

పడు- పాటు ॥ చెడు- చేటు ॥ అడుచు- ఆటు ॥ కఱుచు- కాటు ॥ పొడుచు- పోటు ॥ వయిచు- వాటు ॥ ఏయు- ఏటు ॥ ఓడు- ఓటు ॥ వ్రేయు-వ్రేటు ॥

పవర్ణకంబుతిరియ్యాదులకగు. ౯

తిరియు- తిరిపము ॥ కలియునకత్వంబునగు ॥ కలపము - పొలయు- పొలపము ॥ మురియు - మురిపము ॥ సొలయు-సొలపము ॥ వలియు-వలిపము ॥

తవర్ణకంబావులించులోనగువానికగు. ౧౦

ఆవులించు - ఆవులింత ॥ ఇగిలించు- ఇగిలింత ॥ ఓకిలించు- ఓకిలింత ॥ కుల్లగించు- కుల్లగింత ॥ కుసిలించు-కుసిలింత ॥ కొక్కరించు- కొక్కరింత ॥ కొప్పరించు- కొప్పరింత ॥ గిలిగించు- గిలిగింత ॥ ఇత్యాదులెఱుంగునది ॥

పువర్ణకంబుమాయ్యాదులకగు. ౧౧

మాయు - మాపు - మేయు - మేపు ॥ అడచు-అడపు॥ఇంచు - ఇంపు॥ ఏఁచు- ఏఁపు॥ ఏచు- ఏపు॥ కను- కానుపు ॥ కాచు - కాపు॥ చూచు- చూపు॥ తలఁచు- తలఁపు॥ తోఁచు- తోఁపు॥ త్రేఁచు- త్రేఁపు॥ త్రోఁచు- త్రోఁపు ॥ పూఁచు - పూఁపు ॥ పెనుచు - పెనుపు॥ పొలుచు- పొలుపు॥ ప్రోచు- ప్రోపు ॥ మెచ్చు-మెప్పు - మోఁచు - మోపు ॥ వలచు- వలపు ॥ వాచు- వాపు ॥ ఇత్యాదులుమాయ్వాదులు ॥

ఇకవర్ణకంబంజ్వాదులకగు. ౧౨

అంజు-అంజిక ॥ అమరు-అమరిక ॥ అరయు- అరయిక ॥ అలయు - అలయిక ॥ ఆడు-ఆడిక ॥ ఓడు-ఓడిక ॥ ఓపు-ఓపిక ॥ కను-కానిక ॥ కూడు- కూడిక ॥ కోరు - కోరిక ॥ పొందు - పొందిక ॥ పోలు- పోలిక ॥ తూను తూఁగునకగు - తూనిక - ఇత్యాదులంజ్వాదులు ॥

అప్పాదులకునజియగు. ౧౩

అప్ప - అప్పన ॥ ఉజ్జ-ఉజ్జన ॥ ఒప్ప-ఒప్పన ॥ గట్టి-గట్టన ॥ గడ - గడన ॥ దట్టి-దట్టన ॥ దీవ-దీవన ॥ పాట-పాటన ॥ మన్న - మన్నన ॥ వీచు - వీవన ॥

బడియేల్వాదులకగు. ౧౪

పలుబడి - కట్టుబడి - కనుబడి - కొనుబడి - గిట్టుబడి-చెల్లుబడి - చేరుబడి - తగులుబడి - తీఱుబడి - పెట్టుబడి - పోబడి - మ్రొక్కుబడి - వచ్చుబడి - సాగుబడి ॥

గడచేర్వాదులకగు. ౧౫

చేరుగడ- తిరుగడ- తీఱుగడ- తేఱుగడ - త్రేగడ - మనుగడ - విడుగడ - వీడుగడ ॥

ఇకికోర్వాదులకగు. ౧౬

కోరికి - పూనికి - పోలికి - మనికి - వినికి - చూడుచూచునకగు చూడికి ॥

వువర్ణకంబుమన్వాదులకగు. ౧౭

మను- మనువు ॥ కాచు-కావు ॥ కొలుచు-కొలువు॥చచ్చు-చావు ॥ తడయు-తడవు ॥ నిలుచు-నిలువు ॥ నొచ్చు-నోవు ॥ పూచు - పూవు ॥ ప్రుచ్చు - ప్రువ్వు ॥

అవర్ణకంబుగీఱ్వాదులకగు. ౧౮

గీఱు- ఊఁద- ఎండ- కాయ- చదియ- తునియ- పరియ-పాయ - పిడుచ - మీట - ముడియ - వదర - వ్రయ్య ॥

అకవర్ణకంబుమాఱ్వాదులకగు. ౧౯

మాఱు-మాఱకము ॥ అమ్ము-అమ్మకము ॥ అంపు - అంపకము ॥ పంచు- పంపు - పంపకము ॥ వండుడకారంబుటకారంబగు - వంటకము ॥ త్రోము - త్రోమకము - అద్దు - అద్దకము -

డువర్ణకంబాఱ్ఱాదుల కగునగునపుడు
పకారంబుచయలకగు. ౨౦

ఆఱు - ఆఱుడు ॥ అమ్ము - అమ్ముడు ॥ అల్లు-అల్లుడు ॥ ఎక్కు - ఎక్కుడు ॥ క్రుమ్ము - క్రుమ్ముడు ॥ చోపు-చోపుడు ॥ త్రొక్కు - త్రొక్కుడు ॥ త్రోచు - త్రోపుడు ॥ దంచు - దంపుడు ॥ దాఁచు - దాఁపుడు ॥ దిగు- దిగుడు ॥ దోఁచు-దోఁపుడు ॥ పెంచు - పెంపుడు - ప్రేఁపుడు ॥ ప్రాఁకు - ప్రాఁకుడు ॥ మాయు- మాపుడు ॥ రాచు - రాపుడు ॥ ఇత్యాదులు ॥

ఉవర్ణకంబడుక్వాదులకగు. ౨౧

అడుకు - అంటు - ఒప్పు - ఒఱుగు - ఒసఁగు ॥

వడిప్రభృతులిస్లైఱుంగునది. ౨౨

వడి - కొలువడి - గెలువడి ॥ నడవడి- వ్యతిరేకంబున లేవడి ॥ వి - తనివి - తెలివి - విరివి ॥ అవు - తగవు- నగవు-ఉఱవు॥ఇ- చేయి - వ్రాయి ॥ కలి - కనుకలి ॥ వినుకలి - ఇత్యాదులుమహాజనవ్యవహారంబుల నెఱుంగునది ॥

ఇదికృదంతపరిచ్ఛేదము.

ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము.

పదాద్యంబులుఋఌవర్ణంబులురలతుల్యంబులు. ౧

అతఁడుఋషి - ఇటసంధిలేదు ॥ ఆఋషి-ఇటయడాగమము లేదు ॥ వచ్చెఋషి - వచ్చెఁ ఋషి- వచ్చెనుఋషి-ఇటద్రుతమునకులోపసంశ్లేషస్వత్వములు ॥

ఆచ్ఛికపదంబులందుత్తమంబులగురులుడుముందఱి
యేత్వంబునకుహ్రస్వంబువిభాషనగు. ౨

నల్లేరు - నల్లెరు - పల్లేరు - పల్లెరు - పెన్నేరు- పెన్నెరు - మానేరు - మానెరు - ఆడేలు - ఆడెలు-కుందేలు - కుందెలు ॥ తోఁడేలు - తోఁడెలు - నాఁగేలు - నాఁగెలు- నేరేడు- నేరెడు- మారేడు - మారెడు - పూరేడు- పూరెడు-తంగేడు-తంగెడు॥

ఊయేలపయ్యెదతాయెతులం ద్రిక్కునామంబు
లందుయాకుండాలవ్యవక్రయోగం
బులేదు ॥ ౩ ॥ స్పష్టము.

ఊయేలయూయాలలచాఁపులనొండొం
టికింగుఱుచయొండెనగు. ౪

ఉయేల - ఊయెల - ఊయేల - ఉయాల - ఊయల-ఊయాల - వక్ష్యమాణంబుయద్విత్వంబు - ఉయ్యేల - ఉయ్యెల - ఉయ్యాల - ఉయ్యల ॥

పయ్యెదపయ్యద. ౫

ఊయెలాములందొలి యచ్చుమీఁదిహల్లు
నకుద్విర్వచనంబొండెనగు. ౬

ఉయ్యేల - ఊయేల ॥ ఊయేల - ఊయెల-ఊయాల- ఊయల - ఆయెు - ఏలిదము - ఓయ - ఓయారము - కోపు - ధనురగ్రము - జాజర - తీనియ- తీయము - తేప - ప్లవము - తేమ - తోయలి - దీవియ - నూవు - నోవి - నోవు - పూవు- పేయ- మోక- అంకురము - మోటిక - మోవు - వీయము- ఇత్యాదులూ యే లాదులు ॥

అకారంబుక్రింది అకారంబునకుందుదినులులక్రింది
నలలకులోపంబుబహుళంబుగనగు. ౭

అట్లు - అలు ॥ గొట్టియ - గొటియ ॥ కన్ను - కను॥నన్ను నను ॥ పల్లు - పలు ॥ విల్లు - విలు ॥

అక్కటాదులజడ్డకులోపంబువిభాషనగు. ౮

అకట - అక్కట ॥ అక్కట - అట్టిక - అట్టుక - అట్టె - అయ్యో - అయ్యారె - అవ్వారి - ఇట్టిక - ఉప్పవడము - ఉమ్మి- ఎక్కసక్కియము - ఎక్కసెక్కియము - ఎక్కిరింత-ఎడ్డ- ఎన్నిక - ఎమ్ముక - కజ్జాయము - కట్టా - కట్టిక - కప్పురము-కమ్మటము - కమ్మతము - కువ్వాడము - కొట్టిక - కొమ్మ- కొయ్యగూర - గయ్యాళము - గిజ్జిగాఁడు - గుజ్జరాతి - చిట్టి-చిన్న-చిమ్మట - చెన్నఁటి - చెప్పము - చెప్పఁడు - చెమ్మట-చెల్లియలు -

జవ్వాజి- జాబిల్లి- తమ్మటము - తమ్ములము- తల్లి- తుమ్మికి- తువ్వర- తెల్ల- దవ్వు- దివ్వియ- నవ్వు- నిద్దుర - నివ్వరి - నివ్వాళి- నువ్వు- నెట్టిక- నెమ్మలి - పవ్వళించు - పిన్న - పుల్లియ - పువ్వు- పెద్ద- పొట్టి- ప్రాకెన్న - ప్రెగ్గడ - బెగ్గడు - బొమ్మ - బొమ్మికము - బొమ్మిడికము - బొమ్మిడీకము- మజ్జ- మత్తాబు - మల్లారము - ముక్క - ముద్దియ- మెట్టిక- మొక్కరము-మొగ్గరము - మొల్లాము - రడ్డి - లొట్టిపిట్ట - వట్టి - వయ్యాళి-సన్నియ- సవ్వడి- సివ్వంగి- అట్టు- ఇట్టు- ఎట్టు - అప్పుడు- ఇప్పుడు- ఎప్పుడు- అన్ని- ఇన్ని- ఎన్ని- కొన్ని- మమ్ము- మిమ్ము- తమ్ము - అమ్మ - అక్క- అవ్వ- అయ్య- అప్ప- అచ్చొటు - ఇచ్చొటు - ఎచ్చొటు - అచ్చటు - ఇచ్చటు- ఎచ్చటు - ఇత్యాదులక్కటాదులు ॥

జడ్డకారంబుతోఁబదాదిస్వరంబుగూడు
చోజడ్డకులోపంబు లేదు. ౯

అత్తైత్తె - కన్నదరె - నన్నడిగె - పల్లొత్తె - విల్లందె ॥

హాదులయునీలుగులోనగువానితొలిహల్లునకు
లోపంబుబహుళంబుగనగు. ౧౦

హడపము - అడపము ॥ హరిదళము - అరిదళము ॥ హలఁది- అలఁది ॥ నీలుగు - ఈలుగు ॥ నీలుగు - నెగయు - పొందు-పొనరు ॥ పూనుపొదవులకాదిలోపంబొకండువచియించెనదియవిచార మూలకంబు ॥

ఆరాటాదులం బ్రథమేతరదీర్ఘంబునకు
హ్రస్వంబు విభాషనగు. ౧౧

ఆరాటము-ఆరటము॥ ఆరాటము-కఱ్ఱ-తితి - కేళాకూళి - కౌమారుఁడు - కౌమారిత- గంబూరము- పెండారము - బంగారము-బేహారము -వీటతాటము - సంతోసము ॥

ఓయారాదులం దొలిదీర్ఘంబునకు
హ్రస్వంబు విభాషనగు. ౧౨

ఓయారము - ఒయారము ॥ ఓయారము- కేళాకూళి- కోలె- గూడారము - గోరువంకపక్షి-జోహారు - నీలుగు - పేఁడ-బేహారము దీర్ఘమధ్యంబు- మాఱు - మూలుగు - మోఱకు-వీటతాటము-వీడియము ఇత్యాదులు ॥

అడంగ్వాదుల డాకుణకారంబు విభాషనగు.

అడఁగు- అణఁగు॥ అడఁగు॥ కడఁగు॥ చిల్లాడము॥ తడగము॥ నాఁడెము॥ పోఁడి॥ మిడుఁగు ॥ వడఁకు ॥ మిడుఁగుఱు ॥ ఇవియడంగ్వాదులు ॥

దక్కులోనగువాని దాకుడకారంబు
విభాషనగు. ౧౪

దక్కు - డక్కు ॥ దక్కు - దగ్గఱు - దాఁగు - దాకలి-దిగు-చగ్గియ - దూయు - దెందము - దెప్పరము- దెప్ప- దొంగ- దొప్ప - ఇత్యాదులు ॥

పతాదులకు మువర్ణకంబు రపంబగునపుడు
దీర్ఘంబు విభాషనగు. ౧౫

పతము - పతాము॥ పతము - కల్లము- గాలము- గుడ్డము - గోణము- గోతము- జాజము- జుంజము- జోతము - తణగము - బొండ్లము - మండము - లాతము - పీణము ॥ ఇత్యాదులు ॥

పదాంతంబులయి యసంయుక్తంబులయిన నులురుల
యుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగనగు. ౧౬

ఇందు నురులకుత్వలోపంబు ప్రాయికంబుగ హల్పరకంబుల కుఁజూపట్టెడు - మ్రాన్పడె - మినువడె - మిన్వడె - వత్తురువారు- వత్తుర్వారు- కారుకొనియె - కార్కొనియె - రాములు- రాముల్ -వనములు-వనముల్ ॥

ఆచ్ఛికంబులం బదమధ్యంబులన లడరల యుత్వం
బునకు లోపంబు బహుళంబుగనగు. ౧౭

కినుక- కిన్క॥ కానుక- కాన్క ॥ చిలుక - చిల్క॥ కాలువ - కాల్వ॥ అడుగు - అడ్గు॥ కడుపు - కడ్పు ॥ పెరుగు - పెర్గు- కూరుకు - కూర్కు ॥

లాంతియచ్చునకు సహితమొకానొకచోనుడి
నడుమ లోపంబుగానంబడియెడి. ౧౮

కలికి- కల్కి ॥ ములికి- ముల్కి ॥ బుడిపి - బుడ్పి ॥ పొలఁతి - పొల్తి ॥

అబ్బురాదులందుత్వంబునకులో
పంబువిభాషనగు. ౧౯

అబ్బురము - అబ్రము ॥ అబ్బురము - కప్పురము - అప్పుడు - ఇప్పుడు - ఎప్పుడు - చప్పుడు - నెత్తురు - ఇత్యాదులు ॥

చుక్కరకరువర్ణకంబునకుముందటిదువర్ణంబునుత్వం
బునకులోపంబువిభాషనగునగుచోఁద
త్పూర్వంబుగురువుగాదు. ౨౦

అదురుచు - అద్రుచు ॥ ఎదురుచు - ఎద్రుచు ॥ పదురుచు - పద్రుచు ॥

జూఁదాదులదాకుజకారంబువిభాషనగు. ౨౧

జూఁదము - జూజము ॥ అవుదు - జవాది - జాది - జాదు - విరవాది ॥

నిందయందామ్రేడితంబునాద్యక్షరములకు
హ్రస్వదీర్ఘంబులకుగిగీలగు. ౨౨

కుంభకర్ణుఁడు - గింభకర్ణుఁడు ॥ రావణుఁడు గీవణుఁడు ॥

పాదంబునంబ్రథమద్వితీయాక్షరములు
వళిప్రాసంబులునాఁబడు. ౨౩

యవలలులఘ్వలఘువులుమైత్రింబొరయు
రేఫంబులుపొరయవు. ౨౪

రేఫంబులులఘ్వలఘువులుందక్కఁగల
విశేషంబులునార్య వ్యవహారంబులఁ
దెలియుటశ్రేయంబు. ౨౫

శ్రీస్తనాశ్చితకస్తూరీపఙ్కసంకలితోరసే
పఙ్కజాలయనాథాయ వేంకటేశాయ
మఙ్గళమ్.

ఇదిప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదము.
బాలవ్యాకరణముసంపూర్ణము.

క ॥ మునుమదుపజ్ఞంబగుచుం । దనరినవ్యాకృతిని సూత్రతతి యొకకొంతం । దెనిఁగించియిదిఘటించితి । ననయము బాలావ బోధమగుభంగిఁదగన్.

క ॥ తెనుఁగునకు శబ్దలక్షణ । మనయంబరయంగవేఁడ్కనం దినవారల్ । తనరఁగనీవ్యాకరణం । బునమూలంబయినకృతిని బోలఁగనఁదగున్.

~~थोड़ि थाना और ...~~

మొసలి మరియు కోతి

(1) పూర్వము నేరేడు చెట్టు మీద కో

ఆ చెట్టు క్రింద ఒక కోనేరు ఉండెను
సలి నివసించుచుండెను. ప్రతి రోజు
చెట్టు క్రింది కొమ్మ దగ్గర కోతి పం
ను కొన్ని తిని మిగిలినవి తన భార్య
కు. ఒకనాడు ఆ మొసలి భార్య

END OF
TITLE